

TOP-5.3.1-16-ZA1-2017-00009 azonosítószámú „Helyi identitás és kohézió erősítése Búcsúszentlászló, Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás településeken” projekt, Búcsúszentlászló, Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás közösségi történeti feltárása.

Kiss Ádám

Szigetek

***Búcsúszentlászló, Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás
közösségi története***

Bevezető

A történelem pont olyan, mint a puzzle. Ha egyenként nézegetjük a darabjait, akkor felfedezhetünk talán érdekes részleteket, de a kis daraboknak önmagukban semmi értelme. Viszont ha megfelelően egymáshoz illesztjük őket, látványos képeket kaphatunk.

Búcsúszentlászló, Nemessándorháza, Nemesszentandrás és Nemesrádó négy zalai falu Zalaegerszeg közelében, szelíd dombok, erdők és patakok között, falvanként párszáz lakossal. Közelről nézve sok különleges értékkel rendelkeznek, mégis, talán még lakóik is úgy gondolják, hogy e négy falu négy, nem túl izgalmas kis lábjegyzet a történelemben. De rakjuk csak össze a puzzle darabjait! Mindjárt egy szélesvásznú és izgalmas történetben találhatjuk magunkat, amiből megtudhatjuk, miért ment a világhódító Szulejmán szultán Nemesrádóra, láthatóak-e nemesszentandrásiak egy Párizsból előkerült ősi fényképen, hogyan kerültek a nemessándorházi legények Than Mór egyik leghíresebb festményére, a *Budai vár visszavételére*, mit köszönhet az egész magyarság egy búcsúszentlászlói ferences doktornak, a világ fesztiválózi Nemesrádónak, és hogyan lehet ősi hagyomány a Halloween egy zalai faluban?

Búcsúszentlászló, Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás közösségeinek története nem csak négy falu mindennapjairól szól. Benne van kicsiben az egész ország története, amely formálta az itt élő közösségek életét, és benne vannak az ország történetében a szentlászlóiak, rádóiak, sándorháziak és szentandrásiak megyét, országot formáló lakói és közösségei is. A zalai örök, az öntudatos kisnemesek, a ferences kolostor páterei, Gönczi Ferenc néprajzkutató, Dely Gyula, a híres hentes és persze Ferus, az életében legendává vált búcsúszentlászlói szobafestő.

A puzzle darabjai mindig a közvetlen szomszédaikon át kapcsolódnak a távoli darabokhoz. E négy falu közösségeinek története kicsit a szomszédok története is. Pölöske húszszoros túlerővel is szembeszálló végvári vitézeié, a kapornaki bencéseké, a szentlászlói szerzeteseknek földet adományozó hetési kisnemeseké, a pacsaiaké, szentmihályiaké, egerszegieké is. Ezért olykor róluk is lesz szó az alábbi történetben.

Az ősök érkezése – az ősidőktől a honfoglalásig

Egy hatalmas mocsárral kezdődött minden. A Balatontól nyugat felé indulva a zalai táj nem olyan gyűrött, mint kicsivel odébb, a Göcsejben, ahol sűrűn váltják egymást mély völgyek és sárkányfog-szerűen csúcsosodó dombok, amelyeknek a gerincén épp, hogy elfér egy kocsút. A göcseji dombvidék és a Balaton között hosszú, lapos dombhátak hevernek a Zala völgyétől egészen Kanizsáig, a völgyeikben patakok futnak. A ma már csendes mederben csörgedező Kanizsai patak és a Szévíz között egy szivar alakú dombhát húzódik 20 kilométer hosszan. Északon Pókaszeptknél ér véget, délen Zalaszentmihálynál. Történetünk központi színhelye e dombhát déli fele: itt fekszik egymás mellett Nemessándorháza és Nemesszentandrás, tőlük nyugatra a Szévíz völgyében Búcsúszentlászló, keletre, a Kanizsai patak – ma már Principális csatorna - völgyében Nemesrádó.

Dombhátunk déli részét messzi kilométerekre szétterülő vízi világ fogja körbe, ahol nádasok, mocsári ligetek, kénes illatú posványok és nyílt víztükrök váltják egymást. A völgyekben ülő mocsarak láncként fonódnak egymásba a Zala völgyétől egészen délre a Muráig. Az ingoványban itt-ott kisebb szigetek emelkednek, a partjukon vízimadarak és teknősbékák napoznak. Ahol a vizek véget érnek, ott az őserdő kezdődik: a magasabban fekvő domboldalakokat sűrű cseres-tölgyesek borítják. A történelem kezdetén vagyunk, de lehetnénk akár az űkapáink korában is: amíg az újabb és újabb szántóföldek, legelők, házhelyek és a vasút építése miatt le nem csapolták a mocsarakat, vonalzóval húzott medrekbe terelve a patakok vizeit, ez a vadregényes őstáj fogadta az erre járókat.

A mocsár áldás és átok: kikerülik a gazdagságot hozó kereskedők, de a rabló hadak is. Gazdag halban, vadban, erdei gyümölcsökben, de alkalmatlan földművelésre, gyenge a földje, rossz a levegője. E környék már a kőkorszaktól lakott hely volt. A mocsarak védték, az erdők között a letelepedéshez elengedhetetlen friss vízű források fakadtak. A régészek főleg Nemesrádó környékén tartanak számon múltra utaló nyomokat: a Kanizsai patak nyugati oldalán, szemben a mai településsel már a bronzkorban állt egy falu.¹ A később ide érkező kelták szerették a szerencsejátékokat és messzi tájakról hozott holmikat, hiszen a régészek dobókockát és a mai Csehország területéről származó edényeket is találtak a nyomukban. Utánuk a rómaiak érkeztek: bár Pannonia nagy hadiútjai és városai messze estek vidékünkől, a földből az ő nyomaik is előkerültek.

A népvándorlás jött, a rómaiak itt hagyták Pannóniát. A következő nagy néphullám az avarokkal érkezett, akik belakták a környéket Pókaszeptktől Zalakomárig, de úgy tűnik, a mocsárba nem merészkedtek be. Az avarok után a vidék egy újabb világhatalomhoz került. A

Keleti Frank Királyság legkeletibb grófsága a közeli Mosaburgban, a mai Zalaváron rendezte be a székhelyét, nagy templomokkal, szent ereklyével, fejedelmi palotával és messzi földről érkező zarándokokkal. Ekkoriban alapíthatták itt a névről is ismert falvak közül a legelsőt.² Nemessándorházától északra a szoboszlai hegy egy mára eltűnt falu, Szoboszló nevét őrzi. E szláv eredetű név azt sejteti, hogy a falu lakói, a frank grófság szláv alattvalói már akkor itt élhettek, amikor a magyarok még csak az Alföld síkságain húzták fel a jurtáikat. 899-ben azonban meghalt Arnulf, a Zalaváron is palotát építő keleti frank király. A magyarok ezt hírül véve átkeltek a Dunán és elfoglalták Pannóniát.

Szabad kismanesek földje – a középkor

A magyarok bejövetele után következő háromszáz év eseményeit némi homály fedi. A fennmaradt krónikák és oklevelek az 1200-as évektől kezdenek tudósítani. Ekkor már nagyon más világot találunk a dombhát környékén: sok apró falvat, mezővárosokat és várakat, templomokat, kolostorokat és remetelakokat. A mocsár nyílt vizein halászok lesik a zsákmányt, a dombhát magasabb részein szántóföldek, legelők terülnek el. Az agyagos zalai dombok sosem termettek világhírű borokat, de a szőlőművelés már a középkortól meghatározó foglalatossága volt az itt élőknek. A mocsarakon gázlók, utak és hidak vezetnek át. És állnak már történetünk legfontosabb szereplői, Rád, Szentandrás és Királyhida, Nemessándorháza és Búcsúszentlászló közös őse.

A honfoglalók által birtokba vett Pannóniában lassan épült ki az élet. A határvidék senkiföldje volt, amit az ország szíve felé széles határvédő zóna övezett, mocsarak, dombok, hegyek és folyók védelmére alapozva. Ez volt a gyeű, ahol a falvak lakóinak egyetlen kötelessége volt: figyelni a határt és íjhoz, lándzsához kapni, ha feltűnne az ellenség.³ A rádóiak, sándorháziak és szentandrásiaiak őseit ilyen örökként telepítették a mocsárvidékre, csakúgy, mint a Göcsej vagy az Őrség lakóit. Ennek a világnak ma már nincsenek látható emlékei, de a talán úgy van, ahogy Sándor Gyula, Nemessándorháza krónikása gondolta, és a falu mellett fekvő öreghegyi árok, a Lándzsás patak, vagy a Tekintsi domb neve az egykor ott strázsáló ősök nyomát őrzi.⁴

Amikor Szent László király hódításaival az Adriai tenger lett a határ, az itteni zalai örök szolgálataira többé nem volt szükség. Ők mégsem süllyedtek le a földesúri jobbágyság sorába, hanem az Árpád-házi királyoktól nemességet és földet kaptak. Rád, Szentandrás és Királyhida kismanesi közösségei már a középkorban önállósággal rendelkeztek, nem álltak semmilyen földesúr hatalma alatt, és nem fizették a jobbágyságra kivetett adókat sem.⁵ A nemesi

családok közül kiemelkedtek a Sándorok, akik több tisztségviselőt is adtak a vármegyének. Az ő falujuk volt Királyhida, ahonnan valamikor a középkorban többen is kiköltöztek, a közelben egy új településrészt létrehozva. Ez lett a mai Sándorháza, ahol máig is élnek a Sándorok leszármazottai.

Az egykori Királyhida ma Búcsúszentlászló része, a Szévíz-völgy sándorházi oldalán. Itt két sziget állt ki az ingoványból, amelyeken a falunak nevet adó híd vezetett át. Ez fontos átkelő lehetett, amit a királyhidai örök vigyáztak. Hogy Szent László király átkelt-e rajta Horvátország meghódítására menet, arra nincs bizonyíték, de a legenda úgy tartja, hogy személyesen ő rendelte el templom építését a nagyobbik szigetre.⁶ A Szűz Mária tiszteletének szentelt templom 1270-ben már biztosan állt és Királyhida-Sándorháza híveinek lelki üdvét szolgálta. A szemközti domb oldalában forrás fakadt, aminek csodatevő erőt tulajdonítottak. A népszerű szent lovagkirály legendája után Szent Lászlónak elnevezett szigeten megjelentek a remeték és a csodás gyógyulásban bízó zarándokok.

A dombháton ekkoriban jóval több falu élte az életét. Kellénk, Vaskapu, Törpöny, Szoboszló, Erdőhát, Bebes, Farkasles házait azonban eltörölték a későbbi korok, ma már csak dűlőnevek, levéltárak, régészeti lelőhelyek őrzik az emléküket.⁷ Nincs már meg a háromhajós nagy templommal épült kapornaki bencés kolostor sem, amely körül jelentős mezőváros alakult ki a középkorban. Kapornak ekkoriban a környék központja volt, hiteles hely és megyegyűlések székhelye, ahová gyakran idézték meg a zűrös ügyekbe keveredő sándorházi, szentandrásai és rádi nemeseket.

Kapornakkal szemben Pölöske volt a másik véglet. Szentandrás határában, a mai Pölöske északi végénél egykor jelentős vár magasodott a mocsár egy szigetén, súlyos hatást gyakorolva a környék mindennapjaira. Falai között királyoknak ellenszegülő, oligarchák hatalmaskodásaiban részt vevő, fosztogató, pénzt hamisító várurak, rablólovagok váltották egymást, akiket nemegyszer ostromokkal, kiközösítéssel kellett megregulázni.

Százötven év a végvidéken - a török kor

A környék romlása már a törökök megjelenése előtt megkezdődött. Az Árpád-kor végére meggyengült a királyi hatalom, az országrésznyi birtokokat szerző bárók végeláthatatlan pártharcokba bonyolódtak, amelyeket csak egy-egy erős kezű király tudott visszaszorítani. Rád, Szentandrás, Sándorháza nemesei maguk is kivették a részüket a birtokokért zajló véres marakodásokból. A nép Isten ígését is hanyagolta: az 1554-ben született egyházmegyei jegyzőkönyvek züllött papokról és üres plébániákról számolnak be.⁸

A Mohács utáni évek sosem látott vészt hoztak e vidékre. Hiába a mocsaras-erdős környék, az itteni falvak pechjére a dombhátak oldalán igen fontos útvonalak haladtak a déli határ irányából Vas vármegye, Sopron és Bécs felé.⁹ A kanizsai út Felsőrajknál kettéágazott. Az egyik irány Pölöskén át tartott Nemesapáti felé - ma ez az út Búcsúszentlászló főutcája is. A másik út Rád, Misefa és Kapornak irányába haladt. 1532-ben személyesen a világhódító Szulejmán szultán vonult erre Bécs felé masírozó seregei élén. Krónikása mesészerűen túlzó stílusban örököltette meg Kapornak „égig érő vára” és a „hegyek ormainál magasabb” Pölöske elpusztítását.¹⁰

A következő százötven évre a dombhát lakói egyszerre két, egymással hadban álló világbirodalom uralma alá kerültek. A törökök 1600-ban elfoglalták Kanizsát, de az egész megyéből adót szedtek: az adóösszeírásaikban „Sándorház” „Rádihögy” „Szentandriás” és az akkor még létező Törpöny és Szoboszló is ott van.¹¹ A kanizsai vár ellen védekező zalai végvárok központja Egerszeg lett, a mocsáron átvezető két fontos utat Pölöske és Kapornak őrizte. Kemény évtizedek következtek az itt élőkre: ha nem foglyokat gyűjtő török portyázók, akkor a fizetetlen végvári katonák raboltak, pestis pusztított. A nép egyszerre adózott a törököknek, és hordta a gabonát, abrakot, fát a magyar végvárakba. A rabló seregek elől a falusiak a mocsárba és az erdőkbe bujdokoltak. Ilyen rejtekhely volt Nemesrádó közelében, az erdő mélyén található Remetekert.¹² 1664-ben az oszmán hadak ismét erre vonultak Bécs meghódítására. A kis zalai várak legénysége meghátrált előlük. Pölöske alig száz vitéze azonban példátlan tette vállalkozott: szembeszálltak a hatalmas túlerővel, mind egy szálig odaveszve az esélytelen küzdelemben.¹³

A török kor és a Rákóczi-szabadságharc végén beköszöntő béke kietlen vidéket talált itt. Sok elpusztult falu nem épült többé újra. Ami megmaradt – és megmaradt Rád, Sándorháza és Szentandrás – ott néhány család fogott neki újra a gazdálkodásnak. A pusztulásból csupán egy hely világított ki: a Szentlászlóként ismert sziget, az Árpád-kor óta álló templommal, a remetékkel és a szent kúttal, amit a háborús időkben is látogattak a zarándokok. A legenda szerint a kanizsai török pasa is hírét vette Szentlászló csodatevő erejének, ezért egy keresztény foglyát küldte oda a saját gyógyulásáért imádkozni. Az imák meghallgatására találtak, a török harcos hálából megkeresztelkedett, díszes pajzsát pedig ajándékolta maga vitte Szentlászló szigetére.¹⁴

Szentlászló fénye felragyog – 1711-től 1848-ig

A békeidő meghozta a gyümölcsét, Sándorháza, Szentandrás és Rád egyre gyarapodott, új betelepülők jöttek és nem csak az elhagyott telkeket művelték újra, de erdőirtással újabb földeket tettek művelhetővé. Gondozták a szőlőket, a réteken marhákat, az erdőkben sertéseket legeltettek. A rádi, sándorházi, szentandrászi nemeseket hiába ritkította meg a török vész, a nemesi kutyabőr kötötte őket ősi földjeikhez: a családok megmaradt tagjai visszavették a jussukat, a falvak kismemesi közösségei újrászerveződtek.

Gyarapodás ide vagy oda, a vidéken „vadnyugati” állapotok uralkodtak. A nép a templomok helyett a kocsmákat látogatta, az atyafiak pisztolyokkal és puskákkal felfegyverkezve jártak-keltek, vitáikat verekedésekkel intézték, a mindennapok kedélyeit pincefeltörések, boszorkányperek és családi bosszúhadjáratok borzolták. A katolikus egyház nem csak a vad háborús idők okozta „elzüllés” miatt gyengült meg, de a reformáció is számos hívet szerzett magának e vidéken. Széchényi Pál veszprémi püspök ezért 1694-ben felkérte a ferences rendet, hogy Szentlászló szigetét tegyék a környék katolikus megújulásának központjává.¹⁵

A ferencesek hatalmas munkába fogtak, ami alapvető változást hozott az itteni életbe. Búcsúkat szerveztek a Szűzanya és Szent László király tiszteletére. Megtisztították a szigetet a bozótostól és gazdálkodásba kezdtek. Az egyházmegye a ferences barátok fennhatósága alá helyezte a környező falvakat, nem csak Sándorházát és Szentandrászt, de Rádot is, ahonnan búcsú idején templomi zászlók alatt, énekszóval vonultak a hívek a dombháton át Szentlászlóra.

A ferencesek a régi templom – ma kistemplom - elé 1714-ben új, hatalmas barokk templomot kezdtek el építeni, majd tíz év múlva a rendház felépítésébe is belekezdtek. Zala vármegye komoly segítséget adott a munkálatokhoz, ahová ország-világból érkezett a vas, a mész, a festék, s a mesterek; ácsok, szobrászok, festők.¹⁶ A szentlászlói búcsú hamar népszerűek lett. A búcsújárók pedig akkoriban is szívesen költöttek mézeskalácsra, rózsafüzérre és más szuvenírekre a szertartás utáni vásáron, ezért kereskedők is érkeztek Szentlászlóra.

Az 1734-ben felszentelt új templom és a kolostor nem csak a lelkeket szolgálta, hanem a környék mindennapjait is. Itt volt először iskola, patika és sebész doktor. Szentlászló jelentősége túlnőtt a környéken, és a zalai katolikus közösség egyik legfontosabb kegyhelyévé vált, búcsúit még távolabbi tájak zarándokai is látogatták. A barátok a szent forrás feletti, kisebbik szigeten kálváriát építettek barokk kápolnával, és újabb hasznosítható földek

megszerzése érdekében a mocsár lecsapolásnak is nekikezdték. A hírnév még több kereskedőt és iparost csábított Szentlászlóra, köztük a zsidóságot is. Míg más falvakban 1-2 zsidó család élt csupán, Szentlászlón komoly izraelita közösség alakult ki, zsinagógával és iskolával.¹⁷

A kolostor körüli telep valóságos faluvá formálódott, ami igazán egyedi helyzetet szült: az új falu két másik település, Sándorháza és Hetés területén feküdt. A két nemesi falu birtokosai ezért hitbuzgalmuk által vezérelve az itteni földjeiket a „*leendő sok számó keresztény lölkök fogadásinak szolgálattjára*” „*megnevezett Pater Franciscus Uraimék*” birtokába adták.¹⁸ Így született meg történetünk negyedik faluja, a mai Búcsúszentlászló. Határainak véglegesítése még kétszáz évig eltartott, nem kevés viszályt okozva a sándorházi és különösen a hetési szomszédsággal. Búcsúszentlászló ma is őrzi létrejöttének sajátos körülményeit: a szomszédok földjéből kikanyarítás miatt az ország legkisebb méretű falvai közé tartozik, nincs külterülete, így jelentős mezőgazdasága sem alakult ki soha.

A szentlászlói templomot Sándorháza az ősi jogon magáénak érezte. Szentandrásnak a török időkben elpusztult a saját egyháza, Szentlászlóra hasonlóképp tekintettek ők is, mint a sándorháziak. A három falu fejlődése, vallási, gazdasági és kulturális életük már csak közelség miatt is mélyen összefonódott. Más utakon járt Rád a dombhát túloldalán: a török idők után Kapornak elvesztette addigi jelentőségét, Rád viszont komoly növekedésnek indult. 1777-ben új templomot szenteltek, 1792-től plébánosa is volt. Az 1974-ig működő plébánia papjai sokat tettek a falu vallási, gazdasági és közösségi életéért.

A parasztpolgári kor - 1848-tól az I. világháborúig

A kolostor jelentős hatással volt az itteniek életére, de a dombhát mindennapjai nem sokat változtak a következő száz évben. A földek és a lakók gyarapodtak, de nem gazdagodtak: Rád, Sándorháza, Szentandrás pipázgató bocskoros nemesei igazán nem éltek nagy lábon. Nemesi öntudatukon túl alig volt valamijük, többségük néhány hold földön, jobbágysorban gazdálkodott. Amit nem termeltek meg, vagy nem kaptak a szentlászlói kereskedőknél, azt Egerszegen vették meg. A Párizsból előkerült felbecsülhetetlen kincsen, az 1840-es évek egerszegi piacterét ábrázoló dagerrotípián¹⁹ talán épp rádi, vagy szentandrási atyafiak intézik üzleti ügyeiket.

1848-49 nagy eseményei nem rázták meg a vidéket, a hadjáratok szerencsére most másfele zajlottak. A honvédnak álló rádiak, szentlászlóiak, sándorháziak és szentandrásiaiak mégis a magyar történelem legdicsebb fejezetének lettek részesei, és talán először érezhették meg a nemzet közösségéhez tartozást. Zala megye három honvédzászlóalja ott küzdött a

szabadságharc nagy pillanatainál, és bár töredékesen maradtak fent a zászlóaljok névsorai,²⁰ tudjuk, hogy a négy falu legényei is ott vitézkedtek soraikban. Ott voltak a pákozdi csatában küzdő 7. honvédszászlóaljban, a Klapka Györggyel Komárom várában a világosi fegyverletétel után is kitartó 56. honvédszászlóaljban, és a legfényesebb haditettét végrehajtó 47. honvédszászlóaljban is, amely Buda visszafoglalásakor elsőként tört be a várba, élén a várfalra lobogót tűző Püspöky Grácián zászlótartóval. Volt, akit a bukás után büntetésből a császári seregbe soroztak és súlyos évekkel fizetett a szabadságharcban való részvételéért.

A megtorlás során halálra ítélték Zala vármegye köznemességének jeles tagját, Kerkápoly Móric honvéd őrnagyot. Ítéletét végül börtönre enyhítették, majd több évnyi aradi várfogság után kegyelmet kapott, hazatérve megházasodott és a ma Búcsúszentlászlóhoz tartozó Szenttamás pusztára költözött.²¹ A kiegyezés után az ő elnöklétével működött a Zala vármegyei Honvédegylet, amely közösséggé szervezte az egykori honvédeket, akiknek az emléke így a mai napig fennmaradt.

A szabadságharc utáni években sem sok minden mozdult, pedig egy dombháttal odébb, Pusztaszentlászlón sorsfordító dolgok készülődtek. Itt töltötte nyarait Deák Ferenc, sógora, Oszterhueber József kúriájában, ahol a korszak legnagyobb politikusai gyűltek össze kidolgozni a császári udvarral kötendő kiegyezés feltételeit.²² Ebből született meg az 1867-es kiegyezés, amely addig nem látott fejlődésnek nyitott utat a Szévíz és a Kanizsai patak völgyében is.

A jövő már a kiegyezés előtt két évvel megérkezett a vidékre, egy füstöt okádó gőzmozdony képében. Az újonnan épített Sopron-Szombathely-Nagykanizsa vasútvonal²³ Nemesapáti felől haladt végig a Szévíz völgyén, át Szentlászlón, majd Szentandrás után enyhén keletnek tartva Zalaszentmihály felé haladt tovább.

A vasúttal két dolog is véglegesen megváltozott a környék életében. A nagy építkezésnek szilárd talaj kellett, a környező falvaknak pedig még több szántóföld. Ezért a száz éve megkezdett mocsár lecsapolásoknak újult erővel álltak neki, a dombhát déli végét Szentlászlótól Rádig körbeölelő hatalmas berek végleg a múlté lett. Búcsúival és kereskedőivel Szentlászló már addig is egyházi és kereskedelmi központtá nőtte ki magát, a vasút érkezésével a száz éve épp hogy létező falunak végleg eldőlt a központi szerepe, körjegyzőségi székhely lett, iparvágánnyal, csendőrörsszel bővült.²⁴

A kiegyezést követő boldog békeidők hozták el a mai kulturális, közösségi élet kezdetét a dombhát falvaiba. A földművesek szerveződni kezdtek, tejszövetkezetet, hitelszövetkezetet, gazdakört alapítottak. Mindegyik településen önkéntes tűzoltóság szerveződött. Az egyre növekvő falvakban még ekkoriban is sok volt a tűzveszélyes zsúptető, de a tűzoltó egységek

nem csak a tüzet vigyázták, hanem közösséggé formálták a fiatalokat, bálakat, kulturális eseményeket is szerveztek.

A századfordulóval mind a négy falu megkapta máig használatos nevét is. A három nemesi falu a kishemesi identitást őrizve Nemesrádó, Nemesszentandrás és Nemessándorháza lett. Szentlászló pedig, hogy megkülönböztessék Nagy-Magyarország számos másik Szentlászlójától, híres búcsúi után a Bucsuszentlászló nevet kapta, akkor még így, rövid u-val.

A régi világ elenyészik – a 20. század

A Pusztaszentlászlón megálmodott békeidőknek a Szarajevóban leadott pisztolylövések vetettek véget. Kitört a nagy háború, és a néhány évtizede átadott vasút hamarosan a búcsúszentlászlói, nemesrádói, sándorházi és szentandrásfiúkat vitte a nagykanizsai kaszárnyákba, onnan Galíciába, aztán a doberdói nagyhegyre, a Piave folyóhoz.²⁵ Utánuk az egyre idősebb férfiakat, végül azokat is, akik csak kisegítőnek voltak jók. 1915-re már szinte senki nem maradt a falvakban, aki a földet művelni tudta volna, a 800 bevonult környékből több mint 100-an nem is tértek soha haza.

A háború és az azt követő zűrzavaros évek megnehezítették, de nem forgatták fel az életet. A közösségek működtek tovább az egyház és az iskolák aktív részvételével, gazdakörök, ifjúsági egyletek, zenekarok szerveződtek. Ekkoriban kezdődhetett el a helyi sportélet is.²⁶ Búcsúszentlászlón, Sándorházán és Nemesrádón is bővült az iskola, utóbbi helyen kultúrotthon is nyílt. Népszerű volt a színjátszás: Markója Ferenc nemesrádói tanító évente szervezett színelőadásokat, Sándorházán Tóth József kocsmáros is írt és rendezett színdarabot. A gazdakörök is inkább jelentettek közösségi együttlétet, mint tényleges gazdasági erőt: a Nemessándorházi Gazdakörnek volt háznagya és könyvtárosa is, de azon túl nem sok mindene.²⁷

A háború utáni összeomlás, az infláció, a gazdasági világválság sokak életét megkeserítette ezen a tájon is. A szegénység miatti feszültségek épp a szomszédban torkolltak országos botrányt keltő vérfürdőbe: 1932-ben a pacsai vásáron halálos csendőrsortűz dördült, amikor a feldühödött falusiak megpróbálták megakadályozni a tönkrement gazdák javainak elárverezését.²⁸ 1927-ben ugyanilyen zavargás tört ki Sándorházán, ahol csak hajszálon múlt, hogy a vérengzés elmaradt.²⁹

És újra jött a háború. Először megint a legényeket vitték Kanizsára, hogy a 2. hadseregben, annak is legtragikusabb sorsú, utolsó utáni pillanatig küzdő III. hadtestében éljék át a doni poklot.³⁰ 1944 májusában a szentlászlói templom harangjait foglalták le hadi célokra.³¹ A

toronyból a döbbsent hívek szeme láttára ledobott harang földbe csapódása drámai előjele volt annak, ahogy a következő hetekben-években elenyészett a helyi közösségek addigi élete. Hamarosan a Szentlászló felvirágoztatásáért oly sokat tevő zsidókat vitték el örökre.³² 1945. március 26-án a környékbeli lakosságnak kellett volna elhagyni az otthonait, de már senki nem ment sehova. A környék megint egy világhatalom, a szovjetek kezébe került, akik folytatták az elhurcolásokat: Nemesrádóról 14 embert vittek el a Gulagra, főleg kamaszkorú leventéket.³³

A rövid demokratikus időszak után az új kommunista állam is folytatta az itt élők megfosztását addigi életüktől. A gazdakörök, hazafias, vallásos szervezetek többé nem működhetek. Folyamatos zaklatások után 1950 őszén a ferences barátoknak is menniük kellett. 200 termékeny, dolgos év után a szentlászlói kolostor története is véget ért.³⁴ 1952-ben Nemesrádó nevét is megfosztották a nemesi múlttól, a rendszerváltásig Rádó néven élte tovább mindennapjait.

A következő évtizedek ismét fejlődést hoztak, de az élet immár központi direktívák alapján szerveződött. Gazdakörök helyett az 50-es 60-as évek fordulóján Rádón, Nemessándorházán és Nemesszentandrason is megalakult a termelőszövetkezet. Az oktatást, kulturális életet a különféle pártirányítású szervezetek végezték. A ferences kolostor ebédlőjéből kultúrház lett, ahová a zalaegerszegi moziból érkeztek a kor sikerfilmjei: a fénykorban, 1962-ben 22.129 jegyet adtak el a szentlászlói mozimatinékon.³⁵

Régi és új összefonódott a falvak életében: tovább működtek a tűzoltó egyesületek, vagy a színjátszás hagyománya. Ahogy az a pártirányítású ifjúsági szervezetekre sok helyen igaz volt, az ideológia helyett fontosabb volt a közösségszervezés, a bulik, kirándulások élménye. Hiába volt épp hogy megtűrt az egyház működése, a templomba járás, keresztelezés, bérmlás és a búcsú a közösségi élet része maradt. A ferencesektől a veszprémi egyházmegyéhez kerülő búcsúszentlászlói templomban félnyilvánosan folyt tovább a hitoktatás, párttagok és tanácsi dolgozók gyerekeinek részvételével.³⁶ Nemessándorházán Vöröskereszt szervezet is működött. Nemesrádót sajátos közösségi hely tette híressé: az állami direktívákra némileg fittyet hányva Dely Gyula hentes messze földön népszerű becsületkasszás éttermet üzemeltetett: a finom hurkák és kolbászok hamarosan nem csak a korabeli celebek, de a hatóságok figyelmét is felkeltették.³⁷

Az igazi csapást a hagyományos faluközösségekre nem maga a szocializmus jelentette, hanem a 60-as évek végétől beinduló nagy iparosítási hullám, és a vele együtt járó közigazgatási átszervezések. Központosítás zajlott minden szinten: a városokban tömeges munkaerőt igénylő üzemek, hivatalok és hozzájuk lakótelepek épültek, a falvak közül a

központi szerepre kijelöltek fejlesztették tovább. A nagy ipari beruházásokkal nem tartott lépést az út, a vasút fejlesztése: megérte inkább városba költözni, mint napi több órán át átszállásokra várni hideg buszmegállóban. Az addig csendes-álmos Zalaegerszegen néhány év alatt gyárak és új városrészek nőttek ki a semmiből, a környező falvak népe pedig megindult a városba, vagy még messzebb, egyetemre, főiskolára. Otthon az idősek, munkaképtelenek és munkakerülők maradtak. Nemesrádón a háború után még ezren éltek, a rendszerváltáskor már négyszázan sem.

A múlt és a jövő keresése - a rendszerváltástól napjainkig

A rendszerváltás óta eltelt három évtized Nemessándorházán, Nemesrádón, Nemesszentandrásán és Búcsúszentlászlón a múlt és a jövő megtalálásáról, vagy legalább annak megpróbálásáról szólt. A szocializmus felszámolta az addigi rendet, és a kialakult önszerveződések, hagyományok helyett mindent maga akart megszabni. Miután ez is összeomlott, mindent előlről kellett kezdeni. Újraépíteni a közösségeket, megtalálni a hagyományokat, saját kézbe venni a mindennapok ügyeit az addig mindent irányító apparátus illetékes elvtársai helyett.

Bizonyos dolgok talán örökre megváltoztak. Az évszázadokon át semmilyen úrnak nem adózó kisnemesek, gazdaköröket szervező birtokosok egykori földjei a szövetkezetek romjain született környékbeli agrárcégek kezébe kerültek. Ma már szinte nincsenek saját földön gazdálkodó földművesek Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás határaitban. A középkor óta nagy becsben tartott szőlőknek és velük a pincék, hegyek koccintgatós világának is leáldozik. Már csak néhány elszánt idősebb gazda műveli a szőlőt, a fiatalok nem viszik tovább a hagyományt, a szőlősorokat visszaveszi a természet. A hagyományos kisipar megszűnésével Búcsúszentlászló már nem lesz az iparosok faluja, a környéken csupán néhány kisebb üzem működik.

A rendszerváltással nem állt meg a népességfogyás. A szocialista gazdaság térdre rogyása után, az új gazdasági rend megszilárdulásával továbbra is legközelebb Zalaegerszegen érhető el a legtöbb munkahely, ahogy a középiskolák is, amelyekből „szétszóródnak Szegedre, Pécsre” és persze Budapestre a ballagók – és ahonnan már legfeljebb csak hétvégékre térnek haza. A munkaképes férfiak ingázása, vagy elköltözése még egy tipikus, az egész országra jellemző változást hozott magával: megszűntek a focicsapatok, és velük a pálya széléről bekiabálós hétvégi derbi hangulata.³⁸

A közlekedés fejlődése és az internet elterjedése új lehetőségeket is hozott: Zalaegerszeg ma már csak negyedóránnyira van mindegyik falutól, a városi munkahelyekhez nem kell beköltözni, miközben felértékelődött a falvak természet közelsége. Így a városokba betelepülők helyében megjelentek a kitelepülők, nem csak Zalaegerszegről, de messzebből, Siófokról, Budapestről, külföldről is. A népességfogyás az egyes falvakban eltérően ugyan, de megállt, vagy legalább lelassult, a gyerekek száma és aránya növekedett. Az internet, a közösségi oldalak segítségével az elszármazottak, egyetemi városokban tanulók, külföldön dolgozók, ha virtuálisan is, de őrizhetik tovább a kapcsolataikat a szülőföldjükkel, otthoni rokonaikkal.

Százötven éve a Szévíz-völgyön át vezetett vasút hozott változást az itt élők életébe. Most a Principális-völgyben épül a Balatont, a sármelléki repteret, Zalaegerszeget és tovább, a nyugati határt összekötő M76-os gyorsforgalmi út. Nyomvonalán egykor még janicsárok masíroztak Bécs felé. Most új lehetőségeket hozhat az útépítés, Nemesrádó mellett autópálya mérnökség és rendőrőrs létesül, ahol több mint hetvenen fognak dolgozni.

A civil önszerveződés újjászületése felemás eredményeket hozott. A falvakban több civil egyesület, alapítvány alapult az évek során, faluszépítésre, iskolatámogatásra, az önkéntes tűzoltóság szellemét továbbörökítő polgárőri feladatok ellátására. Aktivitásuknak sikeres akciók, gyűjtések, pályázatok köszönhetőek, ám mára többük megszűnt, vagy alvó állapotba került. Az ellenpélda a nemesrádói Kurácsi Kulturális Közhasznú Egyesület, amely Gazdagné Gecse Anna polgármester elnöklétével és a kultúrházat vezető Király Ernőné munkájával kitartóan szervezi Nemesrádó gazdag közösségi programkínálatát.

Búcsúszentlászlón, bár a ferencesek végleg lemondtak a kolostorról, az egyházi múlt továbbra is meghatározó és a jövő formálója lehet. Molnár Gyula polgármester szerint az önkormányzat és a plébánia között nagyon jó az együttműködés, a település kulturális, közösségi programjait együtt szervezik, és szeretnék a falut múltjához méltóan újra a vallásos turizmus célpontjává tenni. A korábbi nevezetes búcsúk közül ma kettőt tartanak, mindkettőt szeptemberben, de a fiatal és agilis plébános atya szeretne újabbakat is szervezni. A vallási turizmus felélesztése érdekében Búcsúszentlászló csatlakozott a Mária út zarándok útvonalához és szálláshelyek létrehozását is tervezi.

Nemesrádó 1942-ben épült kultúrotthona ma a híres községi tanító, Markója Ferenc nevét viseli. Nemessándorházán 1961-ben épült kultúrház, Nemesszentandrason a régi iskola épületében működik közösségi ház. A búcsúszentlászlói faluházat a rendszerváltás előtt, félkészben adták át, az önkormányzat 2012-ben tudta felújítani és befejezni az épületet. A négy intézmény nem csak a helyi közösségi programok, ünnepek, előadások és kézműves

foglalkozások helyszíne, de a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár fiókkönyvtára is. A megyei könyvtár a könyvek, cédék kölcsönzésén túl évente több programmal támogatja a falvak kulturális életét.

A hagyományos „eszem-iszom” falunapok helyett az önkormányzatok ma már inkább a kisebb közösségi csoportok, főképp a gyerekek és az idősek számára szervezik az összejöveteleket: gyereknapot, idősek napját, nyárbúcsúztatót. A közösségi alkalmakra a faluval kapcsolatot tartó elszármazottakat is meg szokták invitálni. A szőlőművelés felhagyásával a szüreti mulatságoknak is leáldozott, de alkalmanként mind a négy faluban megidézik egy-egy szüreti felvonulással a régi murik hangulatát. A hagyományos magyar ünnepek mellett megjelent a Halloween: bár sokan idegenkednek tőle, de Nemesrádón a gyerekek kedvéért van halloweeni felvonulás ijesztgetéssel és tábortűzzel. Ahogy Gazdagné Gecse Anna polgármester viccesen megjegyezte, Nemesrádó területén az ókorban kelták éltek, így hát a kelta eredetű Halloween is tekinthető „helyi” hagyománynak.

Nem merült feledésbe a falvak saját múltja, a helyi hősök emlékezete sem. Nemessándorházán a faluközpontban áll a névadó, „nemes Sándor” szobra, azt a kisnemesi figurát megformázva, amely nem csak Sándorháza, de a többi falu életének is főszereplője volt sok évszázadon át. Nemesrádón Markója tanító mellett a híres hentesről, Dely Gyuláról is évente megemlékeznek, mi mással, mint kolbásztöltő versennyel, amire a határon túlról is érkeztek már versenyzők. Búcsúszentlászló az egyházi hagyományok ápolásán túl őrzi a 48-as szabadságharc hőse, Kerkápoly Móric és a faluból elhurcolt zsidóság emlékét is.³⁹ Nemesszentandrásan a hagyományos népi tárgykultúra relikviáit gyűjtik, hogy a közeljövőben tájházban mutathassák be a falu múltját.⁴⁰

A hagyományok őrzésében, a virtuális kapcsolattartásban az internet is segít. A Facebookon főképp a települési hírek terjesztésében aktívak az egyes falvak oldalai, de Antal Sándorné nemessándorházi polgármester szerint nagy sikere volt a közösségi oldalon indított kulturális vetélkedőknek is. A Nemesrádóról elszármazott Klinger Zoltán indította el a népszerű *Nemesrádói emlékek* Facebook-csoportot, ahol személyes múltidézéseket, régi fotókat, a környék tágabb környezetéhez, Kapornakhoz, a pölöskei várhoz kötődő történeteket osztanak meg a nemesrádói kötődésű tagok.

Szent László és Szent András nevét egykor sok falu vette fel Magyarország területén. Ma ezek a falvak is közösségekbe tömörülnek, soraikban Nemesszentandrással és Búcsúszentlászlóval. A hat Szentandrás évente találkozik valamelyikük településén, ahol közös képviselőtestületi üléssel, baráti eszmecserével töltik az időt, Herczeg László nemesszentandrási polgármester szerint hasznos tapasztalatokkal gazdagítva egymást.

Szentlászlóból tizenhat található a Kárpát-medencében. A délszláv háborúban romba döntött horvátországi Szentlászló megsegítése hozta őket össze, a kapcsolatot azóta is tartják egymással, a Szentandrásokhoz hasonlóan évente mindig másik faluban találkozva.⁴¹

Akik hírünket vitték – nevezetes emberek a négy faluból

Mit adott nekünk Búcsúszentlászló, Nemessándorháza, Nemesszentandrás és Nemesrádó? – kérdezhetné bárki, aki e négy zalai falut nem ismeri. Bödőcs Tibort – vágná rá bárki más, hiszen napjaink egyik legnépszerűbb humoristája nem csak jellegzetes zalai tájszólását, de szülőfaluja klasszikus figuráit, Ferust és a szentlászlói kocsma többi törzsvendégét is vitte magával a zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnáziumtól az országos hírnévig.

A búcsúszentlászlói kegyhelyet ma is országszerte sokan ismerik, de kevesen tudják, hogy az itteni ferencesek munkásságának milyen sok minden köszönhető, köztük Deák Ferenc élete is. A Söjtörön 1803-ban megszülető kis Deák édesanyja belehalt a szülésbe, de a környék egyetlen seborvosa, a szentlászlói ferencesek doktora, Tietl Lukács megmentette a gyermek életét.⁴² Talán nem véletlen, hogy sok évtizeddel később, amikor 1874-ben egy villámcsapás leégette a kolostort, a Haza Bölcsé maga állt a megyei összefogás élére, a súlyos javítási költségek ötödét saját vagyonából fizetve.

Nemesrádó, ha csak kicsivel is, de kivette a részét a világ egyik leghíresebb zenei fesztiválja, a budapesti Sziget fesztivál létrejöttéből. 1990-től több évig a faluban élt családjával Müller Péter Sziámi zenész, a Sziget egyik főszervezője, aki hol Budapestre ingázva, hol a helyi telefonfülkében órákat töltve szervezte az 1993-ban indult egy hetes együttlétet. Müller Péter és felesége, Vidó Andrea kisfilmet is forgattak a faluról *Például Rádó* címmel.⁴³ Nemesrádó a magyar popkultúra másik örökös tagjához is kötődik: nemesrádói volt a rapper Ganxsta Zolee nagymamája, Zana József színész édesanyja, Gáspár Anna is.

Nemesrádóról indult útnak a magyar néprajz nagy alakja, Gönczi Ferenc, akinek Somogy és Zala eldugott tájai, Göcsej, Hetés és a Muravidék népi emlékeinek felkutatását és megőrzését köszönhetjük.⁴⁴ Talán ő az egyetlen a környék szülötteiből, akinek emlékét bronzszobor őrzi, amely Zalaegerszegen, a Göcseji Múzeum előtt található.

A sándorházi Sándorok a történelemben többször vettek részt a megye, de az egész ország történetében fontos szerepet játszó népes zalai köznemesség ügyeiben. Az ő kései utóduk a nemessándorházi dr. Pálfi Dénes, aki jelentős kertészmérnöki, kertbaráti munkássága mellett sok évtizeden át tevékenykedett Zala és az ország közéletében, számos tisztséget betöltve, a

rendszerváltás körüli években több cikluson át országgyűlési képviselőként is szolgálva a megyét.⁴⁵

Nemesszentandrásen töltötte utolsó éveit a határainkon túl is ismert, Munkácsy-díjas zalai szobrászművész, Fischer György. A Zalaegerszegről kiköltöző művésztanár nem csak saját műveivel, de a helyi gyerekekkel is szívesen foglalkozott, további munkásságának sajnálatosan hirtelen halála vetett véget 2012-ben.⁴⁶

Búcsúszentlászló két igen ismert díszpolgárral, Bethlen István miniszterelnökkel és Klebelsberg Kunó közoktatási miniszterrel is büszkélkedhet. Nevezett urak közül azonban egyiknek sem volt semmilyen kötődése a zalai faluhoz. A furfangos búcsúszentlászlóiak azért választották meg őket díszpolgárnak 1927-ben, hátha ezzel sikerül meggyorsítaniuk az új általános iskola megépítésének engedélyeztetését.⁴⁷ Hogy a két méltóság hogy fogadta a díszpolgári kinevezést, nem tudni, de az iskola megépült és egyedüliként a négy falu egykori iskolái közül ma is működik.

Jegyzetek

A hivatkozott könyvek, publikációk bővebb leírása, az online hivatkozások elérhetősége a forrásjegyzékben megtalálható.

¹ Nemesrádó mellett az M76-os út leendő mérnöktelepének helyszínén indított 2020-ban megelőző feltárást a Göcseji Múzeum. A kézirat lezárásakor is zajló ásatásokon számos korszak leletei kerültek elő a magyar honfoglalást megelőző évezredekben. Lásd bővebben: *Nemesrádó M76 mérnökségi telep régészeti próbakutatása*

² Sándor Gyula *Nemessándorháza története* 38. old. Továbbiakban: „Sándor”.

³ A zalai gyeplő vonala a Balaton délkeleti csücskétől nyugati irányba húzódott az Őrség dombjaiig, és a mai Dél-Zala volt a határsáv. A zalai gyeplő történetéről a nyugat-zalai Szentgyörgyvölgy falutörténeténél olvasható részletes leírás. Lásd: Bíró Friderika, Havasi Bálint, Káli Csaba, Kapiller Imre: *Szentgyörgyvölgy*.

⁴ Sándor. 31. old.

⁵ Később ezekből a kishemesek lakta falvakból jöttek létre a curialis vagy nemesi falvak. Ez egyfajta önkormányzatot jelentett, egy „tulajdonos” földesúr helyett a nemesi közösség irányította a falut, rendelkezett a közös vagyonról, maga közül vezetőket választott. Lásd: Hudi József *A kishemesség önszerveződése - A nemesi község önkormányzata a 18-19. században*

⁶ Bolla Lajos János: *Búcsúszentlászló, ahogy én látom*. 158. old. A továbbiakban „Bolla”. A forrásokban igazi legendához méltóan többféle verzióban is olvasható, hogy miért járt erre Szent László király. Vagy menekült valakik elől, vagy üldözött valakit, és közben lehet, hogy eltévedt, és úgy keveredett a mocsári szigetre.

⁷ Sándor 37. old. Sándor Gyula alapos gyűjtéséből nem csak az akkori falvakat, hanem a kisebb-nagyobb birtokkal rendelkező helyi nemesek szövevényes viszonyait is megismerhetjük.

⁸ Sándor 110. old. 1554-ben egyházmegyei bizottság járta végig a veszprémi püspökséghez tartozó zalai falvakat, részletesen beszámolva a nem túl szívderítő korabeli állapotokról.

⁹ A török kor hadi viszonyairól, a zalai végvárakról és az erre vezető fontos utakról részletesen beszámol Kelenik József *Királyi vár hódolt városban. Egerszeg mindennapjai Kerpachich István megbízott kapitány leveleinek tükrében (1647-1657)* című munkája.

¹⁰ Sándor 95. old. A szultánnal tartó híres krónikás, Dzselaálzáde Musztafa napra pontosan jegyezte a hadjárat során érintett, általában felprédált, majd hátrahagyott várakat és falvakat.

¹¹ A török által adóztatott zalai falvak listáját közli Szepesiné Simon Éva *Oszmán terjeszkedés Zala megyében a 16. század második felében* című doktori disszertációja.

¹² A Remetekert ma is Nemesrádó és a környékbeli falvak (Nagykapornak, Misefa, Tilaj, Szentpéterúr, Padár, Almásháza, Zalaapáti) kedvelt búcsújáró helye, ahol minden év augusztus 15-én, Nagyboldogasszony ünnepén tartanak közös búcsút szentmisével és batyus piknikkel.

¹³ Pölöskét egynapnyi harc után foglalták el a törökök. Az utolsó emberig küzdő védők a külső vár templomába szorultak vissza, amit a törökök rájuk gyújtottak, majd a várat lerombolva hátrahagyták. A pölöskei hősök sírja és neve ismeretlen. A később kijavított erődítményt a török idők után alapfalakig elbontották, tégláit építkezésekhez használták fel. Az egykori várszigeten ma emlékkő őrzi az 1664-es hősök emlékét. Pölöske és a zalai végvárak sorsát dr. Vándor László régész, a Göcseji Múzeum nyugalmazott igazgatója kutatta, a vár sorsa Vándor László *Hasan aga krónikája. Adatok az egerszegi és a környékbeli végvárak 1664 évi pusztulásához* című tanulmányában olvasható részletesen.

¹⁴ Bolla 159. old. A legenda alapja Kósa Jenő ferences tartományfőnök, aki 1770 körül látta még a pajzsot Szentlászlón.

¹⁵ Széchényi Pál veszprémi püspök a kor egyik jelentős egyházi személyisége, pécsi, majd veszprémi püspök, kalocsai érsek, királyi tanácsos, Veszprém és Bács vármegye örökös főispánja. Életében kapott grófi címet a Széchényi család. Vele talán minden osztálykiránduló magyar általános iskolás találkozott, holtteste a nagycenki Széchényi-sírboltban fekszik, üvegkoporsóban.

¹⁶ Sándor 169. old.

¹⁷ Bolla 23. old.

¹⁸ Sándor 164. old.

¹⁹ Fisli Éva fotótörténész 2019 végén fedezett fel Párizsban egy ismeretlen magyarországi helyszínen készült dagerrotípiát. A kutatás kiderítette, hogy a kép Zalaegerszeg piacterét ábrázolja 1845 körül, és ezzel a legkorábbi magyar fényképek egyike, az első fotó, ami a köznépet ábrázolja, egyben az első ismert fénykép Zalaegerszegről. A fotótörténész *Szépséges, furcsa tárgy* címmel publikálta országos figyelmet keltő felfedezését.

²⁰ A zalai honvédekről fennmaradt összeírásokat közli a Zalai Gyűjtemény 33. számában megjelent, *A szabadságharc zalai honvédei* című tanulmány és *A 47. honvédszázalaj története 1848-1849* című könyv.

²¹ Kerkápoly Móric a ma már Veszprém megyéhez tartozó Kővágóörsön született, így Zala és Veszprém megye is jeles fiai közt tarja számon. Életrajza megtalálható a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár tudástárában és a Veszprém Megyei Életrajzi Lexikonban is.

²² Oszterhueber József egykori kúriájában működik ma a pusztaszentlászlói kisbolt és kocsmá. Utóbbi azon igen csekély számú falusi presszók közé tartozik, amelynek falai között világtörténelmi jelentőségű események formálódtak. Pusztaszentlászló és a kiegyezés történetét feldolgozta Béres Katalin történész *Pusztaszentlászló, a kiegyezés szülőfaluja* című munkájában.

²³ A Sopron-Szombathely-Nagykanizsa vasútvonalat a Déli Vasút társaság építette, hogy összekösse Bécset és az Adriai tenger felé haladó vasutakat. 1865 szeptemberében indult meg rajta a forgalom.

²⁴ Az ekkor épült körjegyzőségi hivatalban működik ma a búcsúszentlászlói önkormányzat.

²⁵ A négy falu két nagykanizsai ezred, a 48. császári-királyi és 20. magyar királyi honvéd gyalogezerdek sorozási körzetéhez tartozott. Mindkét alakulat harcolt a galíciai, majd az itáliai fronton. Az első világháború online elérhető veszteséglistáin név és település szerint is kereshetők a harcokban elesettek.

²⁶ Sándor 331. Sándor Gyula könyvéből azt is tudhatjuk, hogy a nemessándorházi vásárteret egyszerre használták levante gyakorlatok, focimeccsek, valamint csikólegeltetés céljára is.

²⁷ Sándor 350. old.

²⁸ A „pacsai véres vásár” történetét a Zalai Millennium tanulmánykötet *Csendőrsortűz Pacsán* című írása mutatta be részletesen.

²⁹ Sándor 324. old.

³⁰ A négy falu fiait a nagykanizsai 17. gyalogezerdbe sorozták be, amely a szombathelyi III. hadtesthez tartozó 9. könnyű hadosztály egysége volt. A hadtestet az 1943. januári doni áttörés során elvágta a magyar sereg többi részétől, és a német visszavonulást kellett fedeznie. Míg a 2. hadsereg többi része néhány napos reménytelen küzdelem után összeomlott, a III. hadtest folyamatos bekerítésben harcolva februárig küzdött, míg végül teljesen felmorzsolódott. A zalai honvédek sorsát Molnár András és Szabó Péter *Zalai honvédek a Donnál. A magyar királyi 9. könnyű hadosztály története fényképeken, 1942-1943.* című munkája dolgozta fel.

³¹ Sándor 344. old.

³² Bolla. 57. old. A búcsúszentlászlói körjegyzőséghez tartozó falvak zsidó lakosságát (köztük keresztény vallásúakat is) 1944. május 15-én a zalaszentgróti gettóba szállították, ahonnan néhány nap múlva a zalaegerszegi gettóba kerültek tovább. Zalaegerszegről július 5-én deportálták az összegyűjtött zsidókat Auschwitzba. A búcsúszentlászlói és sándorházi deportáltak soha nem tértek haza.

³³ A környékbeli falvak közül Nemesrádóról hurcolták el a szovjetek a legtöbb embert az 1945. márciusi megszállást követő hónapokban. Volt, aki még 1953-ban sem jöhetett haza, de csodával határos módon mindannyian túléltek a láger éveket. Lásd bővebben a Zalai Hírlap *Korpalevest kóstitok a Gulág-émlékmű avatásán* című cikkét.

³⁴ Sándor 357. old. A szerzeteseket csak a kirendelt teherautó lerobbanása mentette meg az 1950. június 9-re tervezett internálástól. A környékbeli hívek a kolostor körül táboroztak napokig, hogy megakadályozzák az elhurcolást. Végül az erőszakos kitelepítés elmaradt, de a szerzeteseknek

szeptember 7-én el kellett hagyniuk az épületet, vagyonukat zárolták, csak az egyházmegye által kinevezett új plébános és káplánjai maradhattak.

³⁵ Bolla 83. old.

³⁶ Molnár Gyula polgármester személyes közlése, a párttagokra vonatkozó jelentést idézi Bolla 153. old.

³⁷ Lásd a Zalai Hírlap *Messze földön híres volt a nemesrádiói kocsmá* című írását. Gazdagné Gecse Anna polgármester szerint a Dely-kocsmát a hazai celebritások is szívesen látogatták, híre még a brit Economist magazinig is eljutott.

³⁸ A vidéki focicsapatok eltűnőben lévő világáról Csillag Péter sportújságíró jelentetett meg kiváló és egyben szomorkás könyvet 2020-ban *Hátsó füves* címmel. Csillag a Nemzeti Sportban éveken át tudósított az ország és a környező magyarlakta települések hétvégi rangadóiról, ennek során a szomszédos Pacsára is eljutott.

³⁹ Búcsúszentlászlón az egykori zsinagóga helyére épült fel később a mostani faluház. A zsidó múlt emlékét a megmaradt temető őrzi, amelyet 2014-ben újítottak fel. Lásd a Zalai Hírlap *Honfitársaink emlékére – Zalában a tizenkettedik zsidó temetőt újították fel 2006 óta* című cikkét.

⁴⁰ Herczeg László polgármester személyes közlése

⁴¹ Molnár Gyula polgármester személyes közlése

⁴² Sándor 172. old.

⁴³ Vidó Andrea személyes közlése

⁴⁴ Gönczi Ferenc részletes életrajza a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár tudástárában található Nevezetes Zalaiak gyűjteményben olvasható. A néprajzkutató bronz mellszobrát Fritz János formázta meg, és 1973-ban állították fel a Göcseji Múzeum előtt.

⁴⁵ Dr. Pálfi Dénes, bár a politikusi tevékenységtől visszavonult, kertbarátként, szőlősgazdaként a mai napig (2021) aktív. Gazdag közéleti munkásságáról a Parlament honlapján található egy nem túl friss, de részletes összefoglaló.

⁴⁶ Herczeg László polgármester személyes közlése

⁴⁷ Bolla. 37. old.

Forrásjegyzék

Könyvek, publikációk

A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. Zalai Gyűjtemény 33. Zalaegerszeg, 1992.

Békefi László: *Zalai utak.* KPM Zalaegerszegi Közúti Igazgatósága, Zalaegerszeg, 1978.

Béres Katalin: *Pusztaszentlászló, a kiegyezés szülőfaluja.* Kapiller Imre emlékkönyv. Szerkesztette: Horváth Zita, Miklós Dániel, Mikó Zsuzsanna, Németh László Sándor. Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg, 2020.

Bíró Friderika, Havasi Bálint, Káli Csaba, Kapiller Imre: *Szentgyörgyvölgy.* Száz Magyar Falu könyvesháza, Kosáry Domokos et. al. Budapest, 2002.

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/szentgyorgyvolyg-FC97/orok-foldje-FCDE/>

Bolla Lajos János: *Búcsúszentlászló, ahogy én látom.* Búcsúszentlászló Önkormányzata, 2014.

Csendőrsortűz Pacsán. Zalai Millennium. Szemelvények Zala megye múltjából. Szerk. Molnár András, 2000, Zalaegerszeg.

Csillag Péter: *Hátsó füves. Barangolás a magyar futball rejtett tájain.* Rézbong Kiadó, Göd, 2020.

Eke István: *Nemesrádó M76 mérnökségi telep régészeti próbakutatása* Göcseji Múzeum blogja, 2020. 11. 06. <https://gocsejimuzeum.hu/blog/2020/11/nemesrado-m76-mernoksegi-telep-regeszeti-probakutatasa>

Fisli Éva: *Szépséges, furcsa tárgy. Újabb, 1848 előtti magyar dagerrotípiák a nagyvilágból.* Apertúra, LXII. – 2020. január-március http://www.mafot.hu/apertura_szepseges-furcsa-targy.html#ref

Hegedűs András: *A nagykanizsai cs. és kir. 48 gyalogezred története, különös tekintettel annak I. világháborús tevékenységére.* Zalai Múzeum 7. 1997.

Hermann Róbert, Bona Gábor, Molnár András: *A 47. honvédszászlóalj története 1848-1849.* Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Zalaegerszeg, 2020.

Hudi József: *A kisnemesség önszerveződése - A nemesi község önkormányzata a 18-19. században*
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_kisnemesség_onszervezodesese_a_nemesi_kozseg_onkormanyzata_a_18_19_szazadban/

Kelenik József: *Királyi vár hódolt városban. Egerszeg mindennapjai Kerpachich István megbízott kapitány leveleinek tükrében (1647-1657)*. Zalaegerszeg évszázadai, Zalaegerszeg, 1997. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Hodoltsag-a-hodoltsag-kora-magyarorszag-torokkori-tortenete-1/kiralyi-var-hodolt-varosban-egerszeg-mindennapjai-kerpachich-istvan-megbizott-kapitany-leveleinek-tukreben-1647-1657-1BCE/>

Konrád Rudolf: *Búcsúszentlászló (kézirat)* 1994. Göcseji Múzeum adattára.

Molnár András - Szabó Péter: *Zalai honvédek a Donnál. A magyar királyi 9. könnyű hadosztály története fényképeken, 1942-1943*. Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg, 2013.

Nemessándorháza – Táj, Történelem, Társadalom. Nemessándorháza Község Önkormányzatának Képviselőtestülete, 2010.

Sándor Gyula: *Nemessándorháza története*. 2012.

Szepesiné Simon Éva: *Oszmán terjeszkedés Zala megyében a 16. század második felében* (doktori disszertáció) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2011.
http://doktori.btk.elte.hu/hist/szepesinesimoneva/diss.pdf?fbclid=IwAR1WG_QyzZi9OAqabbZZVWL5PbnmYKRxD689T7mjWfhv1uzAmMMqTcGS68

Vándor László: *Hasan aga krónikája. Adatok az egerszegi és a környékbeli végvárok 1664 évi pusztulásához*. Zalai évszázadok – tanulmányok és dokumentumok Zala megye történetéhez. Zalai Gyűjtemény 80. Szerk: Bilkei Irén. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2016.

Zala megye kézikönyve I-II. Magyarország megyei kézikönyvei. Ceba kiadó, 1998.

Újságcikkek, sajtóhírek

150 éves a Sopron-Szombathely-Nagykanizsa vasútvonal. MÁV-csoport, 2015. 09. 30.
<https://www.mavcsoport.hu/mav-csoport/150-eves-sopron-szombathely-nagykanizsa-vasutvonal>

Honfitársaink emlékére – Zalában a tizenkettedik zsidó temetőt újították fel 2006 óta. Arany Gábor, Zalai Hírlap, 2014. 08. 26.
<https://www.zaol.hu/hirek/honfitarsaink-emlekere-1642550/>

Korpalevest kóstoltak a Gulág-emléktábla avatásán. Magyar Hajnalka, Zalai Hírlap, 2016. 09. 03.
<https://www.zaol.hu/nemesrado/korpalevest-kostoltak-a-gulag-emlektabla-avatasan-1787098/>

Messze földön híres volt a nemesrádói kocsmá. Szabó Judit, Zalai Hírlap, 2010. 02. 15.
<https://www.zaol.hu/kiegeszito-rovat/messze-foldon-hires-volt-a-nemesradoi-kocsm-1439600-1508147/>

Nemesrádó megszenvedett múltja, s új lehetőségei. Győrffy István, Zalai Hírlap, 2019. 09. 05.
<https://www.zaol.hu/kozelet/helyi-kozelet/nemesrado-megszenvedett-tortenelme-s-uj-lehetosegei-3255043/>

Internetes adatbázisok, gyűjtemények

Az első világháború veszteségi adatbázisa <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/az-elso-vilaghaboru-vesztesegi-adatbazisa/informacio>

Dr. Pálfi Dénes életrajza az Országgyűlés honlapján.
<https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/p595.htm>

Gönczi Ferenc szobra a Köztérkép.hu-n <https://www.kozterkep.hu/2496/gonczy-ferenc-szobra>

Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Hadisír nyilvántartó - <https://hadisir.hu/hadisir-nyilvantarto>

Központi Statisztikai Hivatal – Magyarország Helységnévtára
<https://www.ksh.hu/apps/hntr.main>

Magyar Királyság (1819–1869) - Második katonai felmérés
<https://mapire.eu/hu/map/secondsurvey-hungary/>

Magyarország (1782–1785) - Első Katonai Felmérés <https://mapire.eu/hu/map/firstsurvey-hungary/>

Magyarország Katonai Felmérése (1941) <https://mapire.eu/hu/map/hungary1941/>

Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis <https://archeodatabase.hnm.hu/hu>

Nemesszentandrás, a „Kapcsolatrendszer a Délnyugat-Dunántúlon” kutatás (1985-1995) adatbázisában, MTA BTK Néprajztudományi Intézet
<http://kapcsolathalo.nti.btk.mta.hu/index.php?title=Nemesszentandr%C3%A1s>

Nevezetes Zalaiak – a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár tudástára
<http://tudastar.dfmk.hu/zalaiak>

Remetekert a Zalaerdő Zrt. természeti kincseinek listáján
<https://www.zalaerdo.hu/hu/turizmus/termeszeti-kincseink/6/remetekert>

Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon <https://www.ekmk.hu/lexikon/rkereses.php?eletrajzie=1>

Wikipedia vonatkozó magyar nyelvű oldalai

Interjúalanyok, személyes közlések és köszönet

Antal Sándorné polgármester, Nemessándorháza
Béres Katalin történész-főmuzeológus, Göcseji Múzeum
Eke István régész, Göcseji Múzeum
Gazdagné Gecse Anna polgármester, Nemesrádó

Herczeg László polgármester, Nemesszentandrás
Király Ernőné művelődési ház-vezető, Nemesrádó
Kiss Gábor igazgató, Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár
Klinger Zoltán, Nemesrádói emlékek Facebook-csoport alapítója
Molnár Gyula polgármester, Búcsúszentlászló
Nagy Helga szakmai vezető, TOP-5.3.1-16-ZA1-2017-00009 projekt
Vidó Andrea cégvezető-helyettes, Sziget Kulturális Menedzser Iroda Zrt.

NEMESSÁNDORHÁZA

Múlttól a jelenig

Szt. Saszló

Sandorház

Szt. András

Puszlawar

Pelesko

*Pusztá
Temple*

Berek

NEMESSÁNDORHÁZA

Múlttól a jelenig

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Impresszum

Nemessándorháza – Múlttól a jelenig

Felelős kiadó: Nemessándorháza Község polgármestere

A kéziratokat összegyűjtötte, szerkesztette: Antal Sándorné, Zsupos Alexandra, Kiss Ádám

Grafikai tervezés: Tóth Norbert

Korrektúra: Czédli Mónika

Fotók: Eke István, Pánczél Petra

Archív fotók: Nemessándorháza Község Önkormányzata, Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium

Archív térkép: Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Levéltár

Nyomda: Stanctech Digital Kft. 1047 Budapest, Baross u. 11-15.

ISBN 978-615-01-8503-3

A kiadvány a TOP-5.3.1-16-ZA1-2017-00009 helyi identitás és kohézió erősítése

Búcsúszentlászló, Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás települések
összefogása pályázat keretének támogatásával készült.

Nemessándorháza, 2023

Előszó

*„Nincs gyümölcsözőbb az otthonnál, szülőföldnél,
ahol megláttad a napvilágot, ahol szeretteid élnek,
ahol az anyanyelveden beszélnek.”*

Tisztelt olvasó!

Nagyszeretettel és tisztelettel köszöntöm e könyv lapjain keresztül.

Ezen kis kiadvány a TOP-5.3.1-16-ZA1-2017-00009 helyi identitás és kohézió erősítése Búcsú-szentlászló, Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás települések összefogása pályázat kereténél támogatásával készült.

Célja a négy település múltjának feltárása, egyben megismertetése az olvasóval, valamint a Nemessándorháza településen élt és élő, a közösség életét bármilyen formában aktívan előmozdító emberek bemutatása a jövő nemzedék számára. Kapcsolatok keresése múlt és jelen között. A múlt azon emlékeinek felidézése, amelyek szorosan kell, hogy kötődjenek az itt élő emberekhez.

Célunk, hogy bemutassunk olyan feledésbe merülő tevékenységeket, szokásokat, meglevenítsünk olyan életképeket, amelyekre már nagyon kevesek emlékeznek, és sajnos már-már a száj-hagyományból is kikopnak.

E kis kötettel szeretnénk felkelteni az olvasó érdeklődését a jelenlegi falu iránt. Szeretnénk bemutatni környezetünk szépségeit, a falunkat körül ölelő táj zegzugos világát. Azt a csodát, amit őseink hagytak ránk. Kis falunk első írásos megemlézése 1372-ből való, nem rendelkezik se várral, se kastéllyal, de a települést körülvevő táj lélekmelengető, és felfedezésre érdemes.

E kiadvány elkészülése igazi közösségi munka volt. Saját vagy felmenőik emlékeinek megírásával sokan gazdagították könyvünk lapjait, és ezáltal közös sándorházi múltunk megőrzését, amiért külön köszönettel tartozunk mindenkinek!

Remélem felkeltettem érdeklődését, és olyan információval lesz gazdagabb, ami hozzájárul a zalai térség megismeréséhez, és ösztönözni hat, hogy ellátogasson e dimbes-dombos tájra.

Szeretettel várjuk!

Tisztelettel:

Antal Sándorné
polgármester

Kiss Ádám

Szigetek

Búcsúszentlászló, Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás közösségi története

Bevezető

A történelem pont olyan, mint a puzzle. Ha egyenként nézegetjük a darabjait, akkor felfedezhetünk talán érdekes részleteket, de a kis daraboknak önmagukban semmi értelme. Viszont ha megfelelően egymáshoz illesztjük őket, látványos képeket kaphatunk. Búcsúszentlászló, Nemessándorháza, Nemesszentandrás és Nemesrádó négy zalai falu Zalaegerszeg közelében, szelíd dombok, erdők és patakok között, falvanként párszáz lakossal. Közelről nézve sok különleges értékkel rendelkeznek, mégis, talán még lakóik is úgy gondolják, hogy e négy falu négy, nem túl izgalmas kis lábjegyzet a történelemben. De rakjuk csak össze a puzzle darabjait! Mindjárt egy szélesvásznú és izgalmas történetben találhatjuk magunkat, amiből megtudhatjuk, miért ment a világhódító Szulejmán szultán Nemesrádóra, láthatóak-e nemesszentandrásiak egy Párizsból előkerült ősi fényképen, hogyan kerültek a nemessándorházi legények Than Mór egyik leghíresebb festményére, a Budai vár visszavételére, mit köszönhet az egész magyarság egy búcsúszentlászlói ferences doktornak, a világ fesztiválozói Nemesrádónak, és hogyan lehet ősi hagyomány a Halloween egy zalai faluban?

Búcsúszentlászló, Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás közösségeinek története nem csak négy falu mindennapjairól szól. Benne van kicsiben az egész ország története, amely formálta az itt élő közösségek életét, és benne vannak az ország történetében a szentlászlóiak, rádóiak, sándorháziak és szentandrásiak megyét, országot formáló lakói és közösségei is. A zalai őrok, az öntudatos kisnemesek, a ferences kolostor páte-

rei, Gönczi Ferenc néprajzkutató, Dely Gyula, a híres hentes és persze Ferus, az életében legendává vált búcsúszentlászlói szobafestő.

A puzzle darabjai mindig a közvetlen szomszédaikon át kapcsolódnak a távoli darabokhoz. E négy falu közösségeinek története kicsit a szomszédok története is. Pölöske húszszoros túlerővel is szembeszálló végvári vitézei, a kapornaki bencések, a szentlászlói szerzeteseknek földet adományozó hetési kisnemesek, a pacsaiaké, szentmihályiaké, egerszegieké is. Ezért olykor róluk is lesz szó az alábbi történetben.

Az ősök érkezése – az ősidőktől a honfoglalásig

Egy hatalmas mocsárral kezdődött minden. A Balaton-tól nyugat felé indulva a zalai táj nem olyan gyűrött, mint kicsivel odébb, a Göcsejben, ahol sűrűn váltják egymást mély völgyek és sárkányfog-szerűen csúcsosodó dombok, amelyeknek a gerincén épp, hogy elfér egy kocsit. A göcseji dombvidék és a Balaton között hosszú, lapos dombhátak hevernek a Zala völgyétől egészen Kanizsáig, a völgyekben patakok futnak. A ma már csendes mederben csörgedező Kanizsai patak és a Szévíz között egy szivar alakú dombhát húzódik 20 kilométer hosszan. Északon Pókaszepetknél ér véget, délen Zalaszentmihálynál. Történetünk központi színhelye e dombhát déli fele: itt fekszik egymás mellett Nemessándorháza és Nemesszentandrás, tőlük nyugatra a Szévíz völgyében Búcsúszentlászló, keletre, a Kanizsai patak – ma már Principális csatorna – völgyében Nemesrádó.

Dombhátunk déli részét messzi kilométerekre szétterülő vízi világ fogja körbe, ahol nádasok, mocsári ligetek, kénes illatú posványok és nyílt víztükrök váltják egymást. A völgyekben ülő mocsarak láncként fonódnak egymásba a Zala völgyétől egészen délre a Muráig. Az ingoványban itt-ott kisebb szigetek emelkednek, a partjukon vízimadarak és teknősbékák napoznak. Ahol a vizek véget érnek, ott az őserdő kezdődik: a magasabban fekvő domboldalakokat sűrű cseres-tölgyesek borítják. A történelem kezdetén vagyunk, de lehetnénk akár az űkapáink korában is: amíg az újabb és újabb szántóföldek, legelők, házhelyek és a vasút építése miatt le nem csapolták a mocsarakat, vonalzóval húzott medrekbe terelve a patakok vizeit, ez a vadregényes őstáj fogadta az erre járókat.

A mocsár áldás és átok: kikerülük a gazdagságot hozó kereskedők, de a rabló hadak is. Gazdag halban, vadban, erdei gyümölcsökben, de alkalmatlan földművelésre, gyenge a földje, rossz a levegője. E környék már a kőkorszaktól lakott hely volt. A mocsarak védték, az erdők között a letelepedéshez elengedhetetlen friss vízű források fakadtak. A régészek főleg Nemesrádó környékén tartanak számon múltra utaló nyomokat: a Kanizsai patak nyugati oldalán, szemben a mai településsel már a bronzkorban állt egy falu. A később ide érkező kelták szerették a szerencsejátékokat és messzi tájakról hozott holmikat, hiszen a régészek dobókockát és a mai Csehország területéről származó edényeket is találtak a nyomukban. Utánuk a rómaiak érkeztek: bár Pannonia nagy hadiútjai és városai messze estek vidékünkötől, a földből az ő nyomaik is előkerültek.

A népvándorlás jött, a rómaiak itt hagyták Pannóniát. A következő nagy néphullám az avarokkal érkezett, akik belakták a környéket Pókaszeptektől Zalakomárig, de úgy tűnik, a mocsárba nem merészkedtek be. Az avarok után a vidék egy újabb világhatalomhoz került. A Keleti Frank Királyság legkeletibb grófsága a közeli Mosaburgban, a mai Zalaváron rendezte be a székhelyét, nagy templomokkal, szent ereklyével, fejedelmi palotával és messzi földről érkező zarándokokkal. Ekkoriban alapíthatták itt a névről is ismert falvak közül a legelsőt. Nemessándorházától északra a szoboszlai hegy egy mára eltűnt falu, Szoboszló nevét őrzi. E szláv eredetű név azt sejteti, hogy a falu lakói, a frank grófság szláv alattvalói

már akkor itt élhettek, amikor a magyarok még csak az Alföld síkságain húzták fel a jurtáikat. 899-ben azonban meghalt Arnulf, a Zalaváron is palotát építő keleti frank király. A magyarok ezt hírül véve átkeltek a Dunán és elfoglalták Pannóniát.

Szabad kisnemesek földje – a középkor

A magyarok bejövetele után következő háromszáz év eseményeit némi homály fedi. A fennmaradt krónikák és oklevelek az 1200-as évektől kezdenek tudósítani. Ekkor már nagyon más világot találunk a dombhát környékén: sok apró falvat, mezővárosokat és várakat, templomokat, kolostorokat és remetelakokat. A mocsár nyílt vizein halászházak lesik a zsákmányt, a dombhát magasabb részein szántóföldek, legelők terülnek el. Az agyagos zalaiombok sosem termettek világhírű borokat, de a szőlőművelés már a középkortól meghatározó foglalatossága volt az itt élőknek. A mocsarakon gázlók, utak és hidak vezetnek át. És állnak már történetünk legfontosabb szereplői, Rád, Szentandrás és Királyhida, Nemessándorháza és Búcsúszentlászló közös őse.

A honfoglalók által birtokba vett Pannóniában lassan épült ki az élet. A határvidék senkiföldje volt, amit az ország szíve felé széles határvédő zóna övezett, mocsarak, dombok, hegyek és folyók védelmére alapozva. Ez volt a gyepű, ahol a falvak lakóinak egyetlen kötelessége volt: figyelni a határt és íjhoz, lándzsához kapni, ha feltűnne az ellenség. A rádóiak, sándorháziak és szentandrásiak őseit ilyen örökként telepítették a mocsárvidékre, csak úgy, mint a Göcsej vagy az Őrség lakóit. Ennek a világnak ma már nincsenek látható emlékei, de a talán úgy van, ahogy Sándor Gyula, Nemessándorháza krónikása gondolta, és a falu mellett fekvő öreghegyi árok, a Lándzsás patak, vagy a Tekintsi domb neve az egykor ott strázsáló ősök nyomát őrzi.

Amikor Szent László király hódításaival az Adriai tenger lett a határ, az itteni zalai örök szolgálataira többé nem volt szükség. Ők mégsem sülyedtek le a földesúri jobbágyok sorába, hanem az Árpád-házi királyoktól nemesiséget és földet kaptak. Rád, Szentandrás és Királyhida kisnemesi közösségei már a középkorban önállósággal rendelkeztek, nem álltak semmilyen földesúr hatalma

A falualapító, nemes Sándor emlékét faszobor őrzi a településen

alatt, és nem fizették a jobbágyságra kivetett adókat sem. A nemesi családok közül kiemelkedtek a Sándorok, akik több tisztségviselőt is adtak a vármegyének. Az ő falujuk volt Királyhida, ahonnan valamikor a középkorban többen is kiköltöztek, a közelben egy új településrészt létrehozva. Ez lett a mai Sándorháza, ahol máig is élnek a Sándorok leszármazottai.

Az egykori Királyhida ma Búcsúszentlászló része, a Szévíz-völgy sándorházi oldalán. Itt két sziget állt ki az ingoványból, amelyeken a falunak nevet adó híd vezetett át. Ez fontos átkelő lehetett, amit a királyhidai őrök vigyáztak. Hogy Szent László király átkelt-e rajta Horvátország meghódítására menet, arra nincs bizonyíték, de a legenda úgy tartja, hogy személyesen ő rendelte el templomépítését a nagyobbik szigetre. A Szűz Mária tiszteletének szentelt templom 1270-ben már biztosan állt és Király-

hida-Sándorháza híveinek lelki üdvét szolgálta. A szemközti domb oldalában forrás fakadt, aminek csodatevő erőit tulajdonítottak. A népszerű szent lovagkirály legendája után Szent Lászlónak elnevezett szigeten megjelentek a remetéik és a csodás gyógyulásban bízó zarándokok.

A dombháton ekkoriban jóval több falu élte az életét. Kel-lénk, Vaskapu, Törpöny, Szoboszló, Erdőhát, Bebes, Farkasles házait azonban eltörölték a későbbi korok, ma már csak dűlőnevek, levéltárak, régészeti lelőhelyek őrzik az emléküket. Nincs már meg a háromhajós nagy templommal épült kapornaki bencés kolostor sem, amely körül jelentős mezőváros alakult ki a középkorban. Kapornak ekkoriban a környék központja volt, hiteles hely és meggyűlések székhelye, ahová gyakran idézték meg a zűrés ügyekbe keveredő sándorházi, szentandrásai és rádi nemeseket.

Kapornakkal szemben Pölöske volt a másik véglet. Szentandrás határában, a mai Pölöske északi végénél egykor jelentős vár magasodott a mocsár egy szigetén, súlyos hatást gyakorolva a környék mindennapjaira. Falai között királyoknak ellenszegülő, oligarchák hatalmaskodásaiban részt vevő, fosztogató, pénzt hamisító várurak, rablólovagok váltották egymást, akiket nemegyszer ostromokkal, kiközösítéssel kellett megregulázni.

Százötven év a végvidéken – a török kor

A környék romlása már a törökök megjelenése előtt megkezdődött. Az Árpád-kor végére meggyengült a királyi hatalom, az országrésznyi birtokokat szerző bárók végeláthatatlan pártharcokba bonyolódtak, amelyeket csak egy-egy erős kezű király tudott visszaszorítani. Rád, Szentandrás, Sándorháza nemesei maguk is kivették a részüket a birtokokért zajló véres marakodásokból. A nép Isten ígését is hanyagolta: az 1554-ben született egyházmegyei jegyzőkönyvek züllött papokról és üres plébániákról számolnak be.

A Mohács utáni évek sosem látott vészt hoztak e vidékre. Hiába a mocsaras-erdős környék, az itteni falvak pechjére a dombhátak oldalán igen fontos útvonalak haladtak a déli határ irányából Vas vármegye, Sopron és Bécs felé. A kanizsai út Felsőrajknál kettéágazott. Az egyik irány

Pölösken át tartott Nemesapáti felé – ma ez az út Búcsú-szentlászló főutcája is. A másik út Rád, Misefa és Kapornak irányába haladt. 1532-ben személyesen a világhódító Szulejmán szultán vonult erre Bécs felé masírozó seregei élén. Krónikása mesészerűen túlzó stílusban örököltette meg Kapornak „égig érő vára” és a „hegyek ormainál magasabb” Pölöske elpusztítását.

A következő százötven évre a dombhát lakói egyszerre két, egymással hadban álló világbirodalom uralma alá kerültek. A törökök 1600-ban elfoglalták Kanizsát, de az egész megyéből adót szedtek: az adóösszeírásaikban „Sándorház” „Rádihögy” „Szentandriás” és az akkor még létező Törpöny és Szoboszló is ott van. A kanizsai vár ellen védekező zalai végváruk központja Egerszeg lett, a mocsáron átvezető két fontos utat Pölöske és Kapornak őrizte. Kemény évtizedek következtek az itt élőkre: ha nem foglyokat gyűjtő török portyázók, akkor a fizetetlen végvári katonák raboltak, pestis pusztított. A nép egyszerre adózott a törököknek, és hordta a gabonát, abrakot, fát a magyar végvárakba. A rabló seregek elől a falusiak a mocsárba és az erdőkbe bujdokoltak. Ilyen rejtékhely volt Nemesrádó közelében, az erdő mélyén található Remetekert. 1664-ben az oszmán hadak ismét erre vonultak Bécs meghódítására. A kis zalai várak legénysége meghátrált előlük. Pölöske alig száz vitéze azonban példátlan tette vállalkozott: szembeszálltak a hatalmas túlerővel, mind egy szálig odaveszve az esélytelen küzdelemben.

A török kor és a Rákóczi-szabadságharc végén beköszönő béke kietlen vidéket talált itt. Sok elpusztult falu nem épült többé újra. Ami megmaradt – és megmaradt Rád, Sándorháza és Szentandrás – ott néhány család fogott neki újra a gazdálkodásnak. A pusztulásból csupán egy hely világított ki: a Szentlászlóként ismert sziget, az Árpád-kor óta álló templommal, a remetékkel és a szent kúttal, amit a háborús időkben is látogattak a zarándokok. A legenda szerint a kanizsai török pasa is hírét vette Szentlászló csodatevő erejének, ezért egy keresztény foglyát küldte oda a saját gyógyulásáért imádkozni. Az imák meghallgattatásra találtak, a török harcos hálából megkeresztelkedett, díszes pajzsát pedig ajándéku magavitte Szentlászló szigetére.

Szentlászló fénye felragyog – 1711-től 1848-ig

A békeidő meghozta a gyümölcsét, Sándorháza, Szentandrás és Rád egyre gyarapodott, új betelepülők jöttek és nem csak az elhagyott telkeket művelték újra, de erdőirtással újabb földeket tettek művelhetővé. Gondozták a szőlőket, a réteken marhákat, az erdőkben sertéseket legeltettek. A rádi, sándorházi, szentandrási nemeseket hiába ritkította meg a török vész, a nemesi kutyabőr kötötte őket ősi földjeikhez: a családok megmaradt tagjai visszavették a jussukat, a falvak kishemesi közösségei újrászerveződtek.

Gyarapodás ide vagy oda, a vidéken „vadnyugati” állapotok uralkodtak. A nép a templomok helyett a kocsmákat látogatta, az atyafiak pisztolyokkal és puskákkal felfegyverkezve jártak-keltek, vitáikat verekedésekkel intézték, a mindennapok kedélyeit pincefeltörések, boszorkányperek és családi bosszúhadjáratok borzolták. A katolikus egyház nem csak a vad háborús idők okozta „elzüllés” miatt gyengült meg, de a reformáció is számos hívet szerzett magának e vidéken. Széchényi Pál veszprémi püspök ezért 1694-ben felkérte a ferences rendet, hogy Szentlászló szigetét tegyék a környék katolikus megújulásának központjává.

A ferencesek hatalmas munkába fogtak, ami alapvető változást hozott az itteni életbe. Búcsúkat szerveztek a Szűzanya és Szent László király tiszteletére. Megtisztították a szigetet a bozótostól és gazdálkodásba kezdtek. Az egyházmegye a ferences barátok fennhatósága alá helyezte a környező falvakat, nem csak Sándorházát és Szentandrás, de Rádot is, ahonnan búcsúk idején templomi zászlók alatt, énekszóval vonultak a hívek a dombháton át Szentlászlóra.

A ferencesek a régi templom – ma kistemplom – elé 1714-ben új, hatalmas barokk templomot kezdtek el építeni, majd tíz év múlva a rendház felépítésébe is belekezdtek. Zala vármegye komoly segítséget adott a munkálatokhoz, ahová ország-világból érkezett a vas, a mész, a festék, s a mesterek; ácsok, szobrászok, festők. A szentlászlói búcsúk hamar népszerűek lett. A búcsújárók pedig akkoriban is szívesen költöttek mézeskalácsra, rózsafüzérre és más szuvenírekre a szertartás utáni vásáron, ezért kereskedők is érkeztek Szentlászlóra.

A nemessándorházi 1848-49-es hősök emlékműve,
2018-ban állítva

Az 1734-ben felszentelt új templom és a kolostor nem csak a lelkeket szolgálta, hanem a környék mindennapjait is. Itt volt először iskola, patika és sebész doktor. Szentlászló jelentősége túlnőtt a környéken, és a zalai katolikus közösség egyik legfontosabb kegyhelyévé vált, búcsúit még távolabbi tájak zarándokai is látogatták. A barátok a szent forrás feletti, kisebbik szigeten kálváriát építettek barokk kápolnával, és újabb hasznosítható földek megszerzése érdekében a mocsár lecsapolásnak is nekikezdték. A hírnév még több kereskedőt és iparost csábított Szentlászlóra, köztük a zsidóságot is. Míg más falvakban 1-2 zsidó család élt csupán, Szentlászlón komoly izraelita közösség alakult ki, zsinagógával és iskolával.

A kolostor körüli telep valóságos faluvá formálódott, ami igazán egyedi helyzetet szült: az új falu két másik település, Sándorháza és Hetés területén feküdt. A két nemesi falu birtokosai ezért hitbuzgalmuk által vezérelve az itteni földjeiket a „leendő sokszámó keresztény lölkök fogadásinak szolgálatjára”, „megnevezett Pater Franciscus Uraimék” birtokába adták. Így született meg történetünk negyedik faluja, a mai Búcsúszentlászló. Határainak véglegesítése még kétszáz évig eltartott, nem kevés viszályt okozva a sándorházi és különösen a hetési szom-

szédsággal. Búcsúszentlászló ma is őrzi létrejöttének sajátos körülményeit: a szomszédok földjéből kikanyarítás miatt az ország legkisebb méretű falvai közé tartozik, nincs külterülete, így jelentős mezőgazdasága sem alakult ki soha.

A szentlászlói templomot Sándorháza az ősi jogon magáénak érezte. Szentandrásnak a török időkben elpusztult a saját egyháza, Szentlászlóra hasonlóképp tekintettek ők is, mint a sándorháziak. A három falu fejlődése, vallási, gazdasági és kulturális életük már csak közelség miatt is mélyen összefonódott. Más utakon járt Rád a dombhát túloldalán: a török idők után Kapornak elvesztette addigi jelentőségét, Rád viszont komoly növekedésnek indult. 1777-ben új templomot szenteltek, 1792-től plébánosa is volt. Az 1974-ig működő plébánia papjai sokat tettek a falu vallási, gazdasági és közösségi életéért.

A parasztpolgári kor – 1848-tól az I. világháborúig

A kolostor jelentős hatással volt az itteniek életére, de a dombhát mindennapjai nem sokat változtak a következő száz évben. A földek és a lakók gyarapodtak, de nem gazdagodtak: Rád, Sándorháza, Szentandrás pipázgató bocskoros nemesei igazán nem éltek nagy lábon. Nemesi öntudatukon túl alig volt valamijük, többségük néhány hold földön, jobbágysorban gazdálkodott. Amit nem termeltek meg, vagy nem kaptak a szentlászlói kereskedőknél, azt Egerszegen vették meg. A Párizsból előkerült felbecsülhetetlen kincsen, az 1840-es évek egerszegi piacterét ábrázoló dagerrotípián talán épp rádi, vagy szentandrás atyafiak intézik üzleti ügyeiket.

1848-49 nagy eseményei nem rázták meg a vidéket, a hadjáratok szerencsére most másfele zajlottak. A honvédek álló rádiak, szentlászlóiak, sándorháziak és szentandrásiaiak mégis a magyar történelem legdicsőbb fejezetének lettek részesei, és talán először érezhették meg a nemzet közösségéhez tartozást. Zala megye három honvédezászlóalja ott küzdött a szabadságharc nagy pillanatainál, és bár töredékesen maradtak fent a zászlóaljok névsorai, tudjuk, hogy a négy falu legényei is ott vitézkedtek soraikban. Ott voltak a pákozdi csatában küzdő 7. honvédezászlóaljban, a Klapka Györggyel Komárom várában a világosi fegyverletétel után is kitartó 56. honvéd-

zászlóaljban, és a legfényesebb haditettet végrehajtó 47. honvédszászlóaljban is, amely Buda visszafoglalásakor elsőként tört be a várba, élén a várfalra lobogót tűző Püspöky Grácián zászlótartóval. Volt, akit a bukás után büntetésből a császári seregbe soroztak és súlyos évekkel fizetett szabadságharcban való részvételéért.

A megtorlás során halálra ítélték Zala vármegye köznemesiségének jeles tagját, Kerkápoly Móric honvéd őrnagyot. Ítéletét végül börtönre enyhítették, majd többévnyi aradi várfogság után kegyelmet kapott, hazatérve megházasodott és a ma Búcsúszentlászlóhoz tartozó Szenttamás pusztára költözött. A kiegyezés után az ő elnöklésével működött a Zala vármegyei Honvédegylet, amely közösséggé szervezte az egykori honvédeket, akiknek az emléke így a mai napig fennmaradt.

A szabadságharc utáni években sem sok minden mozgott, pedig egy dombháttal odébb, Pusztaszentlászlón sorsfordító dolgok készülődtek. Itt töltötte nyarait Deák Ferenc, sógora, Oszterhueber József kúriájában, ahol a korszak legnagyobb politikusai gyűltek össze kidolgozni a császári udvarral kötendő kiegyezés feltételeit. Ebből született meg az 1867-es kiegyezés, amely addig nem látott fejlődésnek nyitott utat a Szévíz és a Kanizsai patak völgyében is.

A jövő már a kiegyezés előtt két évvel megérkezett a vidékre, egy füstöt okádó gőzmozdony képében. Az újonnan épített Sopron-Szombathely-Nagykanizsa vasútvonal Nemesapáti felől haladt végig a Szévíz völgyén, át Szentlászlón, majd Szentandrás után enyhén keletnek tartva Zalaszentmihály felé haladt tovább.

A vasúttal két dolog is véglegesen megváltozott a környék életében. A nagy építkezésnek szilárd talaj kellett, a környező falvaknak pedig még több szántóföld. Ezért a száz éve megkezdett mocsár lecsapolásoknak újult erővel álltak neki, a dombhát déli végét Szentlászlótól Rádíg körbeölelő hatalmas berek végleg a múlté lett. Búcsúival és kereskedőivel Szentlászló már addig is egyházi és kereskedelmi központtá nőtte ki magát, a vasút érkezésével a száz éve épp hogy létező falunak végleg eldőlt a központi szerepe, körjegyzőségi székhely lett, iparvágánnyal, csendőrrőssel bővült.

A kiegyezést követő boldog békeidők hozták el a mai kulturális, közösségi élet kezdetét a dombhát falvaiba. A földművesek szerveződni kezdtek, tejszövetkezetet, hitelszövetkezetet, gazdakört alapítottak. Mindegyik településen önkéntes tűzoltóság szerveződött. Az egyre növekvő falvakban még ekkoriban is sok volt a tűzveszélyes zsúptető, de a tűzoltó egyletek nem csak a tüzet vigyázták, hanem közösséggé formálták a fiatalokat, bálákat, kulturális eseményeket is szerveztek.

A századfordulóval mind a négy falu megkapta máig használatos nevét is. A három nemesi falu a kishemesi identitást őrizve Nemesrádó, Nemesszentandrás és Nemessándorháza lett. Szentlászló pedig, hogy megkülönböztessék Nagy-Magyarország számos másik Szentlászlójától, híres búcsúi után a Bucsuszentlászló nevet kapta, akkor még így, rövid u-val.

A régi világ elenyészik – a 20. század

A Pusztaszentlászlón megálmodott békeidőknek a Szarajevóban leadott pisztolylövések vetettek véget. Kitört a nagy háború, és a néhány évtizede átadott vasút hamarosan a búcsúszentlászlói, nemesrádói, sándorházi és szentandrásfiúkat vitte a nagykanizsai kaszárnyákba, onnan Galíciába, aztán a doberdói nagyhegyre, a Piave folyóhoz. Utánuk az egyre idősebb férfiakat, végül azokat is, akik csak kisegítőnek voltak jók. 1915-re már szinte senki nem maradt a falvakban, aki a földet művelni tudta volna, a 800 bevonult környékbeliből több mint 100-an nem is tértek soha haza.

A háború és az azt követő zűrzavaros évek megnehezítették, de nem forgatták fel az életet. A közösségek működtek tovább az egyház és az iskolák aktív részvételével, gazdakörök, ifjúsági egyletek, zenekarok szerveződtek. Ekkoriban kezdődhetett el a helyi sportélet is. Búcsúszentlászlón, Sándorházán és Nemesrádón is bővült az iskola, utóbbi helyen kultúrotthon is nyílt. Népszerű volt a színjátszás: Markója Ferenc nemesrádói tanító évente szervezett színelőadásokat, Sándorházán Tóth József kocsmáros is írt és rendezett színdarabot. A gazdakörök is inkább jelentettek közösségi együttlétet, mint tényleges gazdasági erőt: a Nemessándorházi Gazdakörnek volt háznagya és könyvtárosa is, de azon túl nem sok minde.

Az I. és II. világháború katonai és civil áldozatainak emlékműve, 1995-ben állítva

A háború utáni összeomlás, az infláció, a gazdasági világválság sokak életét megkeserítette ezen a tájon is. A szegénység miatti feszültségek épp a szomszédban torkolltak országos botrányt keltő vérfürdőbe: 1932-ben a pacsai vásáron halálos csendőrsortűz dördült, amikor a felűhődött falusiak megpróbálták megakadályozni a tönkrement gazdák javainak elárverezését. 1927-ben ugyanilyen zavargás tört ki Sándorházán, ahol csak hajszálon múlt, hogy a vérengzés elmaradt.

És újra jött a háború. Először megint a legényeket vitték Kanizsára, hogy a 2. hadseregben, annak is legtragikusabb sorsú, utolsó utáni pillanatig küzdő III. hadtestében éljék át a doni poklot. 1944 májusában a szentlászlói templom harangjait foglalták le hadi célokra. A toronyból a döbrent hívek szeme láttára ledobott harang földbe csapódása drámai előjele volt annak, ahogy a következő hetekben-években elenyészett a helyi közösségek addigi élete. Hamarosan a Szentlászló felvirágoztatásáért oly sokat tevő zsidókat vitték el örökre. 1945. március 26-án a környékbeli lakosságnak kellett volna elhagyni az otthonait, de már senki nem ment sehova. A környék megint egy világhatalom, a szovjetek kezébe került, akik folytatták az elhurcolásokat: Nemesrádóról 14 embert vittek el a Gulagra, főleg kamaszkorú leventéket.

A rövid demokratikus időszak után az új kommunista állam is folytatta az itt élők megfosztását addigi életüktől.

A gazdakörök, hazafias, vallásos szervezetek többé nem működhettek. Folyamatos zaklatások után 1950 őszén a ferences barátoknak is menniük kellett. 200 termékeny, dolgos év után a szentlászlói kolostor története is véget ért. 1952-ben Nemesrádó nevét is megfosztották a nemesi múlttól, a rendszerváltásig Rádó néven élte tovább mindennapjait.

A következő évtizedek ismét fejlődést hoztak, de az élet immár központi direktívák alapján szerveződött. Gazdakörök helyett az 50-es 60-as évek fordulóján Rádón, Nemessándorházán és Nemesszentandrason is megalkult a termelőszövetkezet. Az oktatást, kulturális életet a különféle pártirányítású szervezetek végezték. A ferences kolostor ebédlőjéből kultúrház lett, ahová a zalaegerszegi moziból érkeztek a kor sikerfilmjei: a fénykorban, 1962-ben 22.129 jegyet adtak el a szentlászlói mozimatinékon.

Régi és új összefonódott a falvak életében: tovább működtek a tűzoltó egyesületek, vagy a színjátszás hagyománya. Ahogy az a pártirányítású ifjúsági szervezetekre sok helyen igaz volt, az ideológia helyett fontosabb volt a közösség-szervezés, a bulik, kirándulások élménye. Hiába volt épp hogy megtűrt az egyház működése, a templomba járás, keresztelés, bérmlás és a búcsú a közösségi élet része maradt. A ferencesektől a veszprémi egyházmegyéhez kerülő búcsúszentlászlói templomban félnyilvánosan folyt tovább a hitoktatás, párttagok és tanácsai dolgozók gyerekeinek részvételével. Nemessándorházán Vöröskereszt szervezet is működött. Nemesrádót sajátos közösségi hely tette híressé: az állami direktívákra némileg fittyet hányva Dely Gyula hentes messze földön népszerű becsületkasszás éttermet üzemeltetett: a finom hurkák és kolbászok hamarosan nem csak a korabeli celebek, de a hatóságok figyelmét is felkeltették.

Az igazi csapást a hagyományos faluközösségekre nem maga a szocializmus jelentette, hanem a 60-as évek végétől beinduló nagy iparosítási hullám, és a vele együtt járó közigazgatási átszervezések. Központosítás zajlott minden szinten: a városokban tömeges munkaerőt igénylő üzemek, hivatalok és hozzájuk lakótelepek épültek, a falvak közül a központi szerepre kijelöltek fej-

lesztették tovább. A nagy ipari beruházásokkal nem tartott lépést az út, a vasút fejlesztése: megérte inkább városba költözni, mint napi több órán át átszállásokra várni hideg buszmegállóknál. Az addig csendes-álmos Zalaegerszegen néhány év alatt gyárak és új városrészek nőttek ki a semmiből, a környező falvak népe pedig megindult a városba, vagy még messzebb, egyetemre, főiskolára. Otthon az idősek, munkaképtelenek és munkakerülők maradtak. Nemesrádón a háború után még ezren éltek, a rendszerváltáskor már négyszázan sem.

Amúlt és a jövő keresése – a rendszerváltástól napjainkig

A rendszerváltás óta eltelt három évtized Nemessándorházán, Nemesrádón, Nemesszentandrason és Búcsúszentlászlón a múlt és a jövő megtalálásáról, vagy legalább annak megpróbálásáról szólt. A szocializmus felszámolta az addigi rendet, és a kialakult önszerveződések, hagyományok helyett mindent maga akart megszabni. Miután ez is összeomlott, mindent elölről kellett kezdeni. Újraépíteni a közösségeket, megtalálni a hagyományokat, saját kézbe venni a mindennapok ügyeit az addig mindent irányító apparátus illetékes elvtársai helyett.

Bizonyos dolgok talán örökre megváltoztak. Az évszázadokon át semmilyen úrnak nem adózó kisnemesek, gazdaköröket szervező birtokosok egykori földjei a szövetkezetek romjain született környékbeli agrárcégek kezébe kerültek. Ma már szinte nincsenek saját földön gazdálkodó földművesek Nemesrádó, Nemessándorháza és Nemesszentandrás határaitban. A középkor óta nagy becsben tartott szőlőknek és velük a pincék, hegyek koccintgatós világának is leáldozik. Már csak néhány elszánt idősebb gazda műveli a szőlőt, a fiatalok nem viszik tovább a hagyományt, a szőlősorokat visszaveszi a természet. A hagyományos kisipar megszűnésével Búcsúszentlászló már nem lesz az iparosok faluja, a környéken csupán néhány kisebb üzem működik.

A rendszerváltással nem állt meg a népességfogyás. A szocialista gazdaság térdre rogyása után, az új gazdasági rend megszilárdulásával továbbra is legközelebb Zala-

egerszegen érhető el a legtöbb munkahely, ahogy a középiskolák is, amelyekből „szétszóródnak Szegedre, Pécsre” és persze Budapestre a ballagók – és ahonnan már legfeljebb csak hétvégékre térnek haza. A munkaképes férfiak ingázása, vagy elköltözése még egy tipikus, az egész országra jellemző változást hozott magával: megszűntek a focicsapatok, és velük a pálya széléről bekiabálós hétvégi derbik hangulata.

A közlekedés fejlődése és az internet elterjedése új lehetőségeket is hozott: Zalaegerszeg ma már csak negyedóránnyira van mindegyik falutól, a városi munkahelyekhez nem kell beköltözni, miközben felértékelődött a falvak természet közelsége. Így a városokba betelepülők helyében megjelentek a kitelepülők, nem csak Zalaegerszegről, de messzebbről, Siófokról, Budapestről, külföldről is. A népességfogyás az egyes falvakban eltérően ugyan, de megállt, vagy legalább lelassult, a gyerekek száma és aránya növekedett. Az internet, a közösségi oldalak segítségével az elszármazottak, egyetemi városokban tanulók, külföldön dolgozók, ha virtuálisan is, de őrizhetik tovább a kapcsolataikat a szülőföldjükkel, otthoni rokonaikkal.

Százötven éve a Szévíz-völgyön át vezetett vasút hozott változást az itt élők életébe. Most a Principális-völgyben épül a Balatont, a sármelléki repteret, Zalaegerszeget és tovább, a nyugati határt összekötő M76-os gyorsforgalmi út. Nyomvonalán egykor még janicsárok masíroztak Bécs felé. Most új lehetőségeket hozhat az útépités, Nemesrádó mellett autópálya mérnökség és rendőrőrs létesül, ahol több mint hetvenen fognak dolgozni.

A civil önszerveződés újjászületése felemás eredményeket hozott. A falvakban több civil egyesület, alapítvány alapult az évek során, faluszépítésre, iskolatámogatásra, az önkéntes tűzoltóság szellemét továbbörökítő polgárőri feladatok ellátására. Aktivitásuknak sikeres akciók, gyűjtések, pályázatok köszönhetőek, ám mára többük megszűnt, vagy alvó állapotba került. Az ellenpélda a nemesrádói Kurácsi Kulturális Közhasznú Egyesület, amely Gazdagné Gecse Anna polgármester elnökségével és a kultúrházat vezető Király Ernőné munkájával kitarítón szervezi Nemesrádó gazdag közösségi programkínálatát.

A közösség erejének bizonyítéka: a 2015-ben felszentelt Szent Család kápolna

Búcsúszentlászlón, bár a ferencesek végleg lemondtak a kolostorról, az egyházi múlt továbbra is meghatározó és a jövő formálója lehet. Molnár Gyula polgármester szerint az önkormányzat és a plébánia között nagyon jó az együttműködés, a település kulturális, közösségi programjait együtt szervezik, és szeretnék a falut múltjához méltóan újra a vallásos turizmus célpontjává tenni. A korábbi nevezetes búcsúk közül ma kettőt tartanak, mindkettőt szeptemberben, de a fiatal és agilis plébános atya szeretne újabbakat is szervezni. A vallási turizmus felélesztése érdekében Búcsúszentlászló csatlakozott a Mária út zarándok útvonalához és szálláshelyek létrehozását is tervezi.

Nemesrádó 1942-ben épült kultúrotthona ma a híres községi tanító, Markója Ferenc nevét viseli. Nemessándorházában 1961-ben épült kultúrház, Nemesszentandráson a régi iskola épületében működik közösségi ház. A búcsúszentlászlói faluházat a rendszerváltás előtt, félkészben adták át, az önkormányzat 2012-ben tudta felújítani és befejezni az épületet. A négy intézmény nem csak a helyi közösségi programok, ünnepek, előadások és kézműves foglalkozások helyszíne, de a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár fiókkönyvtára is. A megyei könyvtár a könyvek, cédéek kölcsönzésén túl évente több programmal támogatja a falvak kulturális életét.

A hagyományos „eszem-izsom” falunapok helyett az önkormányzatok ma már inkább a kisebb közösségi csoportok, főképp a gyerekek és az idősek számára szervezik az összejöveteleket: gyereknapot, idősek napját, nyár-búcsúztatót. A közösségi alkalmakra a faluval kapcsolatos tartó elszármazottakat is meg szokták invitálni. A szőlőművelés felhagyásával a szüreti mulatságoknak is leáldozott, de alkalmanként mind a négy faluban megidézik egy-egy szüreti felvonulással a régi murik hangulatát. A hagyományos magyar ünnepek mellett megjelent a Halloween: bár sokan idegenkednek tőle, de Nemesrádón a gyerekek kedvéért van halloweeni felvonulás ijesztgetéssel és táborfűzzel. Ahogy Gazdagné Gecse Anna polgármester viccesen megjegyezte, Nemesrádó területén az ókorban kelták éltek, így hát a kelta eredetű Halloween is tekinthető „helyi” hagyománynak.

Nem merült feledésbe a falvak saját múltja, a helyi hősök emlékezete sem. Nemessándorházában a faluközpontban áll a névadó, „nemes Sándor” szobra, azt a kisnemesi figurát megformázva, amely nem csak Sándorháza, de a többi falu életének is főszereplője volt sok évszázadon át. Nemesrádón Markója tanító mellett a híres hentesről, Dely Gyuláról is évente megemlékeznek, mi mással, mint kolbásztöltő versennyel, amire a határon túlról is érkeztek már versenyzők. Búcsúszentlászló az egyházi hagyományok ápolásán túl őrzi a 48-as szabadságharc hőse, Kerkápoly Móric és a faluból elhurcolt zsidóság emlékét is. Nemesszentandráson a hagyományos népi tárgykultúra relikviáit gyűjtik, hogy a közeljövőben tájházban mutathassák be a falu múltját.

A hagyományok őrzésében, a virtuális kapcsolattartásban az internet is segít. A Facebookon főképp a települési hírek terjesztésében aktívak az egyes falvak oldalai, de Antal Sándorné nemessándorházi polgármester szerint nagy sikere volt a közösségi oldalon indított kulturális vetélkedőknek is. A Nemesrádóról elszármazott Klinger Zoltán indította el a népszerű Nemesrádói emlékek Facebook-csoportot, ahol személyes múltidézéseket, régi fotókat, a környék tágabb környezetéhez, Kapornakhoz, a pölöskei várhoz kötődő történeteket osztanak meg a nemesrádói kötődésű tagok.

Szent László és Szent András nevét egykor sok falu vette fel Magyarország területén. Ma ezek a falvak is közösségekbe tömörülnek, soraikban Nemesszentandrással és Búcsúszentlászlóval. A hat Szentandrás évente találkozik valamelyikük településén, ahol közös képviselőtestületi üléssel, baráti eszmeeszerével töltik az időt, Herczeg László nemesszentandrási polgármester szerint hasznos tapasztalatokkal gazdagítva egymást. Szentlászlóból tizenhat található a Kárpát-medencében. A délszláv háborúban romba döntött horvátországi Szentlászló megsegítése hozta őket össze, a kapcsolatot azóta is tartják egymással, a Szentandrásokhoz hasonlóan évente mindig másik faluban találkozva.

Akik hírünket vitték – nevezetes emberek a négy faluból

Mit adott nekünk Búcsúszentlászló, Nemessándorháza, Nemesszentandrás és Nemesrádó? – kérdezhetné bárki, aki e négy zalai falut nem ismeri. Bődöcs Tibort – vágná rá bárki más, hiszen napjaink egyik legnépszerűbb humoristája nem csak jellegzetes zalai tájszólását, de szülőfaluja klasszikus figuráit, Ferust és a szentlászlói kocsmá többi törzsvendégét is vitte magával a zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnáziumtól az országos hírnévig.

A búcsúszentlászlói kegyhelyet ma is országszerte sokan ismerik, de kevesen tudják, hogy az itteni ferencesek munkásságának milyen sok minden köszönhető, köztük Deák Ferenc élete is. A Söjtörön 1803-ban megszülető kis Deák édesanyja belehalt a szülésbe, de a környék egyetlen seborvosa, a szentlászlói ferencesek doktora, Tietl Lukács megmentette a gyermek életét. Talán nem véletlen, hogy sok évtizeddel később, amikor 1874-ben egy villámcsapás leégette a kolostort, a Haza Bölcsé maga állt a megyei összefogás élére, a súlyos javítási költségek ötödét saját vagyonából fizetve.

Nemesrádó, ha csak kicsivel is, de kivette a részét a világ egyik leghíresebb zenei fesztiválja, a budapesti Sziget fesztivál létrejöttéből. 1990-től több évig a faluban élt családjával Müller Péter Sziámi zenész, a Sziget egyik főszervezője, aki hol Budapestre ingázva, hol a helyi tele-

fonfülkében órákat töltve szervezte az 1993-ban indult egyhetes együttlétet. Müller Péter és felesége, Vidó Andrea kisfilmet is forgattak a faluról Például Rádó címmel. Nemesrádó a magyar popkultúra másik örökös tagjához is kötődik: nemesrádói volt a rapper Ganxsta Zolee nagymamája, Zana József színész édesanyja, Gáspár Anna is.

Nemesrádóról indult útnak a magyar néprajz nagy alakja, Gönczi Ferenc, akinek Somogy és Zala eldugott tájai, Göcsej, Hetés és a Muravidék népi emlékeinek felkutatását és megőrzését köszönhetjük. Talán ő az egyetlen a környék szülötteiből, akinek emlékét bronzszobor őrzi, amely Zalaegerszegen, a Göcseji Múzeum előtt található.

A sándorházi Sándorok a történelemben többször vettek részt a megye, de az egész ország történetében fontos szerepet játszó népes zalai köznemesség ügyeiben. Az ő kései utódok a nemessándorházi dr. Pálfi Dénes, aki jelentős kertészmérnöki, kertbaráti munkássága mellett sok évtizeden át tevékenykedett Zala és az ország közéletében, számos tisztséget betöltve, a rendszerváltás körüli években több cikluson át országgyűlési képviselőként is szolgálva a megyét.

Nemesszentandráson töltötte utolsó éveit a határainkon túl is ismert, Munkácsy-díjas zalai szobrászművész, Fischer György. A Zalaegerszegről kiköltöző művésztanár nem csak saját műveivel, de a helyi gyerekekkel is szívesen foglalkozott, további munkásságának sajnálatosan hirtelen halála vetett véget 2012-ben.

Búcsúszentlászló két igen ismert díszpolgárral, Bethlen István miniszterelnökkel és Klebelsberg Kunó közoktatási miniszterrel is büszkélkedhet. Nevezett urak közül azonban egyiknek sem volt semmilyen kötődése a zalai faluhoz. A furfangos búcsúszentlászlóiak azért választották meg őket díszpolgárnak 1927-ben, hátha ezzel sikerül meggyorsítaniuk az új általános iskola megépítésének engedélyeztetését. Hogy a két méltóság hogy fogadta a díszpolgári kinevezést, nem tudni, de az iskola megépült és egyedülként a négy falu egykori iskolái közül ma is működik.

Páter Miholcsek Miklós írása nyomán

A búcsúszentlászlói ferences kolostor 250 éve

A most következő sorok nem ma születtek, hanem 1944-ben. Páter Miholcsek Miklós, a ferences kolostor házfőnöke, Búcsúszentlászló plébánosa jegyezte le az akkor épp 250 éve működő ferences kolostor történetét „Búcsúszentlászló 250 éves múltja 1694-1944” című munkájában. A háború ekkor már Magyarország egén zúgott, és Miholcsek páter még nem sejtette, hogy a búcsúszentlászlói ferencesek története már csak néhány évig tart. A vesztés háború nyomában berendezkedő új diktatúra hat évvel később, 1950 őszén a szentlászlói rendházat is felszámolta. A rendszerváltás után a ferencesek néhány évre még visszatértek, de a rend végül lemondott a kolostorról, így a szentlászlói ferencesek története végleg véget ért. Munkájuk azonban nem múlt el nyom nélkül. Őrzik az emlékek, köztük az olyan írások, mint Miholcsek Miklós atyáé is, amelyekből részletesen megismerhető a búcsúszentlászlói ferences szerzetesek gazdag, és a környéknek, benne Nemessándorházának sokat adó története. E szóvegrövidített verzióját közöljük itt.

Egyetlen remetét találtak itt 1694-ben, aki őrizte a kápolnát, Szent Benedek harmadik rendjéből. Korábban a török tartotta megszállva a környéket, utána pedig az eretnekek főfészke lett. Ilyen előzmények után kérte fel Széchenyi Pál veszprémi püspök a Szűz Máriáról elnevezett magyar ferences rendtartomány Főnökét, főtisztelendő P. Mátyás Domonkost, hogy telepedjenek meg Szent László egyházánál és vállalják a hívek és zarándokok lelkipásztori gondozását. A ferencesek munkához láttak, lecsapolták a környező mocsaras területet, kiirtották a Bozótnak nevezett bokros berket s megkezdték az építést. Messze Zalában megérezte a nép a lelkes szeretetet, amellyel az idezarándokló magyarokat fogadták s kielégítették lelki igényeiket. – Így örökíti meg a króni-

kás: vakok látókká, sánták járókká, némák beszélőkké és más betegek egészségesekké lettek, dicsérve Istent, magasztalva a Szent Szűzet és tisztelve Szent László királyt.

Igazi szegénységben kezdődött itt a ferences élet, úgy, ahogyan a Rendalapító Szent Ferenc elgondolta, amikor fiainak meghagyta: menjenek más tartományba, hirdetni a bűnbánatot Isten áldásával. Nem volt hely, ahová lehajtsák fejüket. A nép közül akadtak, akik szívesen befogadták a nekik ismeretlen embereket és feltűnő jövevényeket.

Nemsokára kis faházat építettek, mint első és kezdetleges kolostort s lakták addig, amíg a zárda és a templom felépült. A házfőnökök sorozatában elsőnek P. Csátáry Athanáz szerepel.

Az építkezés olyan iramban haladt, ahogyan a lakosság helyben, de a távolabbi községek is egész Dél-Zalából összeadták alamizsnáikat pénzben vagy természetben. A területet Nemesbátaszék község nemes lakossága ajándék formájában alapító levéllel juttatta a szerzetesek birtokába a következő szöveggel: „*Keresztény kötelességeinktől viseltetvén, hogy a mindenható Ur Istennek dicsőssége a gyakran említett Szent Szerzet által inkább terjedjen: ugyanazon Csodálatos Szent helyet buzgón látogató, Istennek, Boldogságos Szent Szűznek és Szent László királynak tett és teendő fogadásoknak végbevitelére, sokszámú keresztényeknek vigasztalások legyen: az igaz Hit és a keresztény katolika Anyaszentegyház általok nevelést vegyen... önmagatokat, Eleinket és maradékaitokat azon Szerzet Szent imáiba és szent mise áldozataiba ajánlván, adjuk ezen kezünk Kereszt vonásunkkal és Fő Szolga Bíró Uram pöcsétjével megerősített levelünket.*”

1719-ben a Nemeshetésiek példáján felbuzdulva, a Nemessándorháza-i nemesek az úgynevezett Hévízen túl fekvő területet juttatták a szerzet birtokába, amely a mostani Kálvária-domb és környéke.

Bár a lelkek gondozásában hivatalos feljegyzések, anyakönyvezések 1700-ban kezdődnek, hivatalosan a plébánia vezetését 1720-ban bízta a szerzetre Volkra Ottó János veszprémi püspök a következő helységekkel: Hetés, Sándorháza, Szentandrás, Pölöske, Misefa, Rád, Szentmihály, valamint a hozzájuk tartozó majorok. Első plébános, egyben, mint házfőnök, Maróti Paskál.

A templomot 1734-ben szentelte fel Zala megye messzeeső községeinek részvételével, valamint a megyei és járási hatóságok jelenlétében Acsády Ignác, veszprémi püspök.

1774-ben az alig 50 éves templom tornyát villámcsapás érte és orkánszerű zivatar ledöntötte és megrongálta a templomtetőzetet, valamint a boltíveket is. Ujra csak a hívek áldozatkészsége építette, olasz mesterek festették ki, akik hat évig dolgoztak itt s ezalatt a rendház vendégei voltak.

Nem kerülhette el ez a szerzetház sem következményében szomorú eredményt felmutató változást, amikor ugyanis a „kalapos király” II. József császár, a maga módján egyházi reformot rendelt el: Összeíratta a kolostor berendezését, a feleslegesnek látszó dolgokat elvitette, megszabta az istentiszteletek rendjét és formáját, általánosan kötelezővé tette a fekete ruha viseletét. Hogy mégis a ferences jelleg megmaradjon, derékövként vékony fehér zsinórt viseltek, de le is teheték, minthogy a szerzetes ruha a világi papi öltöny szabásához igazodott. Csuklyaként csökevényes formában, fel nem húzható alakban maradt meg valami. Ezt is egyesek hordták, mások nem. Eltűnt a hajkorona és természetes következménye volt a világiasításnak, hogy a rendi szellem is aláesett. Így tartott ez 100 évig, amikor is Róma felfigyelt és elrendelte a rendi reformot. Itt végleg 1925-ben szűnt meg az úgynevezett „fekete barátok” élete, amikor is bevonult a kolostorba az eredeti ferences szellemmel a reformált szerzetesi élet.

Érdemes még megemlíteni, hogy a templomépítéssel egyidőben a szentély alá kriptá is épült, amelybe több, mint 100 évig temették az itt elhunyt szerzeteseket, 1811-ben miután a kriptá megtelt, a Kálvária-dombra temették a rendtársakat. Nemrég még sírhalmok, keresztjelezték a külön szerzetesi temetőt, míg meg nem épült a községi köztemetőben a rendház sírkertje.

A szabadságharc idejéből a történet feljegyzi, hogy a kegyhelyre menekült és a rendházban tartózkodott Scitovszky János pécsi püspök és Ranolder János kanonok, akik Felsőrajkról jöttek, miután onnét pénzváltásig folytán a fogságból kiszabadultak. Innét négyes fogaton vitték őket Németújvárra, ahonnan tovább Grázba utaztak, 1849-ben.

Ebben a korban számol be a krónikás azon csodákról, amelyek hitelesen bizonyítva, jegyzőkönyvekben vannak megörökítve. Megjelöli pontosan az évszámot, a nevet, a betegséget, a falukat, a városokat, ahonnan valaki idezarándokolván gyógyulást nyert. A felgyógyulások közül egyik ma is látható bizonyosság a kegykápolnában. Egy kisebb kigyóváz, amelyet valaki élő állapotban lenyelt, sokáig gyötörte, mígnem itt a kegyhelyen megszabadult tőle. Más gyógyulások jelei a falon elhelyezett emléktárgyak: ezüsthül, szem, kéz, szív, stb., melyeket hálából ajánlottak fel, akik itt kegyelmet nyertek. Hasonló céllal sorakoznak fel a kegykápolna falán a fehér márványtáblácskák.

1857-ben került a templomba Szent Vitális vértanúnak teste, mint ereklye, amelyet P. Markó Alajos szentföldi misszionárius hozott Pozsonyba Rómából. A Pozsonyban székelő tartományfőnök mindenestül a bucsuszentlászlói templomnak ajándékozta és nagy ünnepélyességgel hozták ide. Ma a Szent Anna oltárán van elhelyezve.

Száz évre kell visszagondolnunk, amikor a történetíró feljegyzi az 1874 nyarán történt s a százévesnél nagyobb erejű villámcsapást. Ledöntötte az egész tornyot, templomtetőt és annyira megrongálta az egész épülettömböt, hogy a zárda lakhatatlanná vált. A házfőnök négy újonckispappal, mesterükkel és három testvérrel a mostani

ebédlőben ütötte fel tanyáját. Deák Ferenc a szomszédos Söjtörről felfigyelt a borzalmas pusztításra és kétezer forintot utaltatott ki a minisztériumtól restaurálási költségekre. Az összeg kevésnek bizonyult s a házfőnök a kormányhoz fordult további segély ügyében. Válaszul ezt kapta: „*A zárdák most nem korszerűek, azért most ne várjon a kormánytól segélyt.*”

Csutor Imre zalaegerszegi alispán, felhívást intézett a megyéhez: „*Minthogy a szerzet a századok során a haza polgárai iránt a legnagyobb szeretetet és ragaszkodást tanúsította, a magyar hazát még a legsúlyosabb időkben sem hagyta el, hanem a népeknek úgy szellemi, mint anyagi fájdalmait mindenkor a legnagyobb részvétellel és kitartással törekedett enyhíteni, a nép vallásos nevelésére pedig a legjótékonyabb befolyást gyakorolta, evégből felhívatnak az emberbarátok, hogy a sors által sujtott szerzet részbeni felsegélyezéséhez jótékonyaságra szánt filléreikkel járulni szíveskedjenek.*”

Nagy segítséget nyújtott a felépítéshez Peternics József, pacsai helyettes főszolgabíró. További mecénásként állt a rend mellé Madrovics György, zalavári apát, Glavia Lajos, a belga királyi javadalmak kormányzója, Sellyei László, gelsei földesúr, Felnagy Miklós, hahóti földbirtokos és Kerkápolyi Móric. Mindezek koronája Tarányi Ferenc, aki bőkezűségével minden hiány pótlását megígérte.

P. Szkóky Sükösd, házfőnök, megkereste Czenk urát, Széchenyi Béla grófot, aki egyúttal a szomszédos Pölöskének is ura volt, hogy természetben jöjjön segítségére a villámsujtottakegytemplomnak. A „legnagyobb magyar” fiának részvétet nyilvánító levelét teljes egészében megörökíti a rendtörténet.

A plébánia községei vezettek a munkában, fogatokat adtak, anyagot szállítottak. Elsőnek mozdult meg Szentandrás község, amely tízezer darab téglát ideszállítását vállalta. Példájára több más, közöttük Pölöske elsősorban, zalai község még a legtávolabbi vidékekről is részt kért a kegytemplom restaurálási munkálataiból. Ezekre nézve a következőt jegyzi meg a történetíró: „*Legyen áldás ezen helységeken és azok minden lakóin, legyen megörökítve nevük a kolostor évkönyveinek lapjain.*”

A templomboltozat 1880-ban készült el, miután előtte a tornyot már felhúzták. Tetején két és fél akó úrtartalmú gömb van, amelyben pergamen lapokra írva elhelyezést nyert a kolostor és a kegyhely eddigi története. Nagy néptömeg volt jelen s meghatódva, könnyezve figyelték, hogyan kerül ismét hat év után a messze fénylő kereszt Szent László egyháza tornyának tetejére.

A házfőnökök sorában egyetlen helybeli születésű P. Déry Egyed, következett 1887-ben, aki csekély megszakítással itt élte le hosszú szerzetesi életét, itt mondotta el gyémántmiséjét is. Dicsekedve örökíti meg a krónikás, hogy ahol 60 évvel ezelőtt mutatta be első szentmiséjét, ugyanott énekelte 60 év után töretlen, friss erővel gyémántmiséjét is. Már 1860-ban kezenyoma található az anyakönyvekben, itt is halt meg szelíd lelkületű és a hívek szeretetét hagyva emlékül 1919-ben. Külön sírba temették a helybeli temetőben, ahonnan 1944 július 10-én exhumáltuk tisztelőinek jelenlétében és az utódok által időközben megépített közös szerzetesi sírkertbe helyeztük el. 1909-ben köszönt le a házfőnökségről hivatkozva magas korára. Attól fogva még 10 évet töltött el a bucsuszentlászlói rendházban, csendes, imádságos élettel haláláig.

Ezen idők legnagyobb jótévője Nyáry Kálmán, pölöskei főintéző és felesége Bogyay Hermina, akik több gazdag felszerelést ajándékoztak a kegyhelynek. Isten áldása rajtuk!

1910-ben indult meg a templom újrafestése P. Brucker Celesztin, akkori házfőnök buzgólkodásából és a nép alalmazásából. Nem győz a történet lapjain elég dicséretet mondani a kegyhelyet szerető hívekről és nekik hálálkodni, hogy milyen nagy áldozatokat hoztak Isten dicsőségére és a Szűzanya tiszteletére.

A kegyhely jótévői között szerepel Nagy Pál, szenttamási földesúr és felesége, Kerkápolyi Emilia, akik maguknak még életükben a helybeli temetőben kápolnát és kriptát építtettek, ahova már mindketten megtértek pihenni.

1914-ben épült az egyes filiális községek családjainak áldozatkészségéből a Kálvária-domb körül a 14 keresztuti stáció. Az egyes fülkék márványtábláján örökítik meg az egyes építtető család nevét.

Királyhida ősi egyháza ma a búcsúszentlászlói templom része

Szomorúan írja le a történetíró az 1914-es világháború kirobbanását és a vele kapcsolatos küzdelmes négy esztendőt. Megemlékezik a Haza sok áldozatáról anyagiakban és emberéletben. Majd a mult világháború után hazánkra zúdult kommunizmust írja le, amely idő, bár rövid volt, de rendházunkat annyiban érinti, hogy elhelyeztek benne egy cipészt és egy kanászt azzal a megjegyzéssel: „*disznópásztor, lelkipásztor egy földél alatt lakhatnak*”.

Korszakalkotó fordulat a búcsúszentlászlói rendház történetében, hogy 1925-ben elfoglalta a reformált, eredeti ág a kolostort, az úgynevezett „fekete barátok” százados élete után. A foglалó házfőnök P. Horváth Domonkos volt. Sok teendő merült az első házfőnök elé, szinte nem is tudta elvégezni, utódaira is immár ötödikre, sok pótolni és építeni való hárult. Oka ennek, hogy az 1925-öt megelőző hosszú esztendőkből csak egy atya lakta a rendházat, egy, esetleg két testvérrel s így mind a rendház fenntartásában, mind a plébánia ellátásában sok hiány mutatkozott.

P. Horváth Domonkos megfeszített munkája és gondos rendezése után a rendtartomány már 1927-ben visszatelepítette ide az újoncokat s azóta itt van megszakítás nélkül s itt nevelődnek a rend legkisebbjei.

Utódja, P. Mátés Hilár, aki 1930-ban vette át a rendházat és plébániát. Beépített motorral biztosította a rendház

vízellátását, bútoroztatta a szobákat és megépítette a helybeli temetőben a szerzetesi sírkertet. Legyen áldott emléke. Fiatalon, 37 éves korában, halt meg Szombathelyen.

Rövid három éve után P. Gulyás Gellért következett, mint házfőnök és plébános. Nevéhez fűződik a kegykapolna restaurálása, tölgyfaburkolattal való ellátása, valamint a torony bádagozása és a templom külső renoválása.

Mint negyedik utód, 1936-tól 1942-ig, P. Illy Károly volt házfőnök és plébános. Lelkiismeretes ügybuzgósággal vezette 6 évig a plébániát, rendezte a párbért s így megváltotta a kézinapszámot. Az 1938-as földrengés által megrongált s a szentélyt a hajótól elválasztó diadalívet lebontatta s vármegyei, valamint a hívek hozzájárulásával újjáépítette.

1942-ben vette át a házfőnökséget és plébániát P. Miholcs Miklós, volt esztergomi házfőnök, az új és nagyobb világháború idején. A nehéz idők ellenére megkísérelte, hogy a kegyhely külső képét szebbé, vonzóbbá tegye, elhatározta, hogy a templomkertet bástyával veszi körül. Erre sarkallta egyrészt az elhagyott külső, másrészt az a körülmény, hogy a rend ittlétének kétszázötven éves fordulója lesz 1944-ben. Alispáni engedéllyel a rendi testvérek megveszerte 10.000 pengőt gyűjtöttek, továbbá személyes megkereséssel és megyéspüspöki aláírással dr. Beresztóczy Miklós miniszteri tanácsos 5.000 pengőt utalt ki a kultusztárcából.

A jelen viharos időkben, amikor az egész világ háborúban van s hazánk határai fölött is búgnak az ellenséges gépek, városokat bombáznak és tesznek családokat hajléktalanná, mégis a kegyhelyen folyik a munka, mert Isten dicsőségének előmozdításában nem ismerhetünk pihenést. A veszélyes idők éreztetik hatásukat a búcsújárásban is. Zarándokaink száma az újabb időkben csökkent. A háborús idők vonatkorlátozása hozta magával, hogy elmaradt a szombathelyiek és nagykanizsaiak különvonnattal érkezett férfi és női zarándokserege. Mégis, 1943-ban, bár először, de egyedül Csáktornya, illetve a Mura-köz kapott Nagyasszony napjára különvonatot. A vegyes zarándoklat vezetője P. Uzdóczy-Zadravetz István ny.

tábori püspök, rendezője pedig Pecsornik Ottó csáktornyai képviselő volt. Ezenkívül kisebb zarándokcsoportok keresik fel alkalomról-alkalomra a kegyhelyet, s nem engedik megszakadni a mult hagyományát. Így jönnek Csatárból, Pacsárról, Pákárról, Lentiből, Zalasabarból, Zalaegerszegről, és más zalai községekből, legújabbán pedig a kiskanizsaiak jöttek gyalog zarándoklattal.

A dühöngő háború, melyben sokan sokat veszítettek már, míg egyrészt egyeseket távart, másokat éppen lelkesít, hogy hitükben megerősödjének és Istenbe vetett bizalmukat fokozzák. A kegyhely szépül s a nép örül s szívesen jön ismét segítségre, egyesek és közületek sorakoznak jótévőként mellé, akikért a rendtársak sohasem szűnnek megimátkozni.

Nem hagyhatom ki nevét e lapokról annak, aki bár szerénysége tiltakozik ellen e válságos időkben lelkes katolikusságától indítatva pazar áldozatkészséggel kegytemplomunk tornyába órát rendelt. Ez pedig Ágoston János és felesége, Benczik Terézia, köztiszteletben álló pölöskei házaspár. Költsége öt és félezer pengő volt.

Akik e jubileumi évben különösen segítik e 250 éves kegyhelyet szebbé varázsolni, érezni fogják Isten különös áldását, a Szűzanya szeretetét és Szent László nagy királyunk közbenjárását.

A ferencesek bucsuszentlászlói életének negyedezredes fordulóján, amikor a világon mindenféle emberi kezek kulcsolódnak imára, szemek tekintenek az égre, özvegyek zokognak és árvák sírnak, imádkozva a békéért: Benned van Uram reményünk, adj nekünk békét! Adja Isten, hogy a megújult kegyhelyen a régi nagy zarándokseregek tömegében minél előbb mondassuk Te Deumot az Istennek.

A Kálvária-domb alatt fakadt forrást, miután 1852-ben körülvették fallal, Szent László kútjának nevezték el és a következő fölírást helyezték a kút fölé:

*„Mint pezsege forrás, Magyarok! mint egyre szívünkben
Igy buzogjon vérünk a Fejedelem és a Honért.
Mely örök életet adó nedvét, újjólag kifakasztá
Szent László, s Dömjén, Zárdai Főnök-Atyánk
Nyár hó 27-én 1852. évben.”*

„sokszámú keresztényeknek vigasztalások legyen: az igaz Hit és a keresztény katolika Anyaszentegyház általok nevelést vegyen ...”

1853-ban Ranolder János, veszprémi püspök, bérált a bucsuszentlászlói plébánián. Fogadására diadalkapukat állítottak. Az elsőre a falu bejáratánál a következő verset írták:

*„Áldott légy, ki jövel köreinkbe, nevében az Urnak,
Kiss-ded nyájad rég-lelke s szívéből óhajt.”*

A másik diadalkapun pedig a következő fölirat volt:

*„Isteni szentélynek kapui, imé tárva előtted Sion hív őre!
lépj keblébe velünk!”*

Amikor a püspök bérálás után elhagyta a plébánia területét, a diadalkapu belső felén ezt olvashatta:

*„Boldog légy s utaidon védjen az angyal,
Emléked nálunk, mint nefelejtcske virít.”*

Albin atya – szerzetesi hűség a legnehezebb időkben

Horváth Imre, szerzetesi nevén páter Albin, a búcsú-szentlászlói kolostor novíciusa négy évtizedet várt arra, hogy letehesse a szerzetesi örökfogadalmat. 18 éves ifjú sem volt, amikor első egyszerű fogadalmát letette, és már majdnem 60 éves lett, amikor szerzetesi fogadalmat tehetett. Közte volt bányász Ajkán, munkaszolgálatos katonán Pápán, káplán, majd plébános Somogy és Veszprém megye falvaiban.

Ifjú felnőttkora éppen a diktatúra éveire esett, amikor a szerzetesi és papi életet minden eszközzel nehezítette a fennálló hatalom. Albin atyának nem ez volt az első találkozása a diktatúrával: a holokauszt idején pápai bencés gimnazistaként próbált segíteni az üldözötteknek, nem sejtve, hogy hamarosan ő válik üldözötté, még ha az életét nem is akarják elvenni, „csak” a hitét, és azt a szerzetesi világot, ahova már gyermekként is igyekezett.

A szerzetesrendek 1950-es feloszlásakor 20 éves növendék volt. Társaival együtt őt is internálták, de a jászberényi kolostorban kialakított gyűjtőhelyről hazaküldték, mint növendéket. Ekkor teológus hallgatóként próbálkozott tovább Szombathelyen, mígnem az iskoláját is feloszlatták, és ő ismét távozni kényszerült.

1952-ben már a föld alatt, az Ajka-Csingervölgyi bányában találta magát, aztán 27 hónap katonai szolgálat következett, de „lapátos” katonaként, azaz munkaszolgálatosként. Ferences rendházhoz legközelebb akkor kerülhetett, amikor a pápai hadkiegészítő parancsnokság épületében – az egykori ferences kolostorban – elbocsátották a szolgálatból.

Az eredetileg 1923-ban felállított Piros kereszt újraavatása
1990. augusztus 20-án

Ezt követően végre jelentkezhetett a veszprémi egyházmegye szemináriumába, ahonnan a budapesti Központi Szemináriumba került. A hatalom itt sem hagyta békén: be akarták szervezni, ezért áthelyezték az esztergomi szemináriumba, ahol végül be tudta fejezni tanulmányait, 1961-ben pedig pappá szentelték.

A következő évek vándorlással teltek. A nemesszalóki születésű Albin atya részben szülőföldjétől nem messze, Csabrendeken, részben Zalában és Somogyban - Miháldon, Buzsákon, Lengyeltótiiban, Taszáron szolgált káplánként, majd plébánosként. 1988-ban Monostorapáti plébánosa lett. Itt érte az újabb meghívás - visszahívás - Szent Ferenc rendjébe.

1989-ben, 59 évesen tette le az örökfogadalmat, majd házfőnök és plébános lett Búcsúszentlászlón, ahol több mint 40 évvel ezelőtt megkezdte a szerzetesi életre való felkészülést. A közel negyven évig nem működő kolostori életet három idős szerzetes testvérrel indították újra. Újraszervezte a hitoktatást, kutatta a környék történelmét, felújította a templom homlokzatát és figyelmet fordított Búcsúszentlászló filiáléira is. Munkásságáért Zala megye díszpolgári címét kapta.

Albin atya búcsúszentlászlói szolgálata 2001-ig tartott. Ekkor Szombathelyen, majd Gannán plébánosként szolgált. Innen visszakerült az egyházmegye központjába, ahol a szombathelyi ferences kolostor lelkipásztora lett. Végül 2016-ban költözött be az egyházmegyei Papi Otthonba. Hosszú, küzdelmes életét 2022-ben pecsételte meg a koronavírus-járvány.

Akik már nincsenek közöttünk

Ők azok, akik már nincsenek közöttünk,
eltávoztak egy szebb, egy jobb világba,
mégis itt vannak legbelül, lelkünkben élnek.
És benne vannak minden imánkban.
Értük szóljon most e pár sor,
Emlékezzünk vissza rájuk,
milyen emberek voltak, mielőtt
befejezték nagy csatájuk.
Eltávoztak, megpihentek,
a földi életnek vége lett.
Magukkal vittek minden élményt,
boldog és csalfa éveket.
Ők, akik már nincsenek közöttünk,
eltávoztak, egy szebb, egy jobb világba.
Rájuk emlékezzünk most egy percre,
ha hallják, tudják, hogy nem éltek hiába.

Raffai Péter – egy lelkes népművelő

Raffai Péter a leventemozgalom egyenruhájában

1898-ban született két lánytestvér után harmadik gyermekként Nemessándorházán. Katolikus hitben nevelkedett. Az elemi iskolát kitűnő eredménnyel végezte el. A munkát korán megismerte, már 12 éves korától summás munkás volt. Cukorrépát szedni ment előbb Sopron, majd Veszprém megyébe is.

1916. májusában, 18 éves korában bevonult katonának. Az I. világháborúban harcolt a Gyergyói havasoktól az olaszországi Piave folyóig. A háború végén, a bevonulásától számított 29 hónap múlva, sok hányattatás után tért haza magyar földre.

1925. január 31-én megalakult a Nemessándorházi Római Katolikus Önképző Egyesület, amelynek alapító tagja volt. 1928. október 22-én átalakultak Önkéntes Tűzoltó Egyesületté, amelynek a jegyzőkönyve 1933. március 15-ről megvan, és olvasható. Leventeoktatóként is tevékenykedett, amit versben örökített meg:

*„Katonáskodásom után
Telt az idő nagy szaporán
Az Ifjúsági Egyletbe
Vitettem az ügyeket előre.
Leventeoktató úgy lettem,
Hogy az ifjakat szerettem,
1927-ben
Vettem az ifjakat kézbe!
Tanfolyamot elvégeztem,
Dicséretet érdemeltem,
A munkámat nagy hűséggel
Teljesítettem szép eredménnyel.”*

Színháztársulat,
1932.

A II. világháború során, 1940-ben újból behívták katonának, majd felmentették a szolgálat alól. 1943. március elején a nagykanizsai 9. könnyű hadosztály levele parancsnoka dicsérő elismerésben részesítette az ifjak körében végzett lelkiismeretes munkájáért.

A háború után, 1946. október 29-én megalakult a Független Ifjúsági Mozgalom, amelyhez a falu vezetőin kívül még 52 ifjú csatlakozott. Péter bácsi itt is alapító tag volt.

A szépirodalom is érdekelte, sokat olvasott. Veres Péter volt a kedvenc írója és a példaképe. Az Új Magyar Föld című újságban is jelentek meg írásai, és a Szabad Föld című újság olvasó szerkesztője volt. A helyi embereket is biztatta az olvasásra, színdarabokat is tanított be a falubelieknek, amit nagyon kedveltek, ő is mindig szerepelt ezekben. A színelőadásokról készült képek a mai napig őrzik az emléket.

A fontos történéseket rímekbe foglalta, majd elszavalta nyilvános helyeken. Amikor például először jött be a busz Nemessándorházára, ő a fogadó bizottság tagja tagjaként saját versével köszöntötte a jeles eseményt. Foglalkozott a falu történetével is, sokat kutatott a levéltárban. Az összegyűjtött anyagot Sándor Gyulának adta, aki Nemessándorházáról írt könyvében ezeket fel is használta.

Megtalálta a hangot fiatallal, időssel egyaránt. Sokat tett a falu közösségéért, de emellett a családja is nagyon fontos volt számára. Ezekkel a sorokkal szeretettel emlékezünk Rá!

Unokái, Irénke és László

Darázs József – legényegylettől a téészig

A Katolikus Legényegylet
tagjai. A felső sor jobb szélén
Darázs József

Emberek és korok változnak, milyen igaz ez a mondás. Mennyivel másabb volt az élet az 1920-30-as években Nemessándorházán. Ennek a kemény korszaknak az átélője volt Darázs József és felesége Raffai Irma.

Józsi bácsi 1916. július 27-én, Irma néni 1916. augusztusában született. Egyszerre voltak fiatalok egy olyan korszakban, ahol a falusi élet nem volt könnyű. Mégis, a huszadik század minden nehézsége, gyötrelme ellenére boldogan emlékeztek vissza a megélt dolgokra.

A tanulmányaikat Nemessándorházán végezték, akkori-
ban hat elemiből, és három ismétlő osztályból állt az alap
tudás elsajátítása. Nem minden gyermek tudta ezeket az

osztályokat elvégezni, mert a megélhetésért korán mun-
kára fogták őket. A föld volt a minden, és a föld csak akkor
volt jövedelmező, ha becsülettel dolgoztak rajta.

Az iskola elvégzése után a fiatalok jórészt a szülőkkel
együtt a földeken dolgoztak. Nagyon kevesüknek adatott
meg, hogy elvégezhessék a polgári iskolát Zalaegersze-
gen. Józsi bácsi jó tanuló volt, hívő, és gyermekként pap
szeretett volna lenni. A ferences barátok sokszor kérlel-
ték szüleit, hogy taníttassák ki, de nem volt rá anyagi fe-
dezet.

A fiatal legényké az iskola elvégzése után jelentkezhet-
tek a már jól működő Katolikus Legényegyletbe. Minden

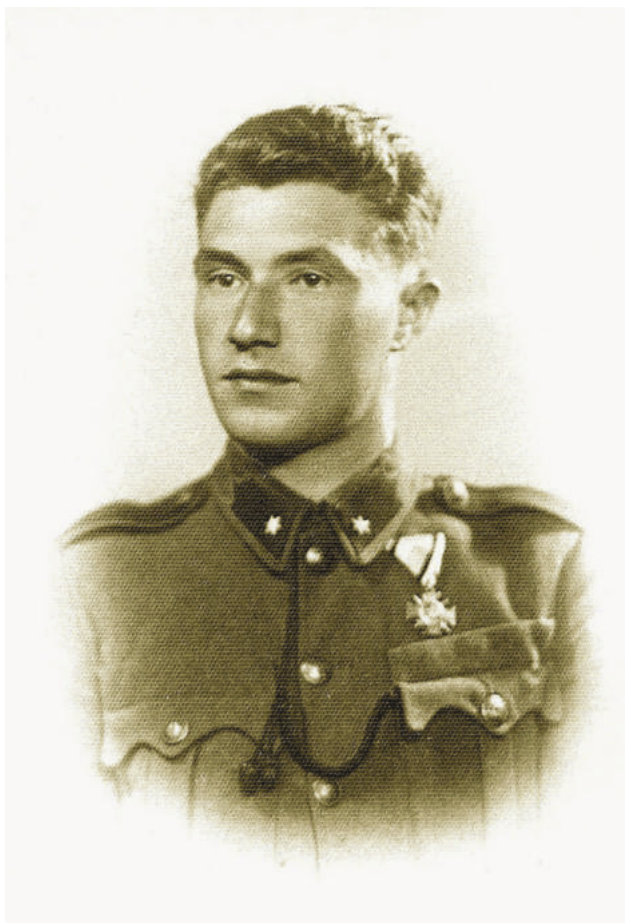
Darázs József családja körében

tagnak méltónak kellett lenni az egyesület nevéhez. A működéshez a község biztosított helyiséget. Egyszerű berendezési tárgyaik voltak, az első rádiót itt hallgathatták, és egy jólelkű politikusi felajánlásból saját könyvtárral is gazdagodtak abban az időben, amikor a könyv nagy ajándéknak számított. Az egyik legnagyobb és legszórakoztatóbb program a színdarabok betanulása és előadása volt. Minden húsvét hétfőre új színdarabot tanultak be. Nagy érdeklődés kísérte a bemutatókat.

Akkoriban a ferences rend tagjai is aktívan részt vettek a fiatalok életében. A magiszter például minden színi előadást megtekintett. A vasárnapi szentmise kötelező volt, minden falunak külön helye volt a búcsúszentlászlói templomban.

Az élet Józsi bácsit és Irma nénit itt tartotta ebben a kis faluban. Megélték a második világháborút, a besoroztatás keserves éveit, az 1956-os forradalmat, végül a tsz-alapítást, amikor a magántulajdont be kellett adni, és más munkalehetőség híján a tsz-ben kellett dolgozni. Józsi bácsi onnan ment nyugdíjba.

Jakabfi József – a második világháború túlélője

Jakabfi József, mellén I. osztályú Tűzkereszt kitüntetéssel

A sors kiszámíthatatlan és rejtelmes. Jakabfi József 1920. november 12-én született Nemeshetésen. Édesapja az első világháborúban a Piavénál harcolt, rossz egészségügyi állapotban tért haza, majd nem sokkal később meghalt. Józsi bácsi hét éves korában került községünkbe, amikor korán megözvegyült édesanyja Nemes-sándorházára házasodott másodszor, életét a szintén megözvegyült falubeli Elek bácsival kötve össze, akinek szintén voltak félárván maradt fiai.

A gyermek József az iskoláit már a nemessándorházi elemiben végezte. A következő éveit végigkísérte a történelem. Gyermekként szemtanúja volt, amikor 1927-ben a falu lakói kizavarták az adóbehajtókat és az őket kísérő csendőröket.

1941-ben Pacsán besorozták katonának, a légvédelmi tüzérekhez került. Akkor már zajlott a felkészülés a háborúban való részvételre. A kiképzések egész télen át folytak. 1942 májusában végül megindultak a katonavonatok, hogy az országot a Győr-Trencsén-Érsekújvár vonalon elhagyva, Fehéroroszországon át egyenesen Kurszkig szállítsák József alakulatát, majd a hadsereg többi részével együtt a következő hónapok során a Don folyóig nyomuljanak előre, ahol hosszú és kemény hónapok vártak a zalai katonákra.

1943 januárjában a fronton egy szerencsétlen baleset következtében súlyos égési sérülést szenvedett a két karján és az arcán. Mint később kiderült, talán ez a baleset mentette meg az életét, mert pár órával később indult

Jakabfi József
és Jakabfi Józsefné

meg a szovjetek doni offenzívája, amely magyar hadsereg pusztulását okozta. Szerencséjére tudott járni, és fel tudott kapaszkodni egy német teherautó platójára, így sebesültként kijutott az összeomló front poklából. Egy kórházvonat Kijevig, majd Kassáig szállította. Itthon egy hónap szabadságot kapott, amíg meggyógyult.

A Szálasi-féle hatalomátvételt követően ismét be kellett vonulnia. Alakulatával Németország túlsó határvidékére vitték, egyenesen Strasbourrig, a francia határra. Azonban a harci cselekmények ott is utolérték őket. Megkísérelték, hogy átjussanak Svájcba, azonban nem sokkal a határ elérése előtt francia fogságba estek. A fogolytábor borzalmait enyhítette, hogy többen, közülük ő is, kimehettek a környékbeli családokhoz munkára. Mint egy egy évig dolgozott így egy francia gazdánál. Végül 1946-ban egy közel egy hónapos vonatút után másodszor is – immár végleg – hazatérhetett a falujába.

„Gólya néni”, Friss Istvánné – bába

Friss Istvánné (jobbról) és elődje, Varga Imréné bábaasszony

Az alábbi sorokkal egy olyan ember és egy olyan szakma előtt szeretnénk tiszteletünket leróni, akin és amelyen életek múltak.

Friss Istvánné, Ferenczi Mária 1920. december 29-én született Balatonmagyaródon. Szülei földműveléssel és pásztorkodással foglalkoztak. Nehéz idők voltak a 20-30-as évek, nem volt biztos kereseti forrás. Több generáció élt együtt a megtermelt javakból, amelyből egyszer-

re 7-8 éhes szájat kellett etetni. A gyerekeket korán munkára fogták. Mariska néni szerencsésnek mondhatta magát, mert hat elemit és két ismétlő évet is elvégezhetett, igaz 13 évesen már ő is napszámosnak állt.

Summás munkán ismerkedett meg első férjével, Márkus Józseffel, aki sándorházi lakos volt. Sajnos a második világháborúban elveszítette férjét, és gyermekével, Lászlóval 1942-ben Nemessándorházára költözött a rokonokhoz.

A sors kiszámíthatatlan akarata volt-e, de éppen akkor halt meg Búcsúszentlászlón a bába, és a megüresedett állásra az akkori orvos, Vlasics József doktor úr javaslatára Mariska nénit iskolázták be. Iskoláit a szombathelyi Magyar Királyi Bábaképzőben végezte 1942-1943-ban. A sikeres vizsgák befejeztével munkahelye Búcsúszentlászló község területe lett, majd később Nemessándorháza, Nemesszentandrás, de bárhova ment, ahol szükség volt rá, akár Misefára is.

Az ellátási naplóban rögzíteni kellett minden adatot. Így tudjuk az első levezetett szülés időpontját: 1943. szeptember 14. du. 9 óra, Nemessándorháza. A szülő nő élő fiúgyermeknek, Józsefnek adott életet. A következő időpont Búcsúszentlászló, 1943. szeptember 23. Fogolykiváló boldogasszony búcsújának napja. Bejegyzés: 49 éves földműves neje adott életet egy érett fiúgyermeknek, Ferencnek. Az anya és fia mindkettő egészséges.

Az akkori szülések háznál történtek. Minden újszülött-höz nyolc napig járt, segített, tanácsokkal látta el az anyákat, akik közül a fiataloknak meg is kellett tanítani

a gyermekek gondozásával kapcsolatos tudnivalókat. A szülés közben felmerülő nehézségeket is meg kellett oldani, hiszen akkor is volt méhben harántos vagy farfekvéses újszülött. Ha segítségre volt szükség, a körzeti orvost lehetett hívni.

A 60-as évek elején az egészségügyi törvények betiltották a háznál történő szülést. A bábanapló utolsó bejegyzése 1962. március 31. Búcsúszentlászló, élő, érett leánygyermek. Friss Istvánnénak mégsem ez volt az utolsó levezetett szülése: mivel szerették és bíztak szakmai tudásában, külön engedéllyel 1964. novemberben „Gólya néni” világra segíthetett még egy Rozália nevű egészséges leánygyermeket.

Mariska néni ezt követően sem tette le az egészségügyi szolgálatot: tapasztalatait a körzeti orvosi rendelőben nővérként kamatoztatta nyugdíjba vonulásáig.

Vörös József – a gazda, aki többet akart

Vörös József (balról):
egy igazi sándorházi közösségépítő

Egy életút, amely e tájegységben, a Zalai dombságban indult, és tett meg egy tartalmas, ámde nem egyszerű utat. Egy olyan ember életútja, akinek a föld, az állatok, a mezőgazdálkodás volt az élete.

Ő Vörös József, aki 1952. június 22-én született Pölösken. Mezőgazdasági iskolát végzett Szekszárdon, majd tanulmányai befejeztével a Szévíz völgye Mgtsz-ben helyezkedett el, ahol állattartási feladatokat bízta rá.

Munkája és családja 1974-től a falunkhoz kötötte. A térsz központja először Búcsúszentlászló, majd Pölöske volt, de a nemessándorházi mezőgazdasági telep is a közös termelőséghez tartozott.

A rendszerváltás után, 1992-ben a földek felosztásával megszűnt a tsz-gazdálkodás. A valamikor bevitt földtulajdont a helyiek visszakapták, de sokan már nem tudtak mit kezdeni a jussukkal. Ő azonban nem adta fel. A sajátja mellé vásárolt vagy bérelt területeket, amelyeken 1996-ban nagy lendülettel vágott bele a gazdálkodásba. Létrehozta a Sándorháza Kft-t négyszáz hektáron, amelynek kilencven százaléka bérelt föld volt. 150 hektár szántót művelt, amelyen mindig a vetésforgónak megfelelő szemes gabonát termelt. 250 hektár legelőn pedig húsmarhákat tartott. Fiait is bevonta a vállalkozásba.

Termelt kukoricát, búzát, tritikálét, árpát. 1999-ben megpróbálkozott a biogazdálkodással. Sok mindent kipróbált több-kevesebb sikerrel. Akkoriban még nem voltak meg a megfelelő támogatási feltételek. Nagy lelkesedése, a föld szeretete, tenni akarása azonban mindig erőt adott neki a továbblépéshez.

A közösségért végzett tevékenysége is említésre méltó. Mindig aktívan képviselte Nemessándorházán élők érdekeit. A tanácsi és az önkormányzati rendszerben is képviselőként vette ki részét a közösségért végzett munkában. Sajnos tartalmas életére végül túl hamar kerül pont: hirtelen halála megrázó volt családjá és egész Nemessándorháza számára.

Sándor Gyula – Nemessándorháza krónikása

Sándor Gyula meghatározó alakja volt Nemessándorháza közelmúltbéli életének. Kezdjük az elejétől: 1956. augusztus 14 -én született Zalaegerszegen. Szülei, Sándor Gyula és Molnár Mária mezőgazdasággal foglalkoztak.

Az általános iskolát Nemessándorházán, majd Búcsúszentlászlón végezte. Középiskolába a Pacsai Gimnáziumba járt. Érettségi után a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem külkereskedelmi szakára jelentkezett. Falusi földművesek gyermekeként ez szinte lehetetlennek tűnt, mégis elsőre felvették.

Az egyetem megkezdése előtt előfelvételis katonaként Kalocsán kellett szolgálnia. Aztán jött Budapest, az egyetem és a közgazdász diploma. Ezután először a katonaság hátralévő része Sormáson, majd a húskereskedelemmel foglalkozó TERIMPEX Külkereskedelmi Vállalat. Először a szalámi osztályon dolgozott, majd halimportálással foglalkozott. Itt ismerte meg feleségét, Gittát, akivel 1982-ben házasságot kötött. Két gyermekük született: Csaba 1984-ben, Andrea 1990-ben.

1992-ben megalapította a saját halkereskedelmi cégét. Ez lett élete fő műve, a DELFORG Kft., amely szinte a nulláról, pénz-tőke nélkül, de annál több szellemi tőkével, szakmai tudással és kapcsolattal indult, és az egész országot lefedő céggé nőtte ki magát 12 telephellyel. A kétezres évek elején, a kiskereskedelem átalakulásával a 12 telephely 3-ra redukálódott, de így is országos lefedettséggel. A központ Dunaharaszttiban, a csomagolás és raktár Nemessándorházán, és még egy raktár Nyíregyházán működött.

Adódik a kérdés: hogy fér bele egy kicsi falu, Nemessándorháza egy országos vállalat képébe? Egyrészt adott volt az ingatlan, ami főként családi tulajdon volt, és mert a csomagolás bizalmi munka, Gyula sógora és húga is segítettek.

Ahogy egyre többször szólította haza a munka Sándorházára, egyre jobban kötődött hozzá. Sokat tett a falu fejlődéséért, amiért az önkormányzat Nemessándorháza

A nemessándorházi DELFORG-üzem madártávlatból

aranygyűrűje díjjal is jutalmazta. Részt vett a Nemessándorházi Hírmondó szerkesztésében is. Teljes kikapcsolódást nyújtott neki, amikor a faluhoz tartozó erdőket-mezőket járta.

Nagyon érdekelte a falu története, ezért nagy munkába kezdett, megírta Nemessándorháza történetét. A könyv-írás több évi anyaggyűjtéssel, kutatással járt, többek között az országos és a zalaegerszegi levéltárakban is. Végül 2011-ben elkészült a könyv, amelynek születésére így emlékezett vissza:

„Kisgyermekként is foglalkoztatott, vajon honnan ered a falu neve. Nemes is, Sándor is, háza is... ráadásul engem is Sándornak hívnak. Összefüggés is lehet? Eleinte nem is hittem benne, hogy érdemes foglalkozni egy kis falu történetével, hiszen nem történtek itt nagy dolgok. Aztán egyszer a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban néztem bele régi statisztikai kiadványokba. Rákerestem Nemessándorházára, meglepetésemre egész gazdag adatsort találtam. „Szagot fogtam”, láttam, nem is reménytelen egy falutörténet. Szerencsém is volt, mivel elég hamar kiderült, hogy a falu nevét adó Sándor család több nyomot hagyott a dokumentumokban.

Egy-egy korszak, majd a régió története is lassan kibontakozott, amit Magyarországéval is össze lehetett illeszteni. Nagy kedvvel kutattam a levéltárakban, könyvtárakban, de fotókkal, visszaemlékezésekkel segítettek a nemessándorházi lokálpatrióták is. A legszebb az volt, amikor egy-egy történelmi alak személyisége elevenné vált. Némelyik történetből kész regény vagy dráma bontakozott ki, például abból, amikor az egyik nemes feleségét elrabolta a török. Kanizsa várában tartotta fogságban, majd, amikor Kanizsa újra szabad lett, az asszony hazajött. Egy ilyen sztori 300 év után is megindítja az embert.

Számomra nagy örömet jelentett, hogy bár nem kértem történészek segítségét, jó szakmai visszhangra talált a kötet. A könyv megjelenésének az volt a célja, hogy a nemessándorházi lakosok és az elszármazottak identitása megerősödjön, és a faluhoz való viszonya soha ne szűnjön meg. Ugyanakkor bárki olvasó betekintést nyerhessen ezen kis falu múltjának történetébe.”

Tervei között volt, hogy tovább folytatja a kutatást, de sajnos ez már nem adatott meg neki. 2015-ben elérte a gyilkos kór és 2017. május 29-én elhunyt. Emléke örökre megmarad a nemessándorházi emberek szívében, mert számos létesítményhez köthető az Ő neve is.

Antal Sándor – a közösség megtartó erejének fontossága

Ez mondat volt a mozgatórugója egy olyan embernek, aki mindig és mindenkor fontosnak tartotta a lakóhelye közösségét.

Antal Sándor Budapesten született 1964. február 20-án. Szülei nemesszentandrási származásúak voltak, és ezt nem is tudták feledni, hiszen pár hónappal fiuk születése után visszaköltöztek a zalai kis faluba. A család itt építette fel otthonát, amely idővel még két fiúgyermekkel gyarapodott.

Az idő múlásával a gyermekből felnőtt lett, és 1984-ben házasság révén költözött Nemessándorházára. A család és az otthon fontos volt számára. A tudása és tehetsége mindig új dolgokra ösztönözte. Nem volt olyan munka, amiben ne tudta volna tudását megmutatni.

Közösségformáló tevékenysége megmutatkozott a Nemessándorházi Polgárőr Egyesület megalakításában: 1998-tól egészen 2018-ig volt a polgárőrség vezetője.

Rengeteg program kötődik hozzá: a disznóvágásoktól a túrákon át a megyei vagy országos polgárőr találkozókra való részvétel megszervezéséig. A faluban és környékén ma is sok igényes munkájával találkozhatunk, amelyekkel előmozdította a Nemessándorháza széppé tételét. Gyermekeit is mindig próbálta bevonni a közösségi munkába. Négy fia, Sándor, Péter, Csaba és Tamás megbecsüléssel őrzik édesapjuk emlékét.

Antal Sándor a falut alapító nemes Sándor szobra előtt

Múlt és jelen közt

Ez előző oldalakon megismert embert próbáló múlt és az ahhoz kötődő sorsok megismerése után ismerjük meg a jelen valóságát, Nemessándorházát és környékét, kapcsolatokat keresve a múlt és jelen között.

Szeretnénk, ha a kedves olvasó eljönne, és felfedezné azt a tájat, ami az itt élőknek a legszebb a világon. Ezt szeretnénk átadni ezen kis könyvecske olvasóinak, azzal a szándékkal, hogy e lapok olvasása kedvet szerezzen a sándorházi dombok között megtalálni a csodát. Azt a csodát, amit őseink hagytak ránk. Nem építészeti remekeket, mert kedves olvasó, habár kis falunk első írásos említése 1372-ből való, nem rendelkezünk várakkal, kastélyokkal.

Van viszont egy széles nagy határunk, amit a szájhagyomány szerint szolgálat fejében az akkori király adományozott egy Sándor nevű nemes úrnak. Egy akkora földet adott, amit egy lovas hat óra alatt körbe tud járni. Így alakult ki a sándorházi határ, dombokkal és földekkel és gazdag történelemmel.

Reméljük, hogy ezeket a dombokat és a történeteiket is megismeri és megszereti az olvasó!

Cser József – az utolsó tanító

Cser József diákjai körében

„Tanítani annyi, mint emberekkel foglalkozni, átadni mindazt a tudást, amit az előző nemzedék felhalmozott.”

Nemessándorháza utolsó tanítója, mindenki tanító bácsija, Cser József életútja a Hegyhát és az Őrség határán fekvő Felsőmarácon kezdődött 1936. október 20-án, földműves családban. A kétgyermekes családnak a má-

sodik világháború nem könnyítette meg életét. 1945-ben édesapját „málenkij robotra” elhurcolták a Szovjetunióba, ahonnan csak 1948 júniusában térhetett haza.

Józsefben a tanítói ambíciók már kiskorában feléledtek. Nem csak kitűnő tanuló volt, de megérintette a háborúban árván maradt gyermekek sorsa. Foglalkoztatta az a gondolat, hogyan lehetne tanítani őket, a képességeiket felszínre hozni, hogy érvényesüljenek jövőjük során. Elhatározásában a szülők is segítettek. Általános iskoláit Felsőmarácon végezte. 1951-ben jelentkezett a kőszegi tanítóképzőbe. 1956-ban végezte el az iskolát, ami egy év gyakorlatot is magába foglalt Kisbucsnán, ahol utána tanítani kezdett. Itt ismerkedett meg feleségével, Varga Etelkával. 1958-ig Kisbucsnán, 1963-ig Zalaháshágyon tanított, majd a közeli Vaspör-Velencepuszta tanítója lett. 1960-ban házasságot kötöttek Etelkával, és 1961-ben megszületett első gyermekük, Adél, akit hamarosan a második gyermek, Józsefkövetett.

1968-ban felkérték a nemessándorházi iskola vezetésére. Nemessándorházán ekkora már csak alsó tagozatosok oktatása folyt. Kétkedve fogadták a helybéli szülők, túl fiatalnak gondolták. Kordában tudja-e tartani a gyerekeket? Át tudja-e adni a megkövetelt tudást? Ő azonban vette a fáradságot, minden szülőt felkeresett, akiknek kifejtette nevelési és oktatási elképzeléseit.

Minden gyermeket egyformán kezelt. Egész tanári munkája során célja volt, hogy megtalálja mindenkiben a tehetséget. A gyermekek érdekeit és tudását tartotta

szem előtt. Előtérbe helyezte a mozgás és zene oktatását. Ő maga 1960 óta a Zalaegerszegi Pedagógus Vegyeskar tagja volt, Vajda József népzene kutatóval együtt. A gyerekekkel a sport minden formáját igyekezett megszerettetni. Versenyekre vitte őket, élményeket szerzett nekik egy-egy eredményes helyezéssel.

1980-ban összevonták a környék iskoláit. A körzeti iskola a búcsúszentlászlói lett, amelynek ő lett az igazgatója. Igazgatása alatt sok kitartással, helytállással változások sorát vitte végbe. Nyugdíjas éveihez közelítve az volt a kívánsága, hogy ismét taníthasson. 1992-ben egy 29 fős osztállyal bízták meg, akiket még utoljára bevezethetett a tudás világába.

1996-ban vonult nyugdíjba. Ezután sem pihent, önkormányzati képviselőként, közösség és programszervezőként vállalt részt a falu életében. A népdalkör vezetőjeként sok szép dallal ismertette meg a tagokat, a teke csapattal is szép eredményeket ért el. 2017-ben megkapta Nemessándorháza aranygyűrűjét. 2021-ben pedig az Eötvös Loránd Tudományegyetem Berzsenyi Dániel Pedagógiai Központ - egykori kőszegi iskolájának jogutódja – vas oklevelét vehette át.

„A gyermeknevelés és tanítás során az a legfontosabb, hogy egy gyermek mindig tudja, akkor is szeretik őt, ha nem tökéletes, és hogy ezen képes javítani.”

Ez az idézet élete mottója, és ezt soha nem felejtette el!

Pálfi Dénes – szőlősgazda, politikus, ember- és kertbarát

Varga László, Göncz Árpád, Pálfi Dénes a zalaegerszegi megyeházán

Pálfi Dénes országgyűlési képviselő, kertészmérnök és szőlősgazda, falunk egyik legismertebb közéleti személyisége 1938. február 9-én született Nemessándorházában, Ősei földművesek, édesapja, Pálfi János szintén gazda, édesanyja, Laczó Erzsébet bábaképzőt végzett, de otthon a háztartást vezette.

A gyermek Dénes az általános iskolát Nemessándorházában, majd Búcsúszentlászlón végezte. A zalaegerszegi Zrínyi Miklós Általános Gimnáziumban 1956 nyarán érettségizett. 1956. október 28-án megválasztották a helyi munkástanács elnökének. A megtorlás során ezért hat hónapra rendőri felügyelet alá került.

Tanulmányait a szombathelyi kertészképzőn folytatta, ahol 1959-ben zöldség- és dísznövény termesztő szakmunkás bizonyítványt szerzett, majd 1960-ban a vasadi szakmunkásképző intézetben növényvédő szakmunkás-bizonyítványt is kapott. 1959. szeptember 1-től szülőfalujától nem messze, Pacsán, a Zala megyei Növényvédő Állomáson dolgozott.

A tanulást ezt követően sem hagyta abba. 1962-1970 között a keszthelyi Felsőfokú Növényvédelmi Technikum, majd a budapesti Kertészeti Egyetem hallgatója volt, ahol kertészmérnöki oklevelet szerzett. Ugyanitt két év múlva, 1972-ben már doktori fokozatot, és növényvédő szakmérnöki képesítést is szerzett.

1972-től a Zala Megyei Növényvédő Állomás Zalaegerszegi laborját vezette, majd 1976-ban ismét a szülőfaluja közelébe került: az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet Pölöskei Fajtakísérleti Állomásának vezetője lett. 1984-ben Keszthelyen, a Pannon Egyetem Georgikon Karán címzetesi egyetemi docenssé fogadták.

Nem csak gyakorlatban, de írásban is dolgozott: cikkei jelentek meg Az Erdő, a Kertészet és Szőlészet és a Növényvédelem hasábjain. Több évig szerkesztette a Vegyszeres kísérletek Magyarországon című, évente megjelenő kötetet, fejlesztéseivel, írásaival több díjat is elnyert az évek során. Háromszor is megkapta a Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója kitüntetést. 1988-ban Mathiasz János-émlékérmét, 1992-ben TIT Kiváló Népművelő elismerést kapott. A kertészeti szakemberek képzésében végzett munkájáért 1993-ban Letenye Város Díszpolgára, 1994-ben Zala Megye, 1995-ben Bak község Díszpolgára címmel tüntették ki.

Miközben a Pártot és az ifjúsági szervezeteit kerülte, huszonkét éven át, 1988-ig a búcsúszentlászlói római katolikus egyházközség elnöke volt. Közéleti tevékenységét is a kert és természet szeretet határozta meg: Zala megyei elnöke, majd országos alelnöke volt a Tudományos

Ismeretterjesztő Társulatnak. Aktív volt a Hazafias Népfrontban is, ahol évtizedeken át a kertbarát mozgalmat szervezte. 1987 és 1989 között a népfront Zala megyei elnöki tisztét is betöltötte.

1972-től tizenhét éven át a búcsúszentlászlói tanács tagja volt. 1985-ben országgyűlési képviselővé választották. 1985-től 1990-ig az Országgyűlés mezőgazdasági, ifjúsági és sport, és alkotmányügyi bizottságában dolgozott.

1990. decemberében nagy többséggel megválasztották a Zala Megyei Közgyűlés elnökének. Négy esztendőnyi működése számos fejlesztést hozott: hét kistérségi fejlesztési társulást, megyei idegenforgalmi, környezetvédelmi, vasúti-közúti fejlesztési és energiafejlesztési programot. A közösségért végzett sokéves munkájáért 1994-ben a megkapta a Magyar Köztársaság Gyűrűje kitüntetést. 1994-1998-ig ismét a parlamentben képviselte Zala megyét.

Pálfi Dénes szabadidejében is a kertészetnek, a növényeknek él. A hetvenes évektől kezdve öbbszáz fajtából álló növénygyűjteményt gyűjtött össze, mai napig aktívan műveli a szőlőit, tudását pedig szívesen adja át a hozzá fordulóknak.

Az ismert szőlőnemesítő, dr. Bakonyi Károly így írt barátjáról és tanítványáról, méltatva a szőlő, a kert szeretetét hirdető, közösségépítő munkásságát: *„dr. Pálfi Dénes emberségből, hazaszeretetből, emberszeretetből mindig jelesre vizsgázott. Örülök és boldog vagyok, hogy kortársa lehettem, hogy barátomnak mondhatom.”*

Kiss József – Nemessándorháza, ahonnan indultam

Kiss József (balról)
az öreghegyi Piros kereszt előtt

1943 szeptemberében születtem Nemessándorházán. Az a nap emlékezetes maradt a pályakezdő bábaasszonynak, Mariska nének is (Friss Isvánné, könyvünk szereplője), akinek én voltam az első „munkája”. Később amikor Vlasits József doktor asszisztenseként az iskolai oltások beadásában segédkezett, sosem kellett bemondanom a születésem dátumát. Csak rám nézett és ezt mondta: „téged tudlak”.

Más okból emlékezett rám ilyenkor a doktor úr is. Ötéves koromban az egyszerű torokbetegségnek látszó tüneteimben felismerte az akkor halálos betegségnek számító torokgyíkot, és idejében kórházba utalt, kivívva ezzel a kórházi orvosok elismerését és megmentve az életemet. Nagy tudású, kissé nyers, szigorú ember volt, de megengedte a betegeknek, hogy úgy fizessenek, ahogy tudnak: pénz helyett tojással, tyúkkal, libával vagy munkával, mert betegbiztosítás hiányában a gyógyításért fizetni kellett.

A háborús évekről nincsenek emlékeim. Később fokozatosan éltem meg – édesanyám, Fatér Mária előttem titkolni próbált könnyeiből, reménykedő imáiból – édesapám, Kiss Gyula hadifogságba kerülését. Félárvaként nőttünk fel öt évvel idősebb bátyámmal, reménykedve, hogy apánk egyszer hazatér. Nem így történt, Oroszországban, hadifogolyként halt meg. A családi birtokot művelni kellett, ami az anyai rokonság összefogásával és édesanyánk mindig bizakodó erős istenhitével, alkalmi varrónői munkával valahogy sikerült.

Jól emlékszem az 1950-es évekre, amikor hiába termeltük meg a kenyérre valót, az otthoni kenyérsütés helyett meg kellett ismernünk a ragacsos „pékkenyeret”, amit személyre kiporciózva vehettünk meg a boltban, mivel a gabonát be kellett szolgáltatni. Ez gyerekként különösen rosszul érintett. Imádtam a nagymamám vegyesen, búza és rozslisztből sült kenyerét, és a zsíros kenyér volt a kedvenc ételem. Ekkoriban azonban, ha éhes lettem, először óvatosan megkérdeztem, hogy van-e otthon kenyér?

Amíg kicsi voltam a mezőgazdasági munkákhoz, a nyaram teljesen szabadon teltek. Mindenütt ott voltam, ahol valami érdekes történt: motorzaj, gyerekzsivaj, építkezés, veszekedés. Különösen a gabonacséplést kedveltem. Napokon át házról-házra kísértem a gépeket. Még láthattam fatüzelésű, magas kéményes gőzgéppel hajtott cséplőgépet, amit rengeteg ember húzott-tolt át a következő udvarba. A cséplőgép kiszolgálása megerőltető, pontos és gyors munkát igényelt. A munka ütemét a gép tetején dolgozó, kévéket adagoló etető határozta meg. Talán a legnehezebb dolguk a gépből kiömlő szalmával, törekkkel és pelyvával dolgozóknak volt. Egy pillanatra sem állhattak meg, különben a felhalmozódó szalma kezelhetetlenné vált. Csodáltam a nyársaló legényeket, akik a 4 méteres nyársra felszúrt, tömörített szalmát a karjukon-vállukon függőlegesen tartva, létrán egyensúlyozva felvitték az akár 4-5 méter magas kazalra és ott oda fektették, ahová a kazalmester kérte. Máig sem értem, hogy voltak erre képesek. Legényvirtus volt, rangot jelentett. Nehéz dolguk volt a zsákolóknak is, nekik a 60-70 kilós zsákokat kellett a padlásra hordani.

Az ötvenes évek elején beszoportatási ellenőr is volt a cséplésnél. Jóindulatú ellenőr esetén néha előfordult egy kis cinkos „félrenézés”, ilyenkor egy-egy zsák lefogalásra szánt búza mégis a padlásra kerülhetett. Szükség is volt rá, mert a jövő évi vetőmagot nem lehetett felélni, azon felül pedig alig maradt, amit a Zalán akkor még működő henyei vagy alibánfai vízimalomba vihettünk.

Láttam még kézi cséphadarós cséplést is, amit abban az időben már csak rozs csépléséhez használtak azok, akiknek zsupptető épületük volt. A zsupp készítéséhez a rozsszálak teljes hosszára szükség volt, a kévékből csak a szemeket verték ki a gondosan felsepert udvaron szétterítve. A rozs termesztése és a kézi cséplés lassan teljesen megszűnt, emiatt sok szép borona épület lett az enyészeté, mivel a cserép hiánycikk volt, de ha akadt is, nagyon sokba került.

Gyerekkori „megfigyelői” tevékenységem mellett a játékokra is jutott idő. Nyáron a „Tekéncsi sűrűben” és „Bikódóban” gyereksapatok háborúi folytak, néha előke-

rültek a „levalósi” meg a „fővalósi” – nem túl komoly – elmentétek is. Kedvenc játékom volt a „bilickézés” – másfelé bigézésnek is hívták – amit sokat játszottunk Szabó Józsi barátommal az udvarukon lévő óriási tuskés körtefa alatt. Tudtuk hol érik először a Szent Iván alma „Bótékalatt”, a legbátrabb elszaladt oda és a klott gatyába gyúrt inge öblét megrakva jött vissza. Néha csapatosan kóboroltunk a környéken fészkek után kutatva. Mindezt egész nyáron mezítláb, aztán esténként varrótű segítségével túskevadászat volt a talpunk tájékán. Egy kis pálinkás fertőtlenítés – szigorúan külsőleg – és már rendben is volt, jöhetett a következő. Általában jött is.

Abban az időben minden gyerek álma volt, hogy megtanulhasson biciklizni, de azt csak felnőtt biciklivel tehetjük. Azt pedig a felnőttek nem adták oda, mert drága volt és féltették. Nem minket, a biciklit! Hogy őszinte legyek, volt is okuk rá. Ezért minden leleményességre szükség volt: könyörgés, sírás és bizony a masina otthoni elcsenése (nem mondanám lopásnak). Mivel a férfi bicikli váza fölé nem értünk fel, a jobb láb váz alatti ferde átdugásával föl-le bukdácsolva hajtottuk a pedálokat.

Télen a szánkózás volt a gyerekhad kedvence, sőt esténként néha a legények és nagylányok is bekapcsolódtak. Emlékezetes szánkózóhely volt a Csapási utca, ahol a nagyobb szánkókkal a dombtetőről egészen a kocsmáig lehetett csúszni. Ilyen nagy szánkójuk volt a Pálfi fiúknak – Dénesnek és Jancsinak – amelyre öten-hatan is felfértek. Hasonló utcai csuszka volt még a jelenlegi József Attila utca is, ezeknek azonban sokszor a felnőttek vetettek véget, mert veszélyesen jegessé tették az utat. A leleményes gyereksapat ezért a Cseresben talált zavartalan csúszkálóhelyet csaknem függőleges szakasszal és „Halálugratóval”. Itt aztán néha késő este holdvilágnál is ment a móka. Gyári szánkója senkinek sem volt, a többség deszkából készült szalma ülőkés szánnal csúszkált. Volt néhány remek, kézzel faragott házi készítésű ródli is, ezeket a kialakult jó szokás szerint kérésre átengedték egymásnak a gyerekek. Nekem is készített egy ilyen két-személyest az egyik nagybátyám, Kiss Kálmán. Soha semmilyen játék nem okozott akkora örömet, ma is érzem.

Vasárnap délután a férfiak a kocsmánál gyűltek össze. Ilyenkor a három utca találkozásánál kialakult csomópont és a kocsmaudvar szinte egy közösségi térré alakult. Csoportokba verődve beszélgettek az emberek, ki ki a kora, érdeklődése és szimpátiája szerint választva a társaságát. Ilyenkor volt lehetőség arra is, hogy a távolabbi városokban, Pesten, Várpalotán, Inotán szerencsét próbáló, hazalátogató fiatalok városias öltönyben, fehér betétes nyikorgó cipőben néha kicsit túlozva elmondhassák, hogyan boldogulnak az idegenben.

Ezalatt udvari kuglipályán komoly csaták folytak pénznyerési lehetőséggel. Aki nyert egy menetet, az a bábukat felállító és a golyókat visszagurító gyerekek is dobott pár fillért, ha az elég hangosan és kitartóan kiabálta: „Pénzt! Pénzt!” A kocsmá takarásában ilyenkor rendszeresen folyt a „trekkezés” is. Ezt aprópénzzel játszották. Első lépésben a földbe karcolt vonalhoz minél közelebb kellett dobni a pénzt, általában réz 20 fillérest. A győztes ezeket összeszedve, két markában megrázva feldobta. Fej, vagy írás. Az írást mutató érméket a feldobó tehette zsebre, a maradékot a második helyezett dobhatta fel és így tovább, amíg az érme el nem fogytak. Ezt a játékot a hatóság tiltotta, de csak a rézpénzeket bevonásakor szűnt meg, mert a könnyű alumínium pénzzel nem lehetett vonalra dobni.

Mi gyerekek is sokszor ott ólálkodtunk a felnőttek között. Persze elzavartak, de feleslegesen, mert úgyis viszaszavárogtunk. Miről írhatnék most, ha nem így történnik!

A nagylányok ideje vasárnap kora este jött el, amikor kettes-hármas csoportokban, egymásba karolva sétálgattak a kocsmaház és a harangláb között, lehetőséget adva a fiúknak arra, hogy csatlakozzanak, vagy szerencsés esetben a lánycsoport létszámát egy-egy fővel csökkentésük.

Népszerűek voltak a bálok is. A környező falvakból is jöttek a legények gyalog és kerékpárral, később motorral is. Az anyák általában elkísérték a lányukat és kívülről figyelték, hogyan viselkednek. Bőven volt azonban más nézőközönség is: másnap mindenki tudta a faluban, melyik lányt ki kérte fel sokszor, és ki kísérte haza.

Az iskola első osztályát a felső – ma bolt – iskolában kezdtem. Ekkor a falon még ott volt a feszület, reggel arra fordulva imával kezdtük a napot. Helyette hamarosan megjelent Lenin, Sztálin, Rákosi képe. Hozzájuk nem imádkoztunk. Otthonról tudtuk, kik ők, és ahhoz tartottuk magunkat, mindegy volt, hogy mit tanítottak róluk. Ebben a tanteremben végeztem el a harmadik és negyedik osztályt is. Nincsenek rossz emlékeim, pedig az akkori szokások szerint fel volt szerelve fenyítő eszközökkel. Volt mogyorófa vessző a tenyereshez és körmöshöz – amelyet néha titokzatos kezek bicskával bevagdostak, így az az első használatkor darabokra hullt –, a dobogó éles szélé a térdeléshez. Talán igazságosan alkalmazták ezeket, ezért nem hagyott bennünk negatív nyomot, szemben a felső tagozatban Győri igazgató nagy pofonjaival, amik valóban megalázóak voltak.

Hétköznapiakon tavasztól őszi mezítláb jártunk még iskolába is. Akkoriban a tantermek fa padlóját olajjal tartósították, így fekete lett a talpunk, de nem volt baj, mert hazáig lekopott. A cipőket kímélni kellett, mert a legtöbb gyereknek sajnos csak egy pár cipője volt. Egyszer a tanárnő kérdőre vonta egy osztálytársunkat, hogy miért hiányzott előző nap. „Mert a Kovácsnál volt a cipőm” – válaszolta. A tanárnő haragra gerjedt, mert azt hitte szemtelenkedik vele, hiszen a cipőt nem Kovács javítja. Az osztály hangosan röhögött mert tudta, amit a tanárnő nem: a cipész neve volt Kovács.

Felsőtagozatban már próbálkoztak szocialista nevelésünkkel is, amely szerint 1945-ben felszabadultunk. A leckét megtanultuk úgy-ahogy, de ezt a szót, hogy „felszabadulás”, sem a gyerekek, sem a felnőttek nem használták. Ha valahogy szóba került, legfeljebb így: „amikor begyűttek az oroszok”. Valami felszabadulás félét legfeljebb akkor érezhettek az emberek, amikor a katonák tovább mentek. Ahogy édesanyám is, aki előjöhetett a szalmával belül kibélelt trágyadombból, ahová Kálmi unokabátyám elrejtette a szintén veszélyeztetett varrógépevel együtt.

Egyszer, házi feladatként fogalmazást kellett írni azzal a címmel: Mit köszönhetünk a szovjet hadseregnek? Nyűglódtam, kérdeztem édesanyámat, mit írjak? „Írd meg fiam, hogy édesapád elvesztését köszönheted ne-

kik!” – mondta anyám. Apám úgy lett hadifogoly, hogy nem is járt a Szovjetunióban, Ausztriában esett hadifogságba, és egy Novokubanszk melletti hadifogolytáborban halt meg. Tehát azt az egy mondatot írtam a fogalmazásomba, amit anyám javasolt. Drága jó Medve Éva tanár néni – Isten nyugosztalja – nem adott egyest, soha nem is szólt róla. Értette.

Az 1956-os forradalom idején nyolcadik osztályos voltam. Az iskola udvarán elégettük az orosz tankönyveket, lelkesen gyűjtöttük a Kossuth címeres kitűzőket, a forradalom leverése után pedig vártuk a MUK-ot. A sándorházi emberek szemében 56 forradalom volt, senki nem emlegette ellenforradalomként később sem.

Az általános iskola befejezése után szóba sem kerülhetett, hogy tovább tanuljak, mivel szükség volt rám a gazdaságunkban. Fokozatosan én is részt vettem munkákban. Emlékezetes volt az aratás, ami általában két hétig tartott. Családi összefogással két aratóbrigád állt össze, amelynek tizenhárom éves koromtól én is állandó tagja voltam kötélcsinálóként, vagy ha szükséges volt – kellett lenni, mert női munkának tartottam – marokszedőként. Igaz, eleinte elszakadt néhány kötél, ilyenkor a kötöző tisztségét betöltő Jenő bátyám diszkréten szentségelt.

A forradalom után kicsit enyhült a politikai nyomás. Kezdtett jobban menni a gazdálkodás, növekedett az állatállományunk, már két ekével is tudtunk szántani és a bicikli után megvalósulhatott a bátyám álma: egy Danuvia motorkerékpár. Aztán jött a tévészervezés, ami elől nem lehetett kitérni. Mivel éppen elértem azt a korhátárt, amikor még valamilyen nappali képzésben vehetek részt, gyorsan döntenem kellett, hogyan tovább. Utolsó lehetőségként újsághirdetés alapján jelentkeztem egy pécsi ipari tanuló intézetbe kőműves tanulónak. Én, aki eddig Zalaegerszegnél, Keszthelynél messzebb még nem jártam, 1960 februárjában, apám katonaládájával elindultam világot látni. Két év alatt kitanultam a kőműves és a burkoló szakmát, majd 1963 őszéig Pécsen dolgoztam a megyei építőipari vállalatnál burkolóként. Mivel sok rosszat hallottam a vészesen közeledő sorkatonai szolgálatról, a munka mellett megkezdtem a felkészülést rá. Elvégeztem egy rakétás tanfolyamot, és hivatásos jogosítványt szereztem minden jármű kategóriából.

Nagyon jó döntés volt, ennek köszönhetően életem két szép és kalandos évét töltöttem egy nagykanizsai rakétás alakulatnál kétéltű páncélozott jármű vezetőjeként. Nem voltam túlbuzgó katona és rang nélkül szereltem le. Megtettem amit kellett, nem esett nehezemre. De a más városokban kapott több hónapos gépjárműves kiképzések, vízi gyakorlat a Dunán, rakétakilövés a Bakonyban, az 1965-ös budapesti díszszemlén vonulás a kétéltűvel mind-mind óriási élmény volt egy falusi mezítlábasnak. A két évből is elég volt.

Leszerelés után itthon kerestem a helyem a szakmámban. Részt vettem a sándorházi faluház építésében, a nagyterem padlóburkolatát én raktam le. Nagyon sok táncos láb taposta azóta. A munkahelyet Zalaegerszegen a MÁV-nál találtam meg, ahol lehetőséget kaptam a továbbtanulásra is. Beiratkoztam a pécsi Pollack Mihály Építőipari Technikumba, amelyet munka mellett, gyakori ingázással végeztem el. Részt vettem a zalaegerszegi vasútállomás felújításának és bővítésének irányításában. Ma is, ha ránézek, úgy érzem ismerem minden porcikáját.

Az itt eltöltött nagyon szép csaknem hét év után a közigazgatásba, a Járási Hivatal műszaki osztályára kerültem. Építeshatósági munkát végeztem itt, amit másfél év után a megyeházán folytattam. Mintegy 30 évet dolgoztam ugyanabban a munkakörben, csak a munkáltatóm neve változott meg többször is a rendszerváltás és az átszervezések következtében. A Zala Megyei Közigazgatási Hivataltól – a mai Kormányhivatal jogelődjétől – mentem nyugdíjba 2004 májusában.

1980-ban megházasodtam, feleségem Fekete Ibolya szintén köztisztviselő volt. Zalaegerszetre költöztünk. 1982-ben leányunk született: Kiss Eszter, aki az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar-történelem szakos tanári diplomát szerzett.

Bár korábban elkezdtem, de intenzívebben csak a nyugdíjas éveimben tudtam foglalkozni a régi emlékek feldolgozásával. Már gyermekkoromban szívesen nézegettem a családokról és közösségekről készült fotókat, érdekelt, hogy ki kicsoda és ez később sem változott. Elgondolkodtam azon, hogy szinte minden családnál lehetnek olyan

A Fatér család nemesi oklevele 1621-ből

fotók, amelyek egymás számára is érdekesek lennének. Ez adta az ötletet, hogy ezeket a képeket össze kellene gyűjteni, digitalizálni és közkinccsá tenni. Ehhez kértem az akkori polgármester, dr. Szabó Csaba segítségét, amit meg is kaptam, sőt már akkor kilátásba helyezte, hogy a képek a Nemessándorháza – Táj, Történelem, Társadalom című könyvben is megjelenhetnek. A gyűjtésben többektől is segítséget kaptam és magam is több családot felkerestem. A képek feldolgozását magam végeztem. A könyv megjelenését követően is érkeztek még képek, ezek Sándor Gyula Nemessándorháza története című könyvébe kerültek.

Sándor Gyusszival összegyűjtöttük falunk környékének dűlőneveit és azokat az útszéli keresztek, mezei kutak és források helyével együtt, az általam szerkesztett térképen is feltüntettem. A ma hatályos térképeken ezen dűlőneveknek csak a töredéke szerepel, pedig ezek csaknem mindegyike ma is él. A neveket igyekeztem azon tájnyelven beírni, ahogyan azt őseink és mi használtuk. Kedves Sándorháziak! Használjátok ezeket a neveket a minden napokban, hogy fennmaradjanak!

A feltüntetett kutak valaha napi használatban voltak, az „előljáróság” gondoskodott róluk. A mezőn dolgozó emberek számíthattak rá, hogy a nehéz munka közben friss vízhez jutnak maguk és állataik számára. Megtapasztaltam, hogy aratáskor milyen jól esett a friss víz, ha az otthonról hozott már átmelegedett. A Konyhászói kút ma már bozótos környéke tavasztól őszig nagyon sok gyerek kedvenc tehén legeltető helye és vidám játékok színhelye volt. Emlékszem a Kistörpönyi lapon lévő fa kávájú gémes kútra is. Kedvencem a Lándzsás szélén lévő Csurgó kút, ami kő gyűrűbe csurgó forrás volt. Utoljára 1974 környékén egy kirándulás alkalmával ittunk belőle unokaöcséimmel, tök szárát használva szívószálként. Néhány éve kerestem, de csak egy barbár módon géppel ásott sáros vizű gödröt találtam. Amint megtudtam „privatizálták” a területet. Kár érte, a Lándzsás patak völgyével együtt a Kanász kút felé kitisztítva szép kirándulóhely lehetett volna!

Régóta foglalkoztatott a családfakutatás is. Három érintett – Kiss, Fatér és Egyed – család levéltári kutatását végeztem el, a kigyűjtött kb. 1740 – 1920 közötti adatokat számítógépes programban rögzítettem. Eddig csak a Fatér családfát sikerült befejezni. Szerencsére a család II. Ferdinánd király által 1621 évben kiadott nemesi oklevele is rendelkezésemre állt. A másik két családfa csak félig kész. További adatok csak az érintett családoktól szerezhetőek, ami jelentős szervezést igényel.

2020. január 6.-án rákbetegségben meghalt leányunk, Kiss Eszter újságíró, két unokánk, Martin és Laura édesanyja. Számomra a világ összeomlott!

A Szent Család kápolna története

Nemessándorházának volt is temploma, meg nem is a történelem során. A búcsúszentlászlói templom ma is álló középkori elődje az ős-Nemessándorházához, Király-hidához tartozott. Így volt ez azután is, amikor a Király-hidáról kiköltözők létrehozták az új falurészt, a mai Nemessándorházát. Aztán a középkori templomhoz hozzáépült az új templom és a ferences kolostor, az akörül kiépülő új település pedig bekebelezte Királyhidát, így Sándorháza és a temploma két külön településre kerültek. A sándorháziak ezt követően is magukénak tekintették a búcsúszentlászlói templomot, és századokon át oda jártak misére, a középkori templomukat elvesztő nemesszentandrásiakkal együtt.

2002-ben mégis felmerült, hogy Nemessándorházának legyen saját temploma, a falu területén. A templomépítést Dobrovolszky László és családja kezdeményezte, akik tevékeny munkával végig is vitték a végül Szent család kápolnaként megvalósuló épület sok éven át tartó megépítését.

A 2002-ben megszületett gondolatot már 2003-ban tetek követték. Az építők ekkor vásárolták meg a József Attila és a Kossuth Lajos utcák találkozásánál álló dűledező házat, hogy annak a telkére építsék fel a templomot. A folytatásra néhány évet várni kellett: 2006-ban készült el az első, nagyobb méretű templom terve, ennek a megvalósítására azonban meghaladta volna az építetők lehetőségeit. A második, kisebb méretű terv, Bárdos József munkája 2008-ra lett kész, és ebben az évben megkapta az építési hatóság és a veszprémi érsek jóváhagyását is.

Az épülő kápolna 2009 decemberében

2008. augusztus 18-án végre megkezdődhetett az építkezés. Hol haladva, hol megállva 2011. augusztusára állt a templom. A vége persze messze volt még, a belső munkák, az üvegablakok elkészítése, a harangok kiöntése még mind hátravoltak. Utóbbiak öntésének 2013-ban álltak neki Gombos Lajos mester őrbottyáni műhelyében.

2015. augusztus 22., a kápolna felszentelése

A felszentelés napja végül 2015. augusztus 22-én jött el. Ilyés Dénes atya, búcsúszentlászlói plébános szentelte fel a Szent Család kápolnát. Számtalan adományozó és önkéntes önzetlen munkája kellett ahhoz, hogy a még mindig nem teljesen kész templom használata végre az égiek és a földi hatóságok áldását is megkapja. Az elszármazottak napja alkalmából szép számú közönség gyűlt össze az új templom avatására, a szentmisét közel kétszázán hallgatták.

2016. augusztus 28., harangszentelés.

Dr Márfi Gyula veszprémi érsek és Ilyés Dénes plébános

A munkák ezután is folytatódtak tovább, a belső díszek, bútorok kivitelezésével. Említést érdemelnek a kápolna ékességei, a Szent Család domborműve, az üvegablakok, és az antik oltárkép restaurálása, amelyek megvalósulása egy-egy hölgy keze munkáját dicséri. A domborművet Berzy Katalin, az ablakokat Haba Erika, az oltárkép restaurálását Bendel Judit végezte.

A következő nagy esemény a Szent Család kápolna életben a harangok felszentelése volt. 2016. augusztus 28-án dr. Márfi Gyula veszprémi érsek és Ilyés Dénes plébános felszentelték a kápolna harangjait. A Szent István király tiszteletére öntött lélekharang és a Szent Család tiszteletére öntetett nagyharang a Bayreuth-i Dobrowolski család adományából készülhetett el. A rendszeres harangozás 2020-ban indult el. Sándorházának így lett „saját” temploma, sok-sok száz év után.

Három évtized – Nemessándorháza önkormányzati múltja és jelene

1990-ben indult el újra
Nemessándorháza
önálló fejlődése

Nemessándorháza önkormányzati múltja sok évszázadra tekint vissza, hiszen falunk soha nem volt földesúri birtok. Lakói a zalai gyeput védő őrök leszármazottai, szabad kismesek voltak, akik a falujuk sorsáról maguk dönthettek, a közösségük vezetésére elöljárót választhattak. A mai értelemben vett önkormányzatiság viszont a rendszerváltásban gyökerezik. A tanácsrendszer megszűnésével Sándorházán ismét eljött az önrendelkezés, a szabadon választható képviselők ideje.

Az első önkormányzati választásokat 1990. októberében tartották. Nemessándorházát 1970 óta a környező falvakkal közös tanács irányította, Búcsúszentlászló székhellyel. Így az első választás az önálló fejlődés elindításáról is szólt. Ezt a feladatot az első választásokon dr. Szabó Csaba polgármester, valamint Csorba Lajos, Molnár Géza, Ágoston Lajos, Horváthné Füle Katalin, és Király Lajos képviselők kapták. Elkezdődtek a mellékutak felújításai, és a nyugdíjas ház építése, amely közösségi teret adott a faluban élő idősebb korosztálynak.

Az 1994. évi választásokon már 15 fő indult, akik úgy gondolták, hogy aktívan tudnának tenni a faluért. A polgármester ismét dr. Szabó Csaba lett. Képviselőnek ifj. Bálint Andrásné, Havasi Csabát, Saruga Rudolfot és Varga Ferencné választották. Ebben az időszakban készült el a hősi emlékmű a temetőben és a kultúrház felújítása. Ebben a ciklusban valósult meg egy jelentős magánberuházás, a Sándor Gyula által létrehozott DELFORG halcsomagoló üzem, amely több mint 20 főnek adott munkalehetőséget falunkban.

Az 1998-as választáson már némi visszaesést mutatott a jelöltek lelkesedése. Ekkorra már sokan ráeszméltek, hogy az önkormányzati munka nem könnyű feladat, sok időt és energiát kell bele fektetni. A harmadik ciklusban polgármesternek ismét dr. Szabó Csabát, képviselőnek Antal Sándornét, Cser Józsefet, Dudás Andrásné, Horváthné Dóber Erzsébetet és Varga Ferencné választottak meg.

Itt már megmutatkoztak a közös intézmények fenntartási gondjai, az iskolai, óvodai nevelés komoly kihívást jelentő finanszírozása. Gyarapodott viszont kulturális rendezvények száma a faluban. Megalakult a polgárőr-ség és a népdalkör. Az út menti keresztek felújítása is elkezdődött. Szobrot kapott államalapító királyunk, Szent István. Az infrastrukturális fejlődésben is komoly előrelépés következett be: Nemessándorházára bevezették a vezetékes gázt.

A 2002-es választásokon ismét dr. Szabó Csaba lett a polgármester. Képviselőnek Antal Sándornét, Cser Józsefet, Horváth Imrénét, Miklós Józsefet, Papp József Elemérné és, Horváthné Dóber Erzsébetet választották. A gáz bekötése után ebben a ciklusban a szennyvízhálózatra csatlakozás is megvalósult végre, a település csatlakozott a Zalaispa hulladékgyűjtő társuláshoz, és mobiltelefon átjátszótorony is létesült Nemessándorháza területén. Sikertelenül felújítani a ravatolozót és új játékokkal gazdagítani a játszótérét.

Ebben az időszakban új fejezet kezdődött Nemessándorháza életében. Az addig szinte száz százalékosan magyar és katolikus lakosságú faluban és környékén megjelen-

tek a külföldi ingatlanvásárlók. Főleg Svájc-ból és Németországból érkeztek sokan, közülük mostanra már több mint 21 család telepedett le a faluban.

A 2006-os választáson ismét dr. Szabó Csaba polgármesternek szavaztak bizalmat a helyiek. Képviselő lett Antal Sándorné, Cser József, Horváth Imréné, Miklós József, Ujj József és Vörös József. Elkészült a településrendezési terv és megalakult a teke csapat. Szobrot állítottunk a falu névadójának, nemes Sándornak, és megszületett a Nemessándorháza – táj, történelem, társadalom című, településünket bemutató kötet. A Nemessándorházával közösen működtetett búcsúszentlászlói Széchenyi István Általános Iskola a Zalaegerszegi Mindszenty József Általános Iskola és Gimnázium tagiskolája lett. Búcsúszentlászlón megújult a sándorháziakat is ellátó egészségház és fogorvosi rendelő. A Dózsa György és Ady utcai járdák felújításával, a külterületi utak karbantartásával folytattuk településünk fejlesztését.

2010-ben dr. Szabó Csaba foglalhatta el ismét a polgármesteri széket. Képviselő lett Antal Sándorné, ifj. Bálint Andrásné, Miklós József, Vörös József. Megújult az Öreghegyi piros kereszt és a temetői nagy kereszt. Térkép készült Nemessándorháza történeti-földrajzi neveivel. Fejlesztettük, javítottuk a külterületi utakat és a ravatolozó környékét.

A 2014-es választáson Antal Sándorné vehette át a stafétát a rendszerváltás óta dolgozó dr. Szabó Csabától. Képviselő lett ifj. Bálint Andrásné, Kalamárné Kálmán Hajnalka, Peterdi Péter, Vörös József, Miklós József és Papp József Elemérné.

A kezdeti nehézségek leküzdése után folytatódott a település fejlesztő munka. Elkészült a Dózsa utcai csapadékelvezető árok, a Szoboszlóhegyi útszakasz és a Petőfi utca felső része. Megújult a hivatal épülete, a kultúrház nyílászárói, a temetői felvezető út, a kerítés és az urnafal.

Nemessándorháza, Nemesszentandrás, Nemesrádó és Búcsúszentlászló szövetsége a helyi identitást erősítő pályázati programban kulturális programok szervezésére kapott lehetőséget. Önerőből megújult a falu központ-

A polgármesteri hivatal Nemessándorházán.
Három évtizede a szabad nemes ősök nyomában

jában lévő park, tető alá került a falu névadójának szobra, emlékművet állítottunk az 1948-49-es szabadságharc hőseinek. A közhasznú munkára szerzett támogatásból 14 fővel indítottunk mezőgazdasági programot. Támogatásokból fejlesztettük a falu központját, a Táncsis, a József Attila és a Béke utcát is. Pályázati forrásból játszótér is épült.

2019-ben ismét polgármester lett Antal Sándorné, képviselő lett Ágoston Balázs, Kalamár Ferenc, Miklós József és Langstadler Józsefné.

Pályázati támogatásokból megújulhatott a Dózsa utca belterületi szakasza és a faluközpont útszakasza. A Magyar Falu Programban kommunális eszközöket szereztünk be. Pályázati forrásokból számos kulturális program megtartására nyílt lehetőség. A 2022-es népszámlálás 142 lakásban 335 főt számolt össze falunkban.

Reméljük az utánunk következő nemzedék értékelni tudja erőfeszítéseinket és munkánkat. Hála és köszönet minden jószándékú, segítőkész embernek, aki hozzájárult Nemessándorháza fejlődéséhez!

Sándor Gyula:

A szél meséje egy faluról...

– emlékek Nemessándorháza életében

Szelek, szelek, kik dombtetőn nyargaltok,
Tikkadt földre életet adó felhőket hoztok,
Dühötök ártatlanokon kitöltve romboltok,
Vad fergetegként havat építve tomboltok.
Szelek, szelek kik tavaszi áradást okoztok,
Zsenge rügy fakadásáról elsőként ti tudatok,
A lekaszált fűre simogató száradást hoztok.
Mennyi öröm, bánat, nagy idők tanúi vagytok!
Szelek, szelek, ti minden zugot bejártok,
Sok mindent hallotok, és még többet láttok,
Haragotokat bárkinek merészen arcába vágjátok,
Mint nagy titkok tudóihoz szólók most hozzátok.

Szelek, szelek, ti láttatok itt élni, s meghalni ősöket,
Kiket alig őrzött meg a hálátlan emlékezet,
Életük értelmét felfalta a mohó enyészet,
Mi végre is éltek, hát mondjátok meg szelek!

Szelek, szelek, ti még akkor is itt lesztok,
Mikor ránk már rég nem is emlékeznek.
Mondjátok el, ha majd még lesz kinek,
Hogy itt éltünk egyszer, és talán volt minek!

Irodalomjegyzék

- 150 éves a Sopron-Szombathely-Nagykanizsa vasútvonal. MÁV-csoport, 2015. 09. 30.
- A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. Zalai Gyűjtemény 33. Zalaegerszeg, 1992.
- Békefi László: Zalai utak. KPM Zalaegerszegi Közüti Igazgatósága, Zalaegerszeg, 1978.
- Béres Katalin: Pusztaszentlászló, a kiegyezés szülőfaluja. Kapiller Imre emlékkönyv. Szerkesztette: Horváth Zita, Miklós Dániel, Mikó Zsuzsanna, Németh László Sándor. Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg, 2020.
- Bíró Friderika, Havasi Bálint, Káli Csaba, Kapiller Imre: Szentgyörgyvölgy. Száz Magyar Falu könyvesháza, Kosáry Domokos et. al. Budapest, 2002.
- Bolla Lajos János: Búcsúszentlászló, ahogy én látom. Búcsúszentlászló Önkormányzata, 2014.
- Csendőrsortútz Pacsán. Zalai Millennium. Szemelvények Zala megye múltjából. Szerk. Molnár András, 2000, Zalaegerszeg.
- Csillag Péter: Hátsó füves. Barangolás a magyar futball rejtett tájain. Rézbong Kiadó, Göd, 2020.
- Dr. Pálfi Dénes életrajza az Országgyűlés honlapján.
- Eke István: Nemesrádó M76 mérnökségi telep régészeti próbakutatása Göcseji Múzeum blogja, 2020.11.06.
- Elhunyt Horváth Imre P. Albin OFM ferences szerzetes Ferencsek.hu, 2022.02.28
- Fisli Éva: Szépséges, furcsa tárgy. Újabb, 1848 előtti magyar dagerrotípiák a nagyvilágból. Apertúra, LXII. – 2020. január-március
- Hegedűs András: A nagykanizsai cs. és kir. 48 gyalogezred története, különös tekintettel annak I. világháborús tevékenységére. Zalai Múzeum 7. 1997.
- Hermann Róbert, Bona Gábor, Molnár András: A 47. honvédszászlóalj története 1848-1849. Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Zalaegerszeg, 2020.
- Honfitársaink emlékére – Zalában a tizenkettedik zsidó temetőt újították fel 2006 óta. Arany Gábor, Zalai Hírlap, 2014. 08. 26.
- Hudi József: A kismemesség önszerveződése - A nemesi község önkormányzata a 18-19. században
- Kelenik József: Királyi vár hódolt városban. Egerszeg mindennapjai Kerpachich István megbízott kapitány leveleinek tükrében (1647-1657). Zalaegerszeg évszázadai, Zalaegerszeg, 1997.
- Konrád Rudolf: Búcsúszentlászló (kézirat) 1994. Göcseji Múzeum adattára.
- Korpalevest kóstitoltak a Gulág-emléktábla avatásán. Magyar Hajnalka, Zalai Hírlap, 2016. 09. 03.
- Messze földön híres volt a nemesrádói kocsmák. Szabó Judit, Zalai Hírlap, 2010. 02. 15.
- Molnár András - Szabó Péter: Zalai honvédek a Donnánál. A magyar királyi 9. könnyű hadosztály története fényképeken, 1942-1943. Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg, 2013.
- Nemesrádó megsemmisített múltja, s új lehetőségei. Győrffy István, Zalai Hírlap, 2019. 09. 05.
- Nemessándorháza – Táj, Történelem, Társadalom. Nemessándorháza Község Önkormányzatának Képviselőtestülete, 2010.
- P. Miholcsik Miklós: Búcsúszentlászló 250 éves múltja. Zalaegerszeg, 1944.
- Sándor Gyula: Nemessándorháza története. 2012.
- Szepesiné Simon Éva: Oszmán terjeszkedés Zala megyében a 16. század második felében (doktori disszertáció)
- Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2011.
- Vándor László: Hasan aga krónikája. Adatok az egerszegi és a környékbeli végvárak 1664 évi pusztulásához. Zalai évszázadok – tanulmányok és dokumentumok Zala megye történetéhez. Zalai Gyűjtemény 80. Szerk: Bilkei Irén. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2016.
- Zala megye kézikönyve I-II. Magyarország megyei kézikönyvei. Ceba kiadó, 1998. Újságcikkek, sajtóhírek

Tartalomjegyzék

Előszó | 5

Kiss Ádám – Szigetek | 6

A búcsúszentlászlói ferences kolostor 250 éve | 17

Albin atya – szerzetesi hűség a legnehezebb időkben | 22

Akik már nincsenek közöttünk | 25

Raffai Péter – egy lelkes népművelő | 26

Darázs József – legényegylettől a téészig | 28

Jakabfi József – a második világháború túlélője | 30

„Gólya néni”, Friss Istvánné – bába | 32

Vörös József – a gazda, aki többet akart | 34

Sándor Gyula – Nemessándorháza krónikása | 35

Antal Sándor – a közösség megtartó erejének fontossága | 37

Múlt és jelen között | 39

Cser József – az utolsó tanító | 40

Dr. Pálfi Dénes – szőlősgazda, politikus, ember- és kertbarát | 42

Kiss József – Nemessándorháza, ahonnan indultam | 44

A Szent Család kápolna története | 49

Három évtized – Nemessándorháza önkormányzati múltja és jelene | 51

Sándor Gyula: A szél meséje egy faluról... | 54

Irodalomjegyzék | 56

